

КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА

Частина 2
МІСЦЕ, ДЕ МИ ЖИВЕМО
ХАРКІВЩИНА

Робочий зошит для дітей
і матеріали для батьків і педагогів

Учня / учениці _____ класу

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів до програми «Місце, де ми живемо» спецкурсу «Культура добросусідства» були розроблені у 2007–2009 рр. і адаптовані у 2017–2018 рр. у рамках проекту Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток» за участю освітян Харківської області

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів створені відповідно до програми курсу «Культура добросусідства», яка була схвалена до використання в освітніх закладах України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України № 22.1/12-Г-366 від 15.06.2018 р.), і надруковані для впровадження в ЗЗСО Харківської області

Авторський колектив:

Араджионі Маргарита Анатоліївна, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України;

Красиков Михайло Михайлович, кандидат філологічних наук, доцент, директор Харківської філії Українського етнологічного центру ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, професор кафедри етики, естетики та історії культури НТУ «Харківський політехнічний інститут»;

Мірошникова Крістіна Олексіївна, викладачка школи підприємництва MBA Kids у м. Києві;

Ротфорт Діана Вікторівна, к. п. н., методист Центру методичної і аналітичної роботи КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»;

Юр'єва Катерина Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Ячина Тамара Миколаївна, аспірантка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, членкиня Української спілки психотерапевтів

Особлива подяка за надані матеріали і консультації:

Н. В. Аксьоновій, К. В. Алмазниковій, С. С. Араджионі, О. І. Боярчук, І. В. Бруновій-Калисецькій, Р. І. Євтушенко, Н. В. Захаровій, Т. М. Захаровій, В. О. Кіктенку, М. Ю. Кірик, О. Є. Кононенко, Ю. Г. Кононенку, Л. Ф. Кравцовій, Л. В. Кравчук, О. О. Маленко, Л. В. Микитюк, Н. П. Нестеренко, Н. Ю. Опенко, І. М. Санковській, О. К. Смирнову, М. Петренку, Л. П. Повх, Л. Д. Покроєвій, О. Г. Тимохінній, Н. А. Умерову, О. Ю. Шумській, С. В. Ягуповій

Рецензенти:

Борщ Ольга Іванівна, директор Новомерчицького НВК Валківської районної ради Харківської області, учитель вищої категорії, учитель-методист;

Голобородько Костянтин Юрійович, доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Культура добросусідства. Частина 2 : Місце, де ми живемо. Харківщина : Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів закладів загальної середньої освіти Харківської області / [автори-укладачі: М. А. Араджионі, М. М. Красиков, К. О. Мірошникова, Д. В. Ротфорт, К. А. Юр'єва, Т. М. Ячина]. – 2-е вид. перероб. і доп. – К. : Видавництво ТОВ «Прометей», 2018. – 96 + IV с. : іл. – Англ., білорус., грецьк., кримськотат., німецьк., польськ., рос., укр.

ISBN 978-617-7502-43-1

Посібник створений відповідно до програми «Місце, де ми живемо» спеціального курсу «Культура добросусідства». Він призначений для ознайомлення школярів і їхніх батьків із рідним краєм, ментальними, мовними, релігійними, етнокультурними особливостями людей, які мешкають на Харківщині, для проведення системної виховної роботи, розвитку громадянської освіти, формування соціальних компетентностей, навичок конструктивної комунікації й успішної взаємодії у колективі. Зошит може бути використаний також як методичний посібник і хрестоматія для організації роботи учнів на уроці, під час ранкових зустрічей і годин спілкування, у гуртках і вдома.

© Араджионі М. А., ідея, автор-укладач базової версії зошита, 2018

© Араджионі М. А., Красиков М. М., Мірошникова К. О., Ротфорт Д. В., Юр'єва К. А., Ячина Т. М., укладання регіонального компонента, 2018

© ІДЦ «Інтеграція та розвиток», макет, 2018

ВІТАЮ ТЕБЕ!

Я – бджілка Меліса! Ти пам'ятаєш мене? Минуло літо, і ми знову разом! Наша з тобою перша зустріч, твоє бажання дізнатися якомога більше про свою сім'ю, про тих, хто з тобою поряд, мене порадували. Ти дуже добре попрацював/попрацювала в минулому році. І знову на тебе чекають не менш цікаві та захопливі подорожі дивовижним краєм нашої держави – Харківщиною. І в цьому тобі буду допомагати не тільки я, а й усі, хто тебе любить, – твоя родина, однокласники та вчителі.

«Місце, де ми живемо» – так буде називатися наша нова велика подорож. Я спробую допомогти тобі по-новому побачити свою вулицю, свій район, село або місто; дізнатися, чому люди так люблять місце, де вони живуть, і що вони роблять для того, щоб воно стало ще кращим та затишнішим. На тебе чекають різноманітні екскурсії. Ти навчишся краще розуміти своїх друзів, виконувати цікаві завдання й сам/сама спробуєш скласти їх для однокласників/однокласниць. Усе нове, про що ти дізнаєшся під час наших подорожей або чого навчишся, знадобиться тобі в житті. І вже незабаром ти сам/сама зможеш розповісти про свою батьківщину та різні культури твого краю. Ти замислишся над майбутньою професією й тим, як жити в гармонії з природою. А ще, я сподіваюся, продемонструєш приклади гостинності та сусідської взаємодопомоги, увічливого та приязного ставлення до різних людей, які тебе оточують. Адже люди – це головний скарб будь-якої землі.

Хочу нагадати тобі спеціальні позначки, що допоможуть зрозуміти, як потрібно виконувати завдання під час нашої спільної подорожі твоїм краєм:

виріж,
наклей

напиши,
закінчи
речення

розкажи,
поміркуй
уголос

з'єднай,
обери,
знайди

поміркуй,
дізнайся,
склади, відгадай

словничок

намалюй,
розфарбуй,
домалюй

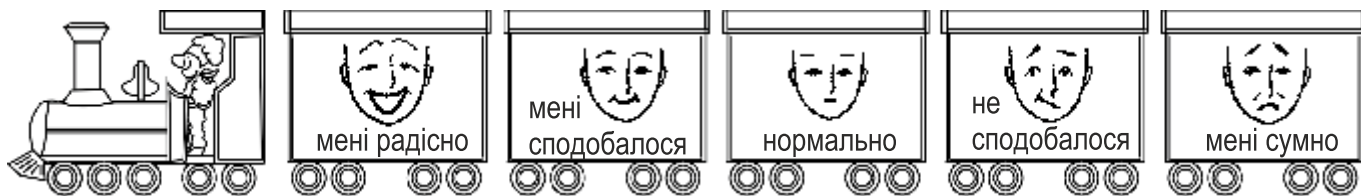

прочитай,
запам'ятай

це цікаво,
поради бджілки

Мені дуже хочеться дізнатися, чи сподобалися тобі наші зустрічі, тому в кінці кожної з них я попрошу тебе обрати таку маску, яка найбільше відповідає твоєму настрою. Виділи її та розмалюй.

Щасти тобі!

ХАРКІВЩИНА – КРАЙ, ДЕ МИ ЖИВЕМО

Прочитай вірш Олени Полянської «Ми малята українські». Розкажи, що ти знаєш про свою країну.

І кримчани, і сумчани,
Луганчани і кияни
Кажуть донечці і сину:
В нас держава – Україна!
Разом всі – одна сім'я ми:
Донеччани й полтавчани,
Харків'яни й вінничани.
Мелітополь, Кіцмань, Сміла –
Разом ми велика сила!

В Сімферополі і Львові
Хай лунає рідне слово!
І одеські, і волинські
Ми малята українські!
І бажає нам здоров'я
Прикарпаття й Подніпров'я,
Чернігівщина й Буковина
Й вся велика Україна.

Ми з вами живемо
в Харківській
області. Вона є
частиною
Слобідської Украї-
ни, або, як частіше
говорять,
Слобожанщини (від
слова «слобода» –
«вільне
поселення»). Тому
жителів
Харківщини ще
називають
«слобожанами».
Знайди та познач
на карті
Харківської області
місце, де ти живеш.

Прочитай уривок з вірша Анатолія Павленка «Моя Слобожанщина». Подумай, який населений пункт може займати особливе місце у твоєму серці і чому. Чи може у людини бути коріння – як ти це розумієш?

Цілий світ обійти
Можна знову і знову –
Край інший не знайти
Нам такий же чудовий.
Ти даєш для життя
І наснагу, і сили,

Моя рідна земля –
Слобожанщина мила.
Вже багато віків
Ти не знаєш старіння,
Тут коріння батьків,
І моє тут коріння.

Напиши назву населеного пункту,
у якому ти живеш.

Герб – емблема,
знак, на якому
зображені предмети,
що символізують
його володаря (людину,
місто, країну тощо)

У нашому краї є багата, родюча земля, і живуть тут працюючі люди, тому одним із символів Харківської області є ріг достатку, а в старовинних і сучасних гербах населених пунктів Слобожанщини можна побачити різні рослини та їхні плоди. Так, наприклад, на гербі Богодухова – тернове дерево, Валків – сливи, Золочева – груші, Ізюма та Чугуєва – виноград, а Краснокутська – черешня. Подумай, а яка рослина, тварина чи яка річ є символом твого населеного пункту. Поговори про це з дорослими.

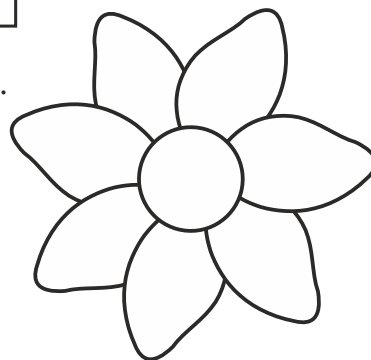
Придумай
і намалюй
який-небудь
новий
символ
твого
населеного
пункту.

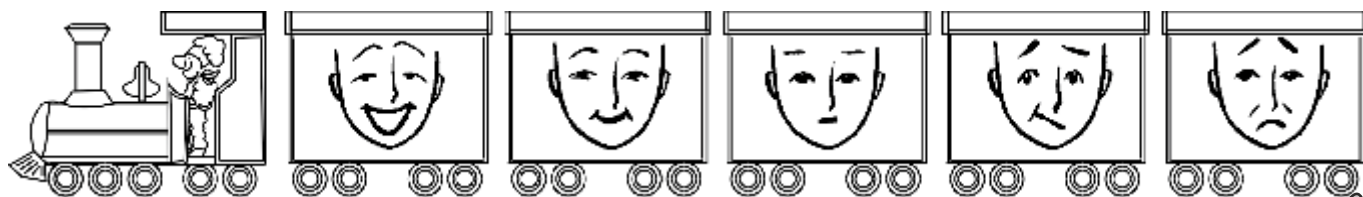
Символ –
знак, якийсь
особлива
прикмета

Загадай побажання людям, які живуть на Харківщині.
Напиши їх на пелюстках чарівної квіточки.

Дізнайся, що побажали твої однокласники й однокласниці. Спробуй скласти разом із дорослими спільний лист-побажання всім жителям нашого краю.

КОЖЕН/КОЖНА ІЗ НАС ОСОБЛИВИЙ/ ОСОБЛИВА, АЛЕ ВСІ МИ МАЄМО БАГАТО СПІЛЬНОГО

Спробуй відповісти на наведені нижче запитання, вибираючи правильну відповідь або дописуючи свій варіант. Потім обміняйся зі своїм/своєю сусідом/сусідкою по парті зошитами та порахуйте, скільки відповідей у вас збіглося, а скільки – ні. Як ти гадаєш, чи може те, що є у вас спільного, або те, чим ви відрізняєтеся одне від одного, завадити вашому спілкуванню й дружбі?

1. Скільки тобі років?

2. Твоя стать?

3. Який у тебе колір волосся?

4. Яка спортивна гра тобі подобається?

5. Який твій улюблений напій?

6. Що тобі найбільше подобається робити під час дозвілля?

Прочитай вірш М. Грицан «Ми люди». Поміркуй, що є спільного, а що відрізняє тебе від твого/твоєї найкращого/найкращої друга чи подруги.

Ми всі неповторні, ми всі особливі,
Буваєм – спокійні, буваєм – крикливі,
Буваємо – добрі, буваєм – не дуже,
Ми різними створені були, мій друже.
Нас кожного мама своя народила
І кожному світ по-своєму відкрила,
Нам різні співали колись колисанки,
Та ми зустрічаєм однакові ранки.
Хоч ми дуже різні, та всі ж бо ми – люди,
Тож будьмо людьми повсякчас і повсюди.

Напиши свою адресу. Знайди, хто з твоїх однокласників/однокласниць, знайомих чи друзів/подруг живе з тобою поруч.

Намалюй на окремому аркуші свій будинок та будинки сусідів.

Згадай який-небудь гарний учинок, який ти зробив/зробила разом із сусідом/сусідкою.

Добери слова, подібні за значенням до слова «дружити».

Доповни рядки оповідання «Про себе» та запропонуй окремо це зробити кожному члену твоєї родини. Таким чином ви складете розповідь про свою унікальність. Порівняйте ваші розповіді. Що спільного ви знайшли між собою? Що допомагає всім вам відчувати себе міцною, дружною родиною?

Я _____

(дві характерні для тебе риси)

Я хотів (-ла) би знати _____

(те, що тебе цікавить)

Я чую _____

(уявний звук)

Я бачу _____

(уявний об'єкт)

Я хочу _____

(реальне бажання)

Я уявляю собі _____

(те, що ти собі уявляєш, коли є вільна хвилинка)

Я відчуваю _____

(що ти відчуваєш, коли перебуваєш у родинному колі)

Я турбуюся _____

(те, що тебе справді турбує)

Я сумую _____

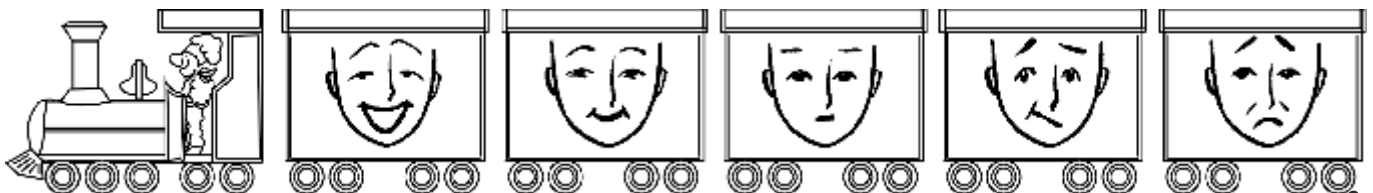
(те, що тебе найбільше засмучує)

Я радію _____

(те, що робить тебе щасливим/щасливою)

Небагато потрібно для того, щоб викликати усмішку, але усмішки досить для того, щоб усе стало можливим.

ФОЛЬКЛОР ПРО БАТЬКІВЩИНУ, ДІМ, СУСІДІВ У КУЛЬТУРІ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ НА ХАРКІВЩИНІ

Напиши разом із батьками слова «Батьківщина», «дім», «сусіди» різними мовами.

ТВОЄЮ РІДНОЮ
МОВОЮ

ДЕРЖАВНОЮ
МОВОЮ

РІДНОЮ МОВОЮ
СУСІДА/СУСІДКИ

Спробуй знайти й підкреслити в прислів'ях слово «батьківщина» та словосполучення, якими це слово можна замінити. Розкажи, як ти розумієш ці прислів'я.

Весь світ обійшов, а рай у рідному краї
знайшов. *(Азербайджанське)*

На сваєй зямлі як на небе. *На своїй
землі як у раю. (Білоруське)*

Кожен говорить про свою вітчизну. *(Болгарське)*
Ost und West, daheim das Best.

*Найкраще не на Сході чи на Заході,
а в рідній оселі. (Німецьке)*

Кожному свій куточок здається найкращим.
(Польське)

Усякому мила рідна сторона. *(Російське)*

Удома бережи честь батьків, на чужині –
честь Батьківщини. *(Українське)*

Батьківщина –
країна, яку
людина вважає
своєю рідною
чи громадянином
якої вона є

Батьківщина –
місце народження
людини, місце,
де пройшло її
дитинство; де стоїть
батьківська хата;
спадок

Розпитай батьків і напиши з їхньою допомогою яке-небудь прислів'я чи приказку про Батьківщину, оселю чи сусідів своєю рідною мовою.

Відгадай загадки. Поміркуй, що або хто насправді робить дім затишним.

Багато сусідів поруч живуть, а ніколи не бачаться. *(Вікна)*

We have legs but cannot walk. *У нас є ніжки, але ми не можемо гуляти.*
(Стіл і стільці)

Поміркуй вголос, як ти розумієш прислів'я.

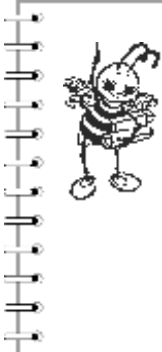
Не обирай дім – обирай сусіда. (*Вірменське*)

Гарний сусіда миліший від вранішнього сонця. (*Грузинське*)

Перш ніж купувати дім, спитай, хто твої сусіди. (*Єврейське*)

Соседство – взаимное дело. *Сусідство – взаємна справа.* (*Російське*)

Хто твій сусід, той тобі і родич. (*Українське*)

Фольклор у перекладі з англійської мови означає «народна мудрість, знання, народна творчість». Це створені народом поезія або казки, легенди, думи, пісні, анекдоти, прислів'я, приказки, народна музика, театр, танець, образотворче та декоративно-прикладне мистецтво. Фольклор відображає повсякденне життя, цінності, мрії кожного народу. У нас під словом «фольклор» частіше за все розуміють усну народну творчість і музичні твори.

Спробуй прочитати українські прислів'я. Для цього треба правильно з'єднати обидві їхні частини.

Без брата проживеш,

від далекого брата.

Близький сусід кращий

хату купиш, а сусіда не продаси.

Який сусіда,

а без сусіда – ні.

Не купуй собі дім, а купуй сусіда;

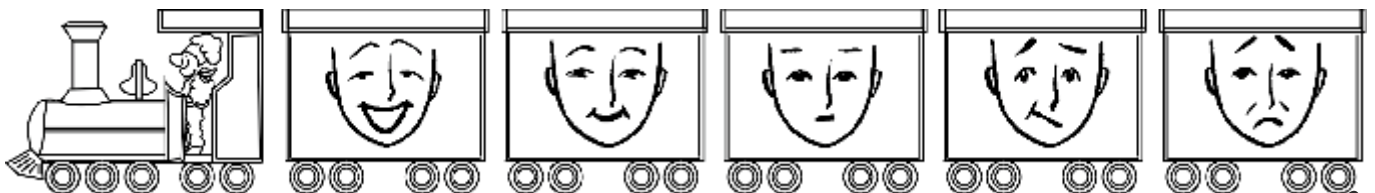
така й бесіда.

Придумай своє прислів'я чи влучний вислів про сусідів.

Спробуй знайти на сторінках цієї подорожі схожі за змістом прислів'я. З'єднай їх за допомогою стрілочок. Розкажи, як ти гадаєш, чому в прислів'ях різних народів є так багато спільного.

ВІРШІ, ЛЕГЕНДИ ТА КАЗКИ ПРО НАШ РЕГІОН

Розкажи вірш, легенду чи казку про свій регіон.

Напиши прізвища письменників свого регіону.

Легенда – усне оповідання про чудесну подію, яка, може, відбулася, а може, була придумана дуже давно

Прочитай дві легенди про походження назви міста Змієва на Харківщині. Чому, на твою думку, завжди існує кілька легенд і переказів про заснування того чи іншого міста та є багато варіантів походження його назви?

То було в ті часи, коли цією територією володів страшний крилатий Змій, який мешкав на кручах поблизу річки Сіверського Дінця. Одного разу, захищаючи свої володіння від завойовників, Змій із лютою ненавистю вдарив хвостом по землі. Та так, що гора розкололася навпіл. Утворилася велика щілина. Через деякий час у цьому розколі крізь кущі та байраки від сучасного села Гайдарів пробився на волю струмок із джерельною водою до повноводної річки Можі. Змійкою звивався цей струмок, переходячи в невелику річечку, яку й назвали Змійкою. Від неї й пішла назва місцевості – Змієве, а нині – місто Зміїв.

Недалеко від тих місць, де люди побудували поселення, була волога, заболочена місцевість із густими чагарниками, де жили й плодилися змії. Ось і назвали ці місця Змієвими, а населений пункт – Змієвом.

НАШ ЧУГУЇВ (уривок)

В краю Слобожанськiм
на кручах Дiнця
Стоiть наш прекрасний Чугуiв.
Красою чарує вiн наші серця
i з нами в майбутнє крокує.
Люблю його вулицi, сквери, садки
Й нiчнi лiхтарi, наче зорi.
Пейзажi чудовi на схилах рiки,
Де Репiн писав свої твори.

Тут люди уважнi i чуйнi живуть,
Серця у них щирi й гарячi,
Пiдмогу потрiбну в бiдi нададуть –
Такоi вони уже вдачi.
Проходять роки, i минають вiки –
Чугуiв живе, молодiє!
Його заснували колись козаки –
Тепер вiн змужнiло зорiє.

(I. Полюхович)

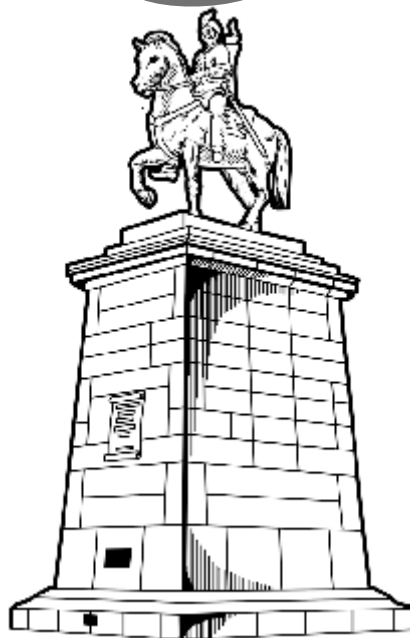
Письмєнник/
письмєнниця – людина,
яка пише художнї
літературнї твори

Поєт/поєтка –
автор/авторка
віршованих творів

ЛЕГЕНДА ПРО ХАРКІВ
Нам доля легенду дарує
Про Харків і назву його.
По Дикому Полю гарцює
Козацький отаман Харко.
Той гомін козацької слави
І герць пам'ятає Сумська.
Як краяли небо заграви,
Мов шабля Івана Сїрка.
У Лопані, баяли люди,
Ловились великі лини.
А тихою річкою Уди
Ходили козацькі човни.
І містом ходив стоголосим
В задумі, як тиха вода,
Великий і мудрий філософ
Григорій Сковорода.
Легенда в минуле заводить,
Прадавнє минуле святе.
А сонце над Харковом сходить,
По Харкову свято іде.

(М. Возіянов)

Розповідь –
усне чи письмове
викладення
якої-небудь події

КАЛИНОВИЙ КРАЙ

Від часів козацьких тут гуляла воля,
І була як пісня у сміливих доля,
Й розцвітала ніжно під вікном калина,
І кликала з походів рідна батьківщина.
Край наш – Богодухів, краю калиновий!
Наймиліший в світі, краю волошковий!
Край наш – Богодухів: пристань і надія,
Материнська пісня, ти – любов і мрія!
І юнак безвусий, і солдат бувалий
Боронити землю йшли у бій кривавий.
Над Муравським шляхом – пам'яті кургани.
Йдуть вклонитись низько вдячні слобожани.
Як в вінку барвистім білий цвіт калини,
Так і Богодухів в долі України.
Будуть проростати його міць і слава,
Щоб пишались нами і народ, й держава!

(Н. Могилевська)

ВОВЧИ

(уривок)

Наша Вовча –
старовинне місто!
І давно йому у всі кінці
Світять з неба зоряні намиста
І ласкаві сонця промінці.
І сади цвітуть у нас квітучо –
На ту пору Вовча –
райський сад,
А повітря чисте і пахуче,
Нїби з неба сходить аромат.
Наше місто лагідне і тихе,
Та зазнало вже немало бід.
Хай обходить стороною лихо
Нашу Вовчу і весь білий світ!

(Ю. Хмара)

Прочитай уривок із вірша четвертокласника Всеволода Чернівецького «Наш Харків». Чому автор назвав Харків «містом-трудівником»? Людей яких професій ти знаєш серед своїх рідних і сусідів?

Пам'ятаймо повсякчас:
Рідний Харків – диво в нас!
Місце привабливих багато:
І церкви – його краса,
І величний дім – Держпром,
Парки й площі загалом.
Харків'яни ж працюючі,
Вмілі і талановиті.
Все будують: від машин
Дуже «хитрих» і турбін,
Двигунів, суперверстатів
І «розумних» автоматів
До лікарень, шкіл, садків
Для місцевих дітлахів.
Праця йде, життя триває.
В Україні кожен знає
І повторювати звик:
Харків – місто-трудівник!

Ритм – рівномірне чергування яких-небудь елементів (наприклад, у звучанні, у русі). Ритм вірша створюється певним чергуванням наголошених і ненаголошених складів

Колись письменник М. Шварц навчив мене, як потрібно складати вірші. Спробуй скористатись його порадами, і в тебе обов'язково вийде!

- ☺ Писати вірші неважко. Вірші – це дружна компанія слів, які дуже схожі між собою, як хор: вони підспівують одне одному, й виходить співзвучність – рима.
- ☺ Щоб знайти риму до слова, потрібно прослухати його звучання й згадати інше слово, яке буде на нього відгукуватись, наприклад, якщо крикнути «кабачок», то луна відповість «-бачок» або «-чок». Зараз потрібно згадати слово, яке буде мати схоже закінчення й підходити за змістом вірша, наприклад, «лежить на сонці кабачок, підставив сонечку бочок».
- ☺ За допомогою луни легко знайти риму до найважчих слів. Наприклад, слово «процвітайте» – «-вітайте», «-тайте». Луною відгукується наголошений склад, а склад перед ним і закінчення слова відгукуються слабше й промовляються швидко, тому їх можна змінювати: «співайте», «майте». Може вийти рима: «У мирі, радості процвітайте та ніколи біди не знайте!»

Ріма –
співзвучність
кінцевих
складів рядка

Вірш – це
невеликий
поетичний
твір, у якому
є ритм та рима

Казка – твір
про вигадані
події, інколи
в них діють
чарівні фантас-
тичні сили

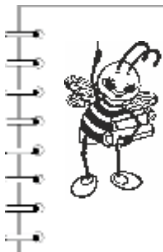

Прочитай вірш Н. Красоткіної «Дружба». Добери рими, використавши нижчеподані слова, та допиши їх у відповідних рядках.

Щоб могли ми гарно жити,
Треба вчитися _____
А не кидатись словами,
Щоб не стати _____
І запам'ятай собі –
З другом легше у _____
Друг нас виручити може,
У біді він _____
А як пісня, жарт чи сміх –
Радість ділиться на _____
Друг нас може захистити,
Може з класом _____
Друг не стане кепкувати

І на людях нас _____
А як сварять всі навкруг –
Йде на захист справжній _____
І ніколи не забудь:
Й ти для друга – вірним _____
Й ще одне запам'ятай:
Друзів ти _____
Знай, моя дитино мила,
Дружба – це велика _____

(глиб, 'ивавуає ән, 'чдуб, 'лудд
'итявоп, 'илиримоп, 'всїх, 'әжомонод
'дружити, 'ворогам, 'ижижурб)

Казки – не тільки цікаве проведення часу. Вони розвивають уяву й багато гарних якостей у людині, відображають надії та мрії людей, їхні думки та бажання. Тому ідеї казок, які склали зовсім не схожі між собою люди, що живуть у різних куточках землі й розмовляють різними мовами, дуже схожі.

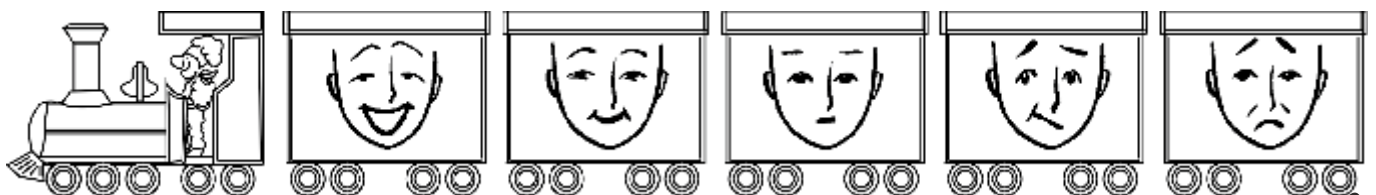
Склади невелику казку або вірш про край, де ти живеш.

Наведи приклади казок різних народів, зміст яких схожий між собою.

Напиши назви відомих тобі казок і легенд Харківщини.

«ПАМ'ЯТКА» – ВІД СЛОВА «ПАМ'ЯТЬ»

Пам'ятник – скульптурна чи архітектурна споруда на честь кого-небудь або чого-небудь

Пам'ять – це здатність зберігати й відтворювати відому людині інформацію

Пам'ятки можуть бути створені природою або руками людей. Вони розповідають про минуле нашої країни та її природу; про розвиток культури й різні події, що відбувалися в житті людей. Пам'ятки бувають:

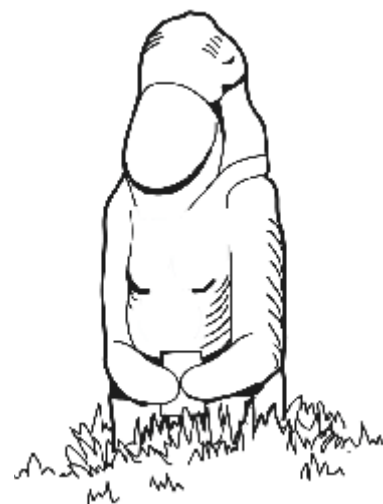
1) історичні: археологічні (залишки стародавніх поселень, кургани, різноманітні знахідки тощо), архітектурні (вали, будівлі, палаци, старовинні фортеці, укріплення, храми); надмогильні пам'ятники, пам'ятники на честь знаменитих людей або подій тощо;

2) культури й мистецтва: пам'ятники відомим музикантам, письменникам, художникам та ін., пам'ятки писемності й фольклору, предмети декоративно-ужиткового мистецтва тощо;

3) природні: пам'ятки, що створені природою, – водоспади, печери, рідкісні дерева, скелі тощо. Бувають і пам'ятки природи, які створені руками людей, – сади, парки, заповідники тощо.

Пам'ятка – предмет, що є нагадуванням про кого-небудь чи що-небудь; який-небудь залишок минулого

Які пам'ятки є у твоєму населеному пункті або в його околицях? Про що ці пам'ятки нагадують людям?

Намалюй пам'ятник, який ти бачив/бачила під час екскурсії.

До якої групи пам'яток можна віднести намальований тобою пам'ятник?

Склади розповідь про намальований тобою пам'ятник за планом:

1. Розташування пам'ятника.
2. Автор цього пам'ятника (якщо це відомо).
3. Зовнішній вигляд пам'ятника (з якого матеріалу виготовлений, його розміри, хто або що зображено, чи є які-небудь написи на пам'ятнику або на його постаменті).
4. Про що або про кого цей пам'ятник нагадує людям.

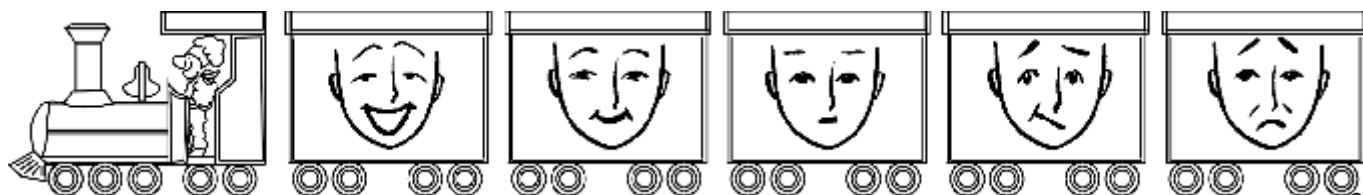

Культура –
все, що створено
людьми

Порадься з батьками і дай відповідь на запитання:

Які ще пам'ятники ти хотів/хотіла би бачити у своєму населеному пункті або в його околицях? Чому?

СВЯТІ ТА ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ Й ПАМ'ЯТКИ ПОРЯД З НАМИ, ТУРБОТА ПРО НИХ

Серед пам'яток історії й культури особливо виділяються святі місця. Це різні стародавні храми, могили святих, пам'ятники людям, що віддали життя за свій народ, Батьківщину тощо. Святими місцями також вважаються об'єкти природи (джерела, дерева, гори, пагорби або скелі незвичайної форми, кам'яні плити тощо), які, на думку людей, мали надзвичайні властивості, тому могли дарувати фізичні та духовні сили, насагу жити й робити гарні вчинки. Деякі з них не дуже відомі й навіть не вважаються за пам'ятки, що охороняє держава. Проте для когось із людей ці святі місця є особливо цінними, значущими.

Святій – чистий,
досконалий,
праведний, проинятий
високими почуттями,
божественний

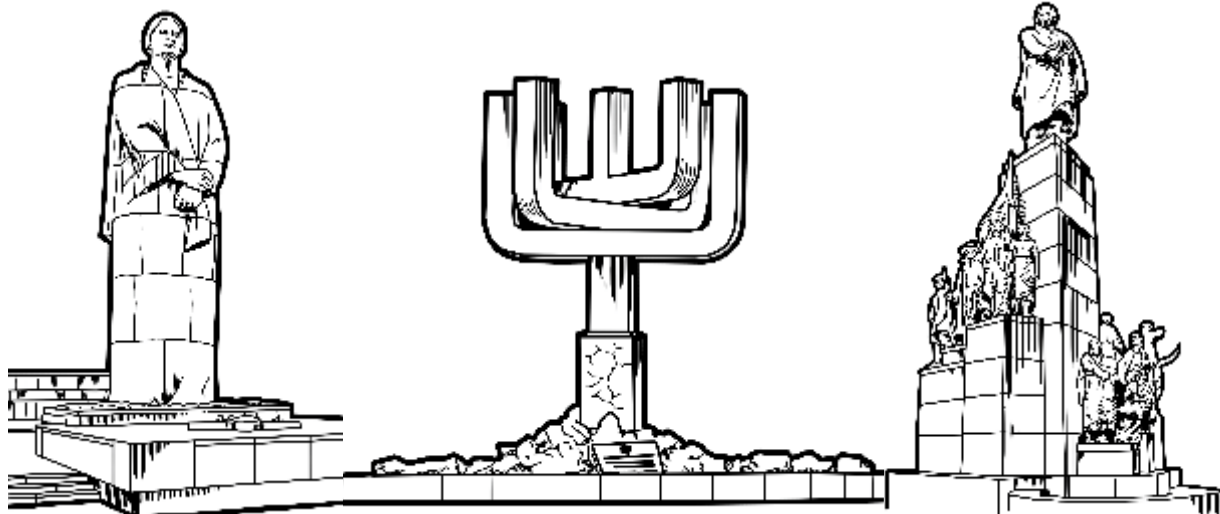
З'єднай назву з малюнком.

Благовіщенський собор

Пам'ятник Скорботній матері

Пам'ятник жертвам Голокосту

Пам'ятник Т. Г. Шевченку

Напиши, які святі чи пам'ятні місця ти знаєш у своєму населеному пункті або поблизу нього.

Поміркуй вголос, чому люди вважають ці місця святими. Для чого вони їх відвідують?

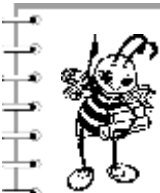
Намалюй або принеси фотографію якого-небудь пам'ятного або святого місця, яке відвідав/відвідала ти або твої близькі.

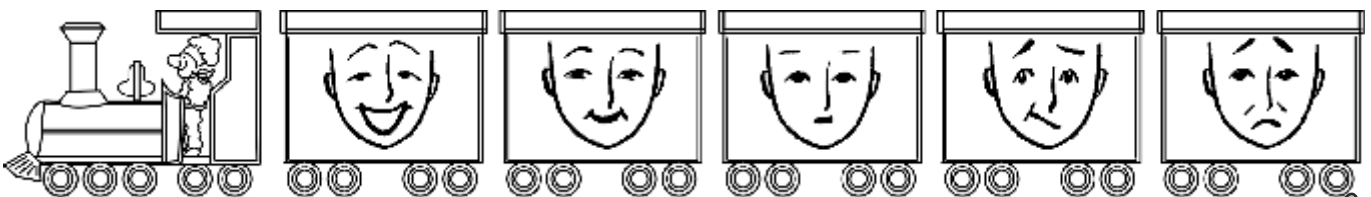
Поміркуй вголос, що означає «охороняти пам'ятник». Як потрібно піклуватися про нього? Наведи приклади шанобливого й нешанобливого ставлення до якої-небудь пам'ятки або святого місця.

Порадься з батьками і дай відповідь на запитання: яку допомогу могла б надати твоя сім'я для збереження пам'ятників у твоєму регіоні?

Напевно, й у твоєму населеному пункті є пам'ятки чи святі місця, до яких приходять тільки частина жителів села або міста, – це старі будівлі, у яких колись молилися їхні прабабусі й прадідусі, кладовища, пам'ятники визначним подіям тощо. Можливо, у твоїй сім'ї не заведено відвідувати святі місця або пам'ятники, створені руками інших людей, не схожих на твоїх близьких. Але це не означає, що ти маєш нешанобливо ставитися до них. Адже будь-яка пам'ятка – це духовне багатство не лише однієї групи людей, а й усіх жителів країни, всього людства. Тому у 2000 році в нашій країні був ухвалений закон «Про охорону культурної спадщини», який говорить про те, що турбота про збереження пам'яток є обов'язком кожної людини.

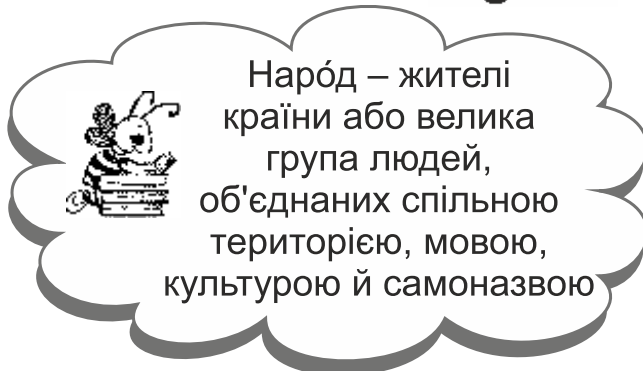

РІЗНОМАНІТТЯ КУЛЬТУР ХАРКІВЩИНИ

Прочитай текст. Розпитай своїх батьків, чи знають вони, звідки походить назва твого населеного пункту й що вона означає.

Наш край почав заселятися у сиву давнину. Багато племен і народів проживало на цих землях, що були багаті на звірів, птахів, рибу, ліси, степи, мали помірний клімат і різноманітний рельєф. А ще Харківщина розташовувалася на перетині торгових шляхів, що теж дуже приваблювало людей. Пам'ять про деякі народи, які здавна жили на території сучасної Харківської області, до сьогодні зберігається в топонімах, тобто в назвах міст, селищ, річок. Наприклад, назва смт Печеніги нагадує про печенігів, які колись прийшли на цю землю. Дуже багато назв мають тюркське походження. Наприклад, Балаклія означає «рибна ріка», Чугуїв походить від «чуга» – довга сорочка з короткими рукавами, Ізюм – від «узун-курган» (довга гора). За однією із версій, назва Харків виникла від слова «харкобе», що в перекладі означає русло річки, що пересихає. Є топоніми, що мають і слов'янське коріння, наприклад, Лопань – «колодязь на болоті», Лозова – від рослини «лоза». На Харківщині не тільки в давнину, а й сьогодні переплелися різні культури і мови, які живуть у доброму сусідстві і взаємно збагачують одна одну.

Народ – жителі країни або велика група людей, об'єднаних спільною територією, мовою, культурою й самоназвою

Археологами називають людей, які професійно вивчають давнє минуле. Вони досліджують Харківщину й знаходять багато скіфських поселень і могил – курганів, у яких ховали царів і знатних воїнів. Такі кургани в давнину прикрашали кам'яні статуї – скіфські баби. Подібні фігури через багато століть на цих же землях почав встановлювати інший народ – половці. У наш час половецькі баби можна побачити у самому центрі Харкова біля Історичного музею та Музею природи, в Ізюмі на горі Кременець, у Краснокутському дендропарку. Їх називають «бабами», але поряд із жіночими фігурами ми можемо бачити серед них і чимало чоловічих. Відгадка проста: слово «баба» пішло від «балбал», що тюркською означає «ідол», тобто статуя.

Прочитай вірш Олени Кордіс «Європейська сім'я». Підкресли, як себе називають люди, які живуть у різних куточках Землі. Чи знайомі тобі ці назви? Як ти гадаєш, чи можна цих людей зустріти у Харківській області? Поміркуй: чому авторка закликає людей об'єднуватися?

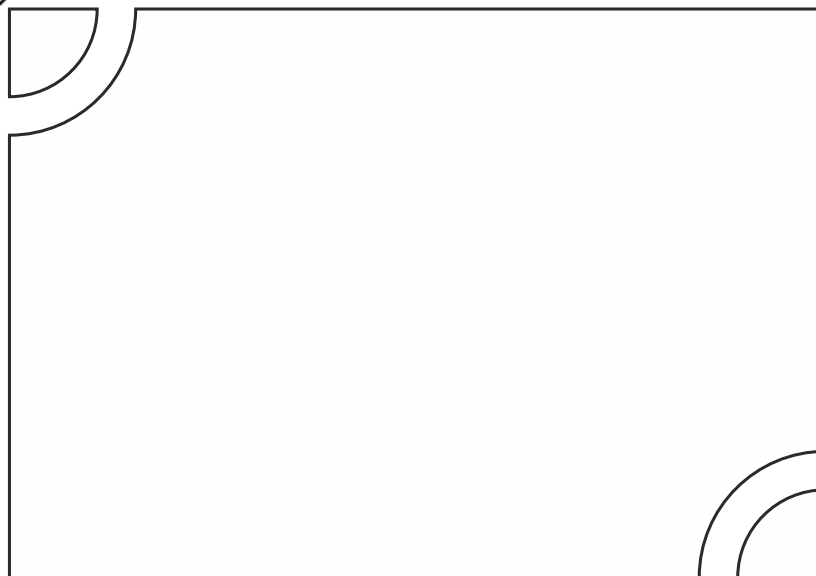
Французи, греки, німці, українці –
 Ми європейці, ми одна сім'я.
 Поляки, італійці, болгары і англійці –
 Для нас матуся рідна – це Земля.
 Ми побратаємось, з'єднаєм наші сім'ї
 Через красу культури, через спорт.
 Ми спільні волею і духом вільні,
 Ми європейці, ми один народ!

Слобожанщина – музей просто неба, а твій регіон – це зала цього музею. Щоб скласти екскурсію цією залою, пригадай, які пам'ятки є там, де ти мешкаєш. Дізнайся, які племена або народи їх створили. З якими подіями вони пов'язані?

Намалюй, як ти собі уявляєш людей, які жили у твоєму населеному пункті багато років тому.

Познач або допиши назви представників різних культур, які сьогодні мешкають у твоєму населеному пункті.

- АЗЕРБАЙДЖАЊЦІ
- АРА́БИ
- БІЛОРУ́СИ
- БОЛГА́РИ
- ВІРМЕ́НИ
- В'ЄТНА́МЦІ
- ГРЕ́КИ

- ГРУЗІ́НИ
- ЄВРЕ́Ї
- КИТА́ЙЦІ
- КОРЕ́ЙЦІ
- НІ́МЦІ
- ПОЛЯ́КИ
- РО́МИ

- РОСІ́ЯНИ
- СЕРБИ
- ТАДЖІ́КИ
- ТАТА́РИ
- ТУ́РКИ
- УКРАЇ́НЦІ
-

Відгадай загадки про різні засоби пересування й поміркуй, на чому ще приїздили люди на Харківщину у давнину й приїздять у наш час.

Без ніг біжить, без голосу кричить,
очі – мов коло, та не бачить нічого.
(Автомобіль)

Kierownica, dzwonek, koła z oponami.
Jedzie na nim Piotrek i rusza nogami.
Кермо, дзвоник і колеса,
рухається з місця ногами.

Полотно, а не доріжка,
кінь біжить – сороконіжка.
(Поїзд)

(Велосипед)

Не бджола, а гуде, не птах, а летить.
(Літак)

Біжить візок через струмок
і слід за собою замітає.
(Човен)

Розфарбуй той національний костюм, який тобі подобається найбільше.

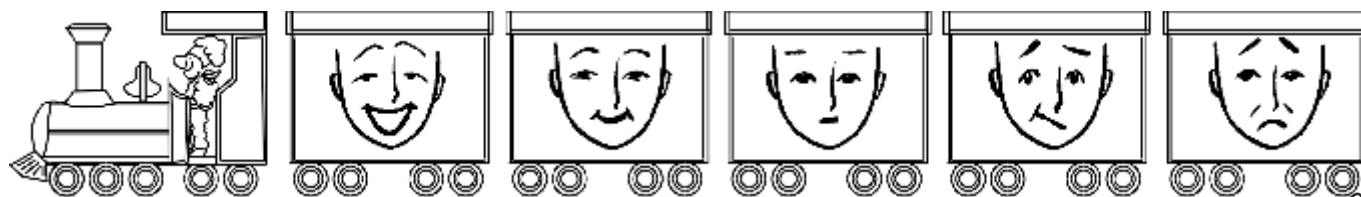
Напиши, у які національні костюми одягнені діти, що танцюють у колі (дивись також на обкладинці зошита).

Поміркуй уголос, що трапилося б, якщо б усі люди, що тебе оточують, раптом стали схожими одне на одного.

Усі жителі Харківщини дуже гостинні. Коли в дім приходять гості, вони обов'язково пригощають їх. А яке частвування може обійтися без хліба? Усі народи виготовляють хлібні вироби з борошна і води, але назви, форма цих виробів, піч, у якій їх випікають, бувають різні. Постарайся правильно з'єднати назви народів і тих хлібних виробів, які вони особливо люблять готувати.

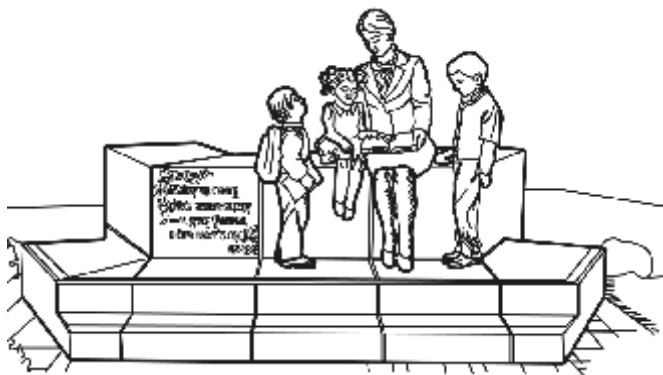

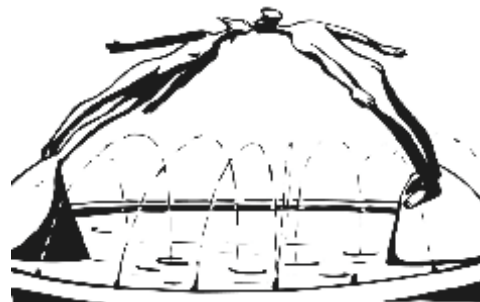
ПАМ'ЯТКИ ТА СВЯТІ ЧИ ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ, ЯКІ НАС ОБ'ЄДНУЮТЬ

Ти вже знаєш, що на Харківщині здавна жили представники різних племен і народів. І всі вони залишили після себе яку-небудь пам'ять – у легендах, казках, назвах водоймищ, населених пунктів, в археологічних або архітектурних пам'ятках. Ці пам'ятки дуже цінні для їхніх нащадків, які живуть у нашому краї. Але є пам'ятники, які дорогі всім жителям Харківщини без винятку, навіть тим, хто нещодавно почав називати цю землю своєю оселею. Наприклад, це пам'ятник знаменитому співвітчизникові або значущій події, що відбулася в нашому регіоні, пам'ятник захиснику Батьківщини, пам'ятник Гідності, Любові, Мудрості, Освіті, Свободі та іншим важливим цінностям чи людським чеснотам. А може бути пам'ятник історії, культури, мистецтва чи спорту. Ці пам'ятки можуть об'єднати не тільки всіх жителів твого населеного пункту, Харківщини, а й всієї України.

Співвітчизники – люди, що мають спільну Батьківщину; вихідці з однієї країни

Роздивись уважно малюнки разом із батьками або вчителем. Розпитай їх, як ці пам'ятники та пам'ятні місця можуть об'єднувати людей.

Розкажи, який пам'ятник тобі сподобався найбільше і чому.

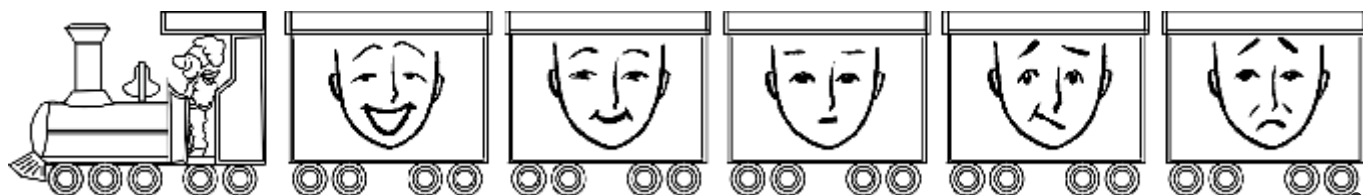
Подумай та запиши правила поведінки під час відвідування пам'яток.

Придумай і намалюй який-небудь добрий, веселий пам'ятник, який би об'єднав твоїх однокласників і однокласниць чи навіть усіх мешканців твого населеного пункту.

Придумай і напиши його назву.

ЗНАЙОМСТВО З РІЗНОМАНІТТЯМ СПОРУД. АРХІТЕКТУРА. КУЛЬТОВІ СПОРУДИ

Архітектурою – це мистецтво розташовувати, будувати й прикрашати будівлі

Споруда – будь-яка велика будівля різного вигляду й призначення

Є багато споруд, перед якими хочеться зупинитися й ретельніше їх роздивитися. Серед них є як сучасні будівлі, так і ті, що були побудовані дуже давно. Усі вони створені за законами краси, які були описані людьми ще в давнину. Із зведення цих законів і виникла архітектура – наука про будівництво красивих і зручних будівель.

Різноманітність видів споруд, які нас оточують, залежить від рівня розвитку суспільства, від побуту й культури людей, які живуть у регіоні, від рельєфу й клімату, а також від будівельного матеріалу й техніки спорудження. Усі будівлі, які ти бачив під час екскурсії, можна розділити на групи: 1) житлові, тобто ті, у яких живуть люди, 2) громадські – ті, куди жителі приходять вчитися, відпочивати, працювати, вирішувати важливі питання, 3) культові – ті, у яких люди моляться й розмірковують.

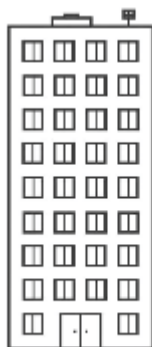
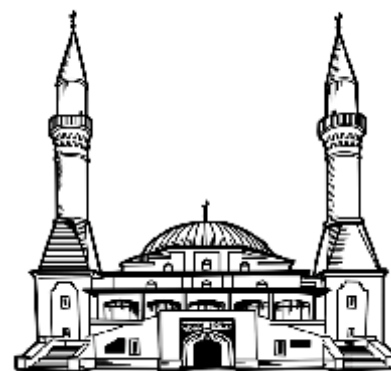

Розглянь малюнки й покажи стрілочками, до якої групи будівель вони належать.

ГРОМАДСЬКІ

ЖИТЛОВІ

КУЛЬТОВІ

Напиши, які громадські будівлі є у твоєму населеному пункті.

Прочитай вірш Володимира Орлова в перекладі Ольги Тимохіної. Розкажи, чи був/була ти колись на будівельному майданчику.

Ось майданчик будівельний.
Тут стоять умілі вельми
Трактори, вантажівки,
Екскаватори, котки.
Автокран все тягне шию,

Мов жирафа довгошия.
Всі вони з майстерним хистом
Нам будують нове місто.
І будинки зводять нам,
А також високий храм.

Відгадай загадки про знаряддя та машини, які ти можеш побачити на будівельному майданчику.

У мене в хазяйстві є штука така –
З маленькими сходами, переносна.
Стоячи на ній, можна стіни білити
Або зручно лампочку
в люстру вкрутити.
(енигадѳ)

Швидко гризе, дрібно жує,
Сама не ковтає.
Що це, хто відгадає? (вжлгц)

Будівельнику без них нічого робити,
Не збудує школу, дім і садок, де діти.
Починається на «Це»,
здогадалися, що це?
(ѳелга, цемѳнт)

Хоча і гостра, не зубата!
Копає землю нам... (вщѳолѳ)

От так чудо із чудес:
Простягнувся до небес
І працює поміж хмар.
Що це? Будівельний... (неѳѳ)

Землю він ковшем копає.
Якщо треба – засипає
Яму або котлован.
Він машина – він титан!
(Екскаватор)

Чи знаєте ви, що архітектура – це не просто будівлі й споруди, а ще й мистецтво організувати простір, необхідний для життя та діяльності людей. За призначенням архітектуру поділяють на три основні види: 1) містобудування (створення нових міст, селищ, реконструкція старих міських районів і так далі); 2) архітектура об'ємних споруд (житлові будинки, театри, школи, магазини, заводи, фабрики); 3) ландшафтна архітектура (сади й парки, міські сквери, бульвари, басейни, фонтани). Тому й архітектори бувають різні: хтось уміє придумувати красиві будівлі, хтось – фонтани й альтанки, а хтось проектує міста.

Прочитай текст і згадай, чи бачив/бачила ти в місті чи селі мазанку або рублену хату. Чи ти заходив/заходила у ці будинки й що незвичного ти там побачив/побачила? Чим відрізняються традиційні давні житла від сучасних?

Екологія – наука про дбайливе ставлення до природи, розумне використання її багатств

Усі будинки, що споруджувалися в давнину, об'єднує те, що вони були екологічно чистими, оскільки зводились із природних матеріалів, а також були ідеально пристосовані до місцевих кліматичних умов, природного довкілля. Прагнення до краси притаманне всім людям, усім народам, але виражається у всіх по-різному.

Українці, які проживали на Слобожанщині, що мала великі запаси глини, традиційно будували хати-мазанки. Для цього вони зводили дерев'яний каркас, обмазували його глиняним розчином, білили, а дах щільно покривали шарами очерету чи соломи – сухими стеблами жита. Іноді для будівництва такої хати виготовляли саморобну сирцеву цеглу – із суміші глини, соломи та інших домішок, – яку формували й висушували на сонці. З каміння, дерева та цієї цегли зводили стіни, які надалі покривалися побілкою на вапні.

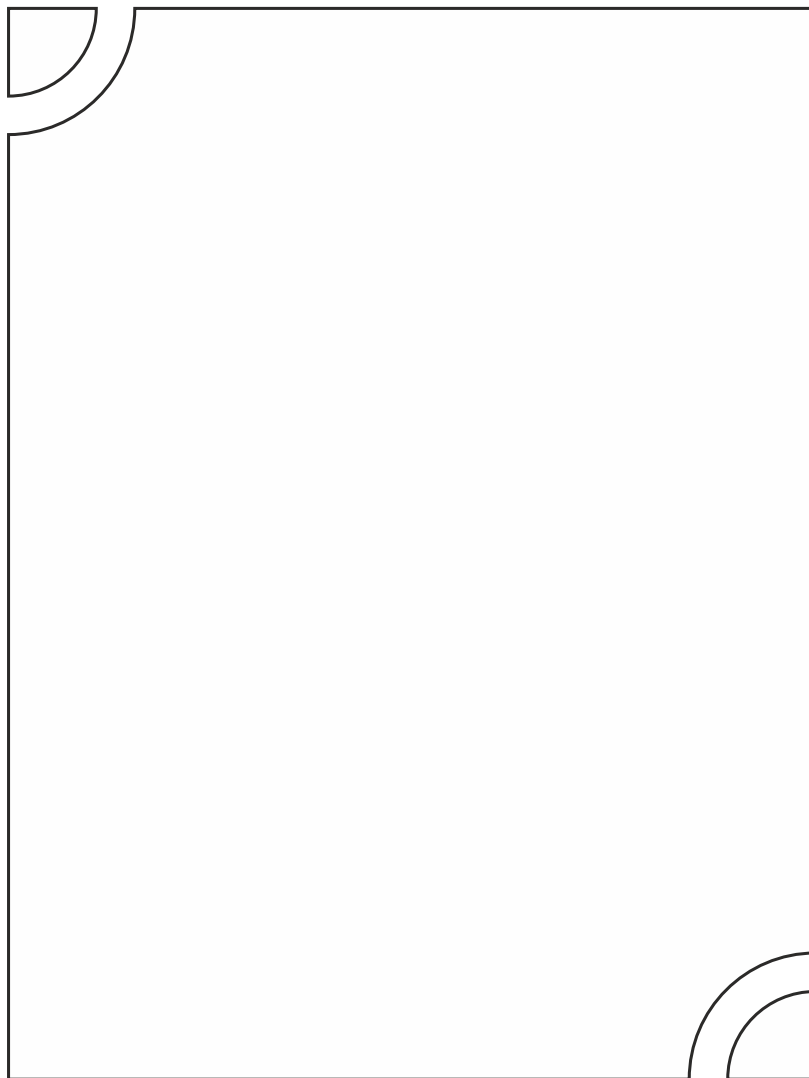
Росіяни, які переселилися сюди з північних областей, багатих на ліс, будували дерев'яні хати (часто – без жодного цвяха!) і тому вважалися на Харківщині найкращими теслярами. Віконні наличники часто прикрашалися різьбою. У деяких селах Харківщини й сьогодні можна побачити ворота, хвіртки, віконниці, прикрашені візерунками, а на дахах будинків – зроблені із металу фігурки півнів, лелек, голубів... Іноді різьбою або фігурками прикрашають криниці, наприклад колодязі-журавлі.

Прочитай разом із дорослими або прослухай російський переклад вірша «Будівельник» відомого татарського поета Муси Джаліля. Намалюй ілюстрацію до цього уривка.

Пушистые хлопья
Подёрнули высь;
К ним новые зданья
В лесах поднялись.
Растущие быстро
Ряды кирпичей –
Как песнь созиданья
И силы людей.
Из глины, цемента
И каменных плит
Здесь дому возникнут
На днях предстоит.
Сначала как будто
Невзрачен на вид,
Как будто в пелёнках
Ребёнок лежит.
Но знаю, громада
Камней оживёт,
В ней кровь заиграет,
В ней жизнь расцветёт.
И люди, что вскоре
Поселятся тут,
Со славой помянут
Строителя труд.

Під час прогулянки своїм населеним пунктом ти, напевно, звернув/ звернула увагу на те, що серед житлових і громадських будівель інколи зустрічаються особливі споруди – з незвичайними високими дахами, куполами, башточками або дзвіницями. Це культові будівлі, у яких люди моляться, слухають мудрих людей і розмірковують. Такі будівлі називають храмами, тому інколи бібліотеку, музей або театр – місця, де люди теж залучаються до мудрості, до знань і до прекрасного, – називають храмом науки або храмом мистецтва.

На Харківщині люди були завжди гостинними й добрими сусідами, тому тут можна зустріти не лише різні культури, а й різні релігії. У Харкові та в деяких населених пунктах Харківської області можна побачити стрункі, спрямовані ввись католицькі та протестантські храми – костьоли або кірхи; урочисті, з високими башточками мінаретів

мусульманські мечеті; красиві та строгі іудейські синагоги або караїмську кенасу; величні православні церкви із золотими куполами; будинки молитви старообрядців, а нещодавно з'явилися ще й буддійські пагоди та ступи, протестантські (зокрема, баптистські) будинки молитви, де нема ікон, скульптур тощо. У цих храмах люди, що належать до

різних релігій, шукають свій шлях до Істини, але об'єднує їх те, що вони хочуть стати чистішими й кращими.

Харківщина може пишатися пам'ятками культової архітектури, наприклад Благовіщенським, Покровським та Успенським соборами.

Релігія – погляди та уявлення, засновані на вірі в Бога; у давнину – віра в незрозуміле, у чудодійні сили природи та істот

Культ – релігійне служіння божеству; захоплення, поклоніння, шанування

Поміркуй уголос: чим відрізняється зовнішній вигляд культової будівлі від іншої споруди?

Намалюй яку-небудь культову будівлю, яка є у твоєму населеному пункті або яку ти бачив/бачила під час екскурсії. Запиши її назву.

Проведи кольоровими олівцями по лініях, що з'єднують назву культової споруди з малюнком.

КА́ПИЩЕ

КЕНА́СА

КІ́РХА

КОСТЬО́Л

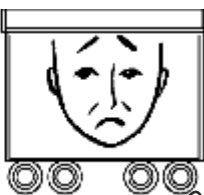
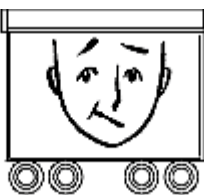
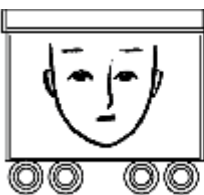
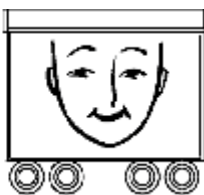
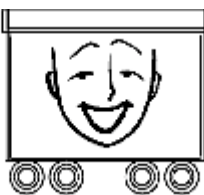
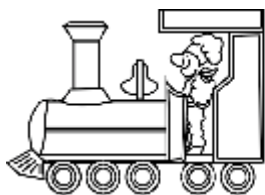
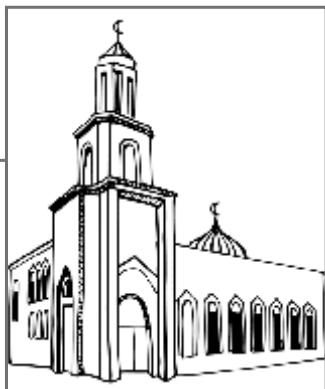
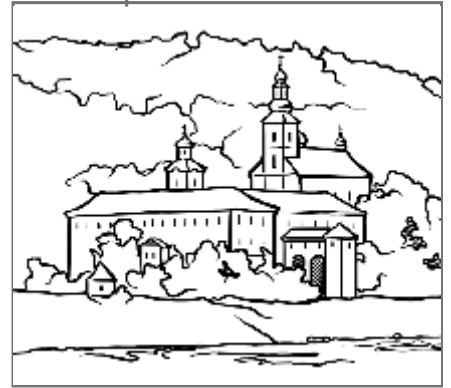
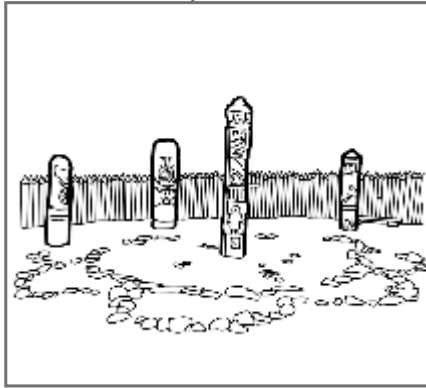
МЕЧЕ́ТЬ

МОНАСТІ́Р

ПА́ГОДА

СИНАГО́ГА

ЦЕ́РКВА

ЗНАЙОМСТВО З ПРОФЕСІЄЮ АРХІТЕКТОРА

Архіте́ктор – у перекладі з грецької мови «старший будівельник», фахівець зі спорудження будинків

Проє́кт –
1) розроблений план побудови, спорудження чого-небудь;
2) запланована справа або викладення її письмово чи в кресленнях

Прочитай вірш Наталії Тріщ «Мій тато архітектор». Що нового ти дізнався/дізналася про цю професію?

Архітектор в мене тато,
І робота в нього – свято,
Бо дарує радість всім,
Він новий будує дім.
Олівцем він на папері
Ставить стіни, вікна, двері.
Ось дитяча, тут вітальня,

Ванна, кухня, світла спальня,
Є робочий кабінет
І, звичайно, Інтернет.
Заживуть в будинку люди,
Буде гамірно усюди,
Домалюють щастя й сміх,
Бо татусь цього не зміг.

Прочитай текст і поміркуй, чи були б міста та селища нашого краю такими гарними й неповторними, якщо б у них не жили й не працювали люди з різних куточків світу, які збагачували Харківщину культурним надбанням своїх народів.

Харків – місто, у якому, просто прогулюючись, можна вивчити майже всю історію вітчизняної архітектури. Кожна епоха знайшла тут своє відображення. Найдавніша будівля, якій уже понад 300 років, – Покровський собор. Його будували українські козаки. З будівель 200-річної давнини найбільш помітною є дзвіниця Успенського собору, до недавнього часу це була найвища споруда Харкова, яку й зараз видно з усіх кінців міста. Майже 100 років прикрашає Харків символ минулого століття – Будинок державної промисловості, або Держпром. Співпрацюючи одне з одним, люди різних національностей створили ці та інші архітектурні шедеври, і тепер ці пам'ятки культури – наше спільне надбання й наша гордість. У Харкові сто років тому жив і працював видатний архітектор Олексій Миколайович Бекетов. Значною мірою він сформував архітектурне обличчя нашого міста. Адже він спроектував понад 40 будинків у Харкові й інших містах. Нині в будівлях, спроектованих О. М. Бекетовим у Харкові, розташову-

ються Юридична академія, Будинок учених, Художній музей, Бібліотека імені Короленка, Театр ляльок та інші заклади. На честь видатного архітектора харків'яни назвали одну зі станцій метро і спорудили два пам'ятники біля університетів, в яких він викладав.

Прочитай уривок із вірша Івана Драча «Будівельники». Розкажи, як ти думаєш, чим професія архітектора відрізняється від професії будівельника?

За селом, коло струмка,
Де ялиночка струнка,
Йде робота без упину:
Там дівчата місять глину,
А Тимко мурує дім, –

Світла радість буде в нім.
Павлик також не нудьгує,
Вікна й двері він майструє...
І росте мале село,
Ще такого не було.

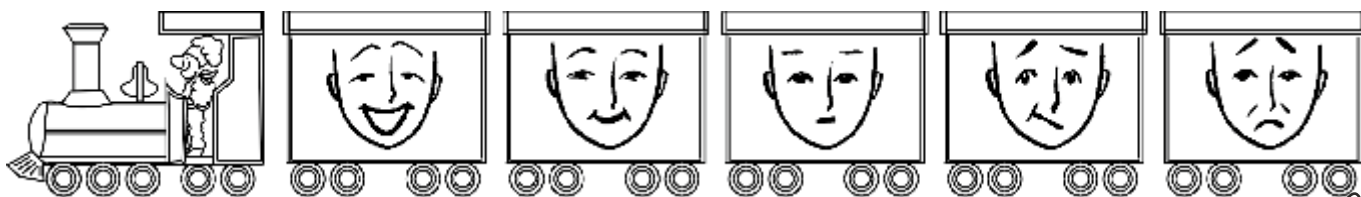

Прочитай уривок із вірша кримськотатарського поета Нузета Умерова «Наш дім» у перекладі Ольги Тимохіної. Напиши, представники яких ще професій допомагають архітекторові втілити в життя його задуми.

Прийшли будівельники і помаленьку
Для нас змурували будинок новенький.
І теслі прийшли, щоб хутчій якомога
Були в домі двері, і вікна, й підлога.
Електрики дрiт закріпили цвяхами,
І дім засміявся надвечір вогнями.
А газівник підключив піч до газу,
І стала духовка гаряча відразу.

Уяви, що ти вирiс/
виросла і став/
стала архітектором.
Придумай і на-
малюй будинок,
у якому жила б
твоя сім'я.
Розкажи, чим він
відрізняється від
будинку, у якому
ти живеш зараз.

ІНТЕР'ЄР У РІЗНИХ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУДАХ. ПРИКРАШАЄМО СВОЮ ОСЕЛЮ

Інтер'єр – внутрішній простір будівлі, приміщення, а також його облаштування та художнє оздоблення

Начіння – різні предмети домашнього вжитку (посуд, інструменти та ін.)

Відгадай загадки.

Хоч у нас чотири ніжки,
Ми не мишки і не кішки.
Хоч і маємо ми спинки,
Ми не вівці і не свинки.
Ми не коні, хоч на нас
Ви сідали безліч раз.
(Стіл?)

Одяг у собі збирає,
По полицках розкладає.
Є стандартна, є висока,
Є вузька, а є глибока.
(Шафа)

Йде років двісті, але стоїть на місці,
Лічить людський вік, але не чоловік.
(Діда?)

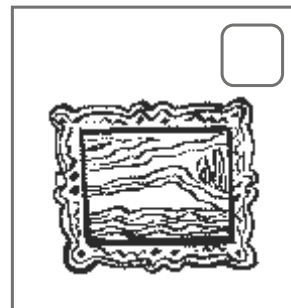
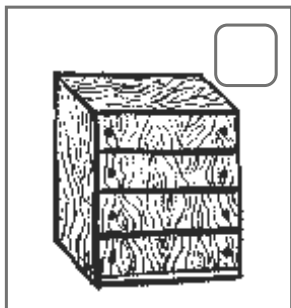
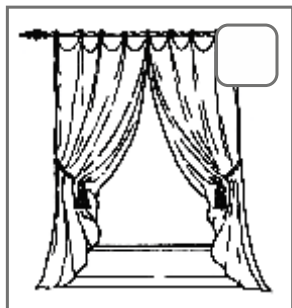
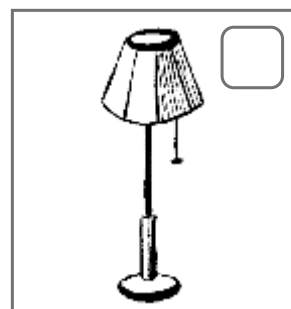
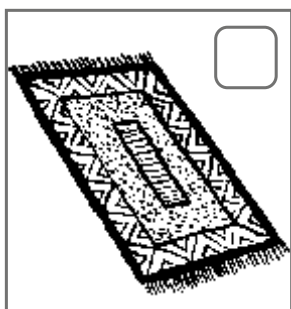
Є комп'ютерний, письмовий
І кухонний кольоровий.
Ми за ним навчаємось
І ще їмо та граємось.
(Стіл?)

Є цей прилад в кожній хаті,
Що це, можете сказати?
Для матусі серіал і футбол для тата
Може скринька ця чудова легко показати!
(Телевізор?)

Він не ліжко, хоч спимо,
Лежимо і сидимо.
Не простий, а розкладний,
Невеликий і зручний.
(Диван?)

Вибери ті предмети, які, на твою думку, допоможуть зробити будь-яку кімнату зручною та затишною.

Скільки кімнат у будинку або квартирі, у якій ти живеш? Напиши, як вони називаються твоєю рідною мовою.

Розкажи про свою улюблену кімнату за планом:

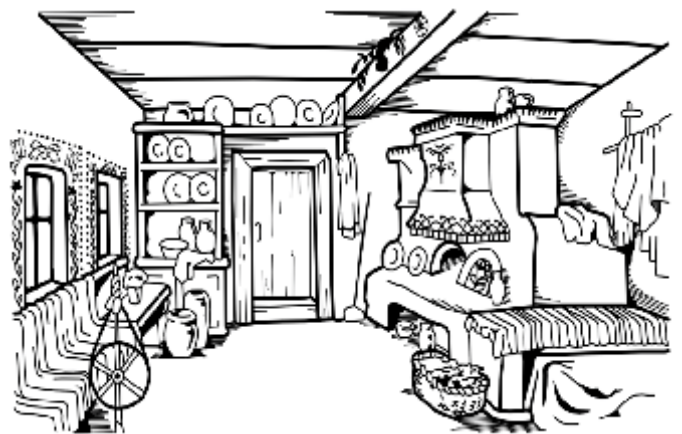
1. Скільки вікон у твоїй кімнаті, якого кольору стіни, стеля.
2. Які меблі стоять у кімнаті, якого вони кольору.
3. Які речі, предмети роблять цю кімнату красивою, зручною й затишною (квіти, книги, світильники, штори тощо).

Намалюй, яким ти бачиш інтер'єр своєї власної кімнати в майбутньому. Не забудь розфарбувати малюнок.

Найбільш поширений тип старовинної української хати – це житло з трьома приміщеннями: центральне – сіни, а ліворуч та праворуч від сіней будувалися комора та житлова кімната, яку також називали «хата». У яку б українську хату ми не зазирали, скрізь знаходимо те саме: вхід до хати – із сіней, відразу ж біля входу з одного боку – піч у кутку, з другого – в іншому кутку або біля печі – полиця для посуду, чи мисник. Між піччю і вузькою стіною хати розміщений піл, тобто дерев'яний поміст, на якому спали, або пересувне ліжко. На покутті, під іконами, ставлять стіл, уздовж стін – лави, біля столу ще ослін, або рухома лавка. Над ліжком або полом підвішена на прикріплених до стелі шнурках жердка, на яку вішали одяг, також поруч до стелі підвішували й колиску, якщо в хаті була мала дитина. Речі зберігалися у скрині – великому дерев'яному ящику з кришкою, – яка зазвичай була гарно оздоблена мальованими квітами чи різьбою.

(За Ф. Вовком, 1916 р.)

За давніх часів як зовнішній вигляд, так і інтер'єр помешкань у різних мешканців Харківщини в основному були схожі. Відмінності були пов'язані лише з місцем проживання людей. Трохи відрізнялися також опалювальні системи, назви кімнат і релігійні предмети. Наприклад, будинки євреїв відрізнялися від українських. Як правило, їх розплановували так, щоб мати вихід одразу на вулицю, а вікна і двері були більших розмірів, ніж в українських хатах. Оскільки торгівля була основним їхнім заняттям, то часто житло ставало й крамницею. Якщо в українській хаті повсякденний одяг тримали на жердці, то в євреїв його чіпляли на позабиваних у стіну цвяхах та кілках. Не було по єврейських хатах лав та ослонів – користувалися стільцями. Цікаво, що в євреїв зазвичай було більше посуду. Це пов'язано з релігійною традицією: наприклад, для молочних і м'ясних страв кожна господиня тримала окремі горщики. Гріх було також готувати рибу в молочному чи м'ясному горщику. Був і спеціальний пасхальний посуд – як столовий, так і кухонний. Ним користувалися тільки раз на рік.

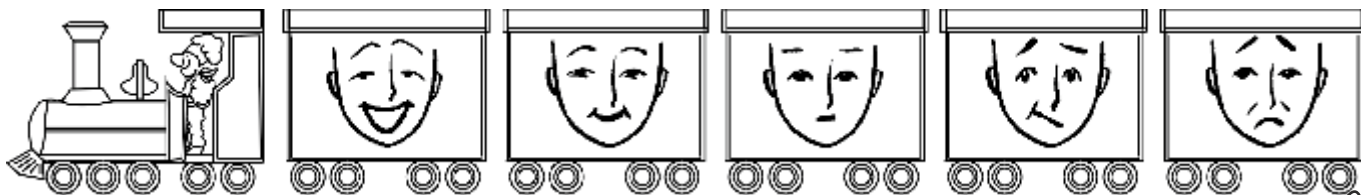
Ще 100 років тому інтер'єри помешкань представників різних народів, що проживали в нашому краї, не дуже відрізнялися один від одного. У центрі будинку зводилася піч. Вона будувалася по-різному в білорусів, росіян і українців, але на ній обов'язково була лежанка, де спали люди похилого віку й діти. В українців піч часто прикрашалася розписами або кахлями – керамічними плиточками з нанесеним на них зображенням – квітами, фігурками людей або тварин. У старовину чи не в кожній українській хаті найулюбленішою народною картинкою (що прикрашала й піч, яку дуже шанували) було зображення Козака Мамає – легендарного народного героя-воїна, захисника. Навпроти печі стояв стіл, а над ним висіли ікони. Це найпочесніше місце називали «святим кутом», «красним (тобто «красивим») кутом». Ікони прикрашали вишитими рушниками – «божниками». Візерунки, колір ниток, тип вишивки відрізнялися не тільки у майстринь різного етнічного походження, а й у представниць одного народу, які жили в різних регіонах України.

Лежанка – невисокий кам'яний виступ біля печі, на якому можна лежати і грітися

Розпитай бабусь та дідусів про те, яке кімнатне начиння, меблі були в їхніх домішках, коли вони були маленькими. Спробуйте разом на окремому аркуші зробити малюнки цих речей або наклейте копії фотографій оселі, які залишилися з тих часів.

КУТОЧОК ПРИРОДИ В КЛАСІ Й УДОМА

Відгадай загадки про тварин.

У хаті зачинилася,
Тихенько причаїлася
Та сидить німа від страху.
Ви впізнали? _____

(чєрєпєц)

У хаті я мишей ганяю,
Вуса ще з дитинства маю,
Миюсь лапкою щодня.
Я пухнасте _____

(внєпєк)

І в морі не купаються,
І немає у них щетинки,
І все ж називаються
Вони – морські... _____

(ижнєвє)

Довгі вуха, куций хвіст,
До мисливства в нього хист:
Все знаходить навмання.
Це маленьке _____

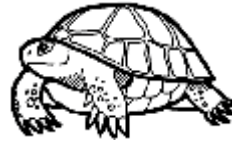
(внєплї)

Як веселка кольоровий,
Має здібності до мови.
Слово птаха лиш скажіть,
Він його повторить вмить.

(плєтє)

Повзун повзе, на базар голки везе. (їжєк)
Є крила, а не літає. (рєбє)
Двічі родиться, а раз умирає. (птєх)
Без рук, без ніг, а по землі ходить. (зміє)

Намалюй тварину або рослину, про яких ти піклуєшся вдома.

Розкажи про улюбленого вихованця – тваринку або рослину.

Клімат –
стан повітря в якій-небудь
місцевості, погода.
Мікроклімат –
кліматичні умови, створені
в обмеженому просторі

Фітонциди –
леткі речовини,
що виділяються
рослинами. Вони
здатні вбивати
мікроби

Напиши, якого вихованця ти мрієш мати у своїй оселі, коли станеш дорослим/дорослою.

Кімнатні рослини – це живі істоти, наші тихі й безмовні супутники. Вони нічого не просять, але здатні відповідати на турботу. Коли їх поливають, спускають землю, підживлюють, вони зростають і гарно квітнуть. Багато з них є прибульцями з інших країн, їхніми посланцями, які передають привіт з різних куточків землі й можуть стати провідниками в далекі, цікаві світи. Наші зелені друзі не лише тішать око, а й дуже корисні для здоров'я людей.

Рослина, як і людина, дихає киснем, але вона також уміє виробляти кисень і збагачувати ним повітря. Рослини здатні поглинати з повітря шкідливі речовини, пил, бактерії. Так, наприклад, вирощувані в горщиках плющ, фікус, хлорофітум та інші рослини очищають повітря квартири від різних шкідливих хімічних домішок. До речі, із цією метою хлорофітум навіть брали на борт космічного корабля. Є рослини із сильним запахом, такі як бегонія, герань тощо, які виділяють особливі леткі речовини – фітонциди. Вони вбивають мікроби в приміщеннях і створюють здоровий мікроклімат. Не випадково болгарки називають герань «здравець» і висаджують її в кожній домівці, у саду або на підвіконні.

Коли люди доглядають кімнатні рослини, вони залучаються до живої природи, розслабляються й відпочивають. Деякі наші зелені вихованці можуть не лише заспокоювати людину, а й регулювати роботу її серця, полегшувати головний біль тощо. Люди давно відзначили ці властивості кімнатних рослин, тому розведення й вирощування декоративних рослин у горщиках є популярним у всьому світі. Існує навіть особливий напрям у садівництві – фітодизайн. Майстри-фітодизайнери за допомогою квітів можуть не лише прикрасити приміщення, а й зробити його затишнішим і кориснішим для здоров'я людини.

Поміркуй уголос, для чого потрібні кімнатні рослини в класі.

Розкажи, як ти розумієш прислів'я:

Якщо хочеш отримати плоди – доглядай за корінням. (Вірменське)

Дерево, яке не садили, не жаліють. (В'єтнамське)

Попрацював – сад зустрічає, полінувався – ліс. (Караїмське)

Оберегаючи саджанці, оберегаєш життя. (Китайське)

Кожна квітка має свій запах, тільки мальована на пахне. (Українське)

Прочитай пісню-звернення «Гості з підвіконня» і скажи, назви яких кімнатних рослин ти вже знаєш. Які рослини ростуть у тебе в класі чи вдома? Як потрібно доглядати за кімнатними рослинами?

Виростаєм на віконці,
Зацвітаємо на сонці,
Від водиці зеленієм,
Другокласникам радієм.
Ви нас, діти, доглядайте
І водою поливайте.

Щоб могли ми воду пити,
Треба землю розпушити.
Любі учні! Час не гайте –
Наше листя протирайте.
В школі вашій для нас, квітів,
Найщиріші друзі – діти.

Вибери ті предмети, які допомагають доглядати за кімнатними рослинами. Домалюй ті предмети, яких, на твою думку, не вистачає.

Прочитай вірш Ольги Лабаги «Бережіть рослини». Подумай, про що цей вірш. Розкажи, як ти доглядаєш за рослинами.

БЕРЕЖІТЬ РОСЛИНИ

Якось дівчинка Маринка
Посадила насінинку.
Насінинка проростала,
І Маринка поливала
Кожен ранок із відерця
Те малесеньке стебельце.
Але час почав минати,
Дівча стало забувати,
Що на світлому віконці
Квітка сохне проти сонця.
Так ніщо б і не змінилось,
Але дівчинці приснилось:
Злий чаклун прийшов до хати,
Їй немає де сховатись.

Бідна дівчинка ридає,
Коли чує – промовляє
Хтось до неї ніжно й тихо:
«Невелике в цьому лихо,
Хоч і серджусь я на тебе,
Та біді зарадить треба,
Сядь мені на серединку
І врятуєшся, Маринко».
Після того сну дитини
Не впізнали ми рослини,
Ожила, зазеленіла,
З дівчинкою подружила.
Шелестить тепер над світом
І цвіте рожевим цвітом.

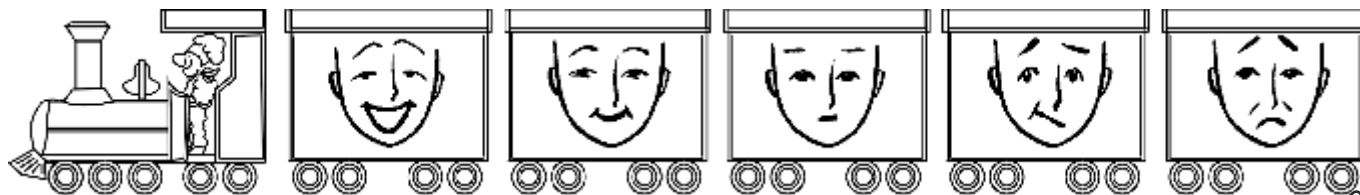

Сім'я їде на місяць у відпустку. У квартирі залишаються кімнатні рослини, які потрібно поливати. Як бути? Спробуй знайти рішення, порадься з дорослими.

Щоб твої зелені друзі почували себе затишно, добре зростали й були красивими, необхідно виконати декілька нескладних правил:

- ☺ Дізнайся, що корисно твоїй рослині та що їй може нашкодити.
- ☺ Вибери для неї зручний горщик і відповідний ґрунт.
- ☺ Правильно розмісти горщик у будинку чи квартирі, адже деякі рослини люблять сонце, а деякі краще ростуть у тіні.
- ☺ Регулярно поливай рослину. Не забувай постійно спушувати землю в горщику й додавати до неї корисні речовини та добрива.

Ритуал –
встановлений порядок
дій при здійсненні
якого-небудь обряду

Фундамент –
основа, що є опорою
для стін будівлі,
споруди

«Мій будинок – моя фортеця», – засвідчує народна мудрість. За давніх часів люди вірили, що необхідно виконувати спеціальні ритуали для того, щоб побудований будинок був міцним, надійним, теплим, затишним і щасливим. Так, українці починали будувати хату навесні, коли місяць був повним. Перш ніж забити в землю першу палю, всю землю кропили свяченою водою, господар малював палицею на ділянці хрест, а вся родина читала молитву. У процесі будівництва фундаменту в його кути клали гроші з вірою, що в хаті завжди буде достаток. Гроші на кут майбутнього житла клали і росіяни. Під час укладання першого вінця зрубу під кожен кут вони підкладали монету, шматочок овечої шерсті або невеликий моток вовняної пряжі, підсипали зерно, додавали ладан. Азербайджанці, вірмени, греки, коли закладали фундамент, також ховали монети та молилися. Крім того, у давні часи вони приносили в жертву півня, окроплювали кров'ю кути майбутньої будівлі, влаштовували частування для своїх родичів, сусідів, односельців. Таким чином, на початку зведення хати люди робили такі обряди для майбутнього житла, які, за їхніми уявленнями, мали забезпечити добробут родини, її здоров'я та затишок.

Розкажи, що є спільним і відмінним у звичаях і ритуалах при зведенні будинку в культурах різних людей, які живуть на Харківщині. Розпитай у дорослих, які обряди виконують у наш час.

З'єднай правильно обидві частини прислів'їв.

На кожен час

стіни із землі виростають. (Вірменське)

Спочатку масти дім усередині,

свої звичаї. (Грецьке)

Хто дім не будував, думає, що

а потім ззовні. (Єврейське)

Хто багатьом допомагає,

повернеться сторицею. (Китайське)

Безкорислива допомога

у того багато помічників. (Узбецьке)

Розкажи, як ти розумієш прислів'я.

Найкраща допомога – це швидка і вчасна. (Арабське)

Χωρίς την καλωσύνη δεν δίνει όφελος η πίστη. *Без доброго діла не дасть користі й віра.* (Грецьке)

Взаємодопомога й бідних зробить багатими. (Китайське)

Талакъя иши тез битер. *Толокою все швидко.* (Кримськотатарське)

Eine Last wohl gefasst ist eine halbe Last. *Добре підхоплена ноша – вже півноші.* (Німецьке)

Без толоки як без руки: ні хати не зробиш, ні сіна не скосиш. (Українське)

Хто допомагає іншим – допомагає собі. (Японське)

За старих часів для зведення стін житла запрошували майстрів. Тоді для них готували подарунок: рушник, тканину, хліб, гроші тощо. Проте не кожна родина мала можливість оплачувати працю майстрів на всіх етапах будівництва. У більшості випадків під час зведення житла сім'ї допомагали родичі, друзі, сусіди. Вони копали землю для фундаменту, обробляли камінь, дерево, місили глину, мазали стіни тощо. Безкоштовну допомогу для швидкого виконання великих за обсягом робіт білоруси називали «талака», болгари – «меджія» або «тлака», кримські татари – «талаха», молдовани – «клака», росіяни – «помочі», поляки – «тлука», а українці – «толока». Толока відбувалася у святковому настрої, з піснями, жартами, а після закінчення роботи господар на знак вдячності щедро пригощав «толочан», запрошував музик для співів, танців, ігор. Господарів обов'язково купали в глиняному розчині, щоб вони «поріднилися» зі своєю хатою, стали з нею одним цілим. Під час обмазування чи біління обов'язково співали веселі пісні – не тільки для того, щоб самим було весело працювати, а й «щоб хата була веселою», щоб радісно жилося її мешканцям.

Напиши, як твоєю рідною мовою називають колективну безкоштовну допомогу в спорудженні будинку.

Розпитай близьких, чи допомагали вони коли-небудь зводити будинок. Як це було?

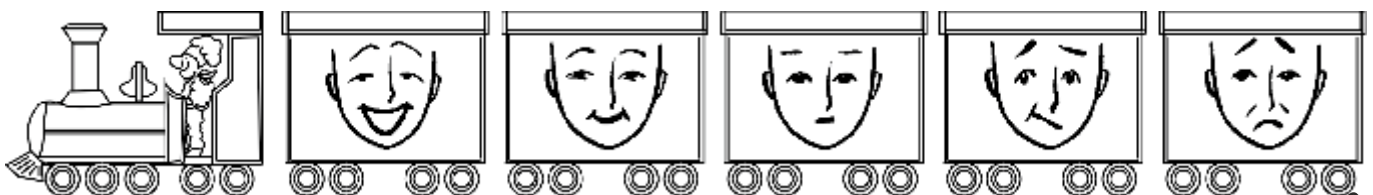
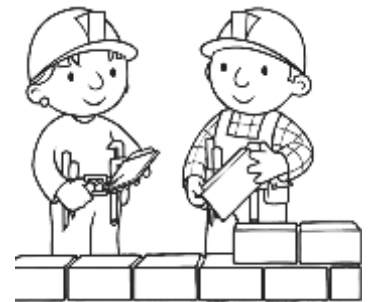
Якби твій/твоя сусід/сусідка будував/будувала будинок, чим би ти міг/могла допомогти? Напиши або намалюй.

Прочитай уривок із вірша поета-луганчанина Михайла Матусовського «Марш будівельників». Як ти гадаєш, чому автор називає професію будівельника «вкрай мирною». Розкажи, чи хочеш ти у майбутньому оволодіти якоюсь спеціальністю, пов'язаною зі зведенням споруд та житла. Якою саме й чому?

Ой широкі наші вулиці,
Як ви сяєте кварталами!
То частинку серця нашого
В ці будинки вклали ми!
Там піднявся міст над берегом,
Тут – палац, достойний подиву, –
Та то ж ми все, будівельники,
День у день увись підводимо, підводимо!
Скоро вже в новім будинкові
Новосілля справлять весело.

Багатьом дарує радощі
Наша мирна вкрай професія.

СВЯТКУВАННЯ НОВОСІЛЛЯ В КУЛЬТУРАХ РІЗНИХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ НА ХАРКІВЩИНІ

Новосілля –
переселення
в нове житло

Входини, або новосілля, –
свято, яке влаштовують
з приводу переселення
на нове місце

Напиши слово «входини» або «новосілля» твоєю рідною мовою.

Розкажи, чи був/була ти коли-небудь на входинах. Як проходило це свято? Розпитай своїх мам і тат, дідусів і бабусь, які вони пам'ятають цікаві обряди, пов'язані з новосіллям та входинами. Розкажи про це в класі.

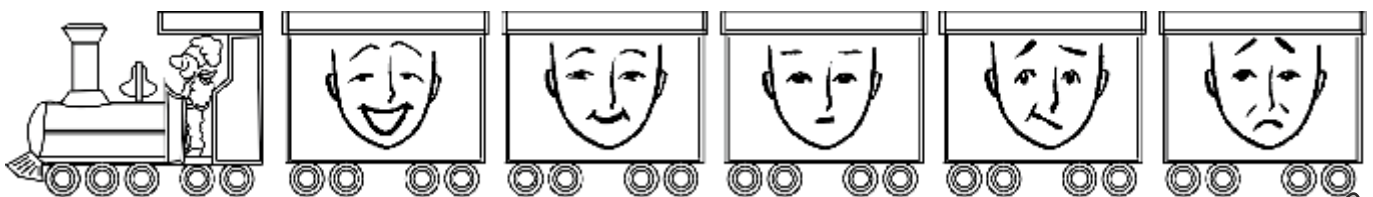

За старих часів білоруси та росіяни в новий будинок в'їжджали тільки після того, як священик його освятить. Потім господарі переносили вогонь зі старого будинку в новий, щоб житло було таким же затишним і теплим. Інколи ще кликали з собою в новий будинок і домового – казкову істоту, яка була злим або добрим духом оселі. Після священика в будинок пускали кішку або півня. Якщо кішка поводитися спокійно, новосели входили в будинок з іконою і хлібом із сіллю. Якщо ж півень, що зайшов у нову хату, починав кукурікати, то це був знак, що сім'я буде жити в новому будинку сито і щасливо. Тут же й розпочиналося святкування входин. На нього запрошувалися будівельники, родичі, сусіди, друзі – майже як на весілля. Господарі нового будинку зустрічали гостей біля дверей із хлібом-сіллю і запрошували їх до столу. Усі гості повинні були прийти теж із хлібом і сіллю й подарувати господарям по ложці. Інколи гості приносили з собою також жито, ячмінь, залізні підкови та овечу вовну як побажання господарям заможного життя в новій оселі. Частування на входинах мало символічний зміст, наприклад, подавалися пироги, що віщували хороші стосунки з майбутніми сусідами, курячий суп або щі («щоб грошей було – кури не клюють»), смажене поросся – символ заможності господарів. Ідучи додому, гості бажали господарям здоров'я й передавали свій головний дарунок на новосілля. Він мав бути дорогим, тривалого користування й призначеним для всієї сім'ї. Зазвичай дарували різні меблі (лавки, стіл, стільці, шафи тощо), посуд та інше домашнє начиння, хутряні та вовняні вироби (килими, ковдри, повсть, подушки тощо), свійську птицю або худобу.

Прочитай вірш Галини Демченко «Новосілля». Уяви, що рамка внизу – це стіл, за який ти в майбутньому хотів/хотіла би запросити гостей на входини у свою оселю. На стор. 95 розглянь малюнки різних страв. Склади меню святкового столу, виріж вибрані страви та наклеї їх, домалюй ті, яких не вистачає. Не забувай, що серед гостей можуть бути люди з різними смаками.

Новосілля Шпак справляє, частування замовляє.
По-весняному, як слід, був зготовлений обід.
Тут було доволі страв: вінегрет із різних трав,
Три полумиски жуків, дві макітри шуликів,
Мухи, коники, хрущі, жирні та пісні борщі,
Дощове було ситро – аж повнісіньке відро,
А вишнівочка яка із хазяйського садка!
Назліталось в гості птиці: Горобці, Граки, Синиці
І Посмітюшки чубаті – що аж тісно стало в хаті.
Вже так здавна повелось – дарувати треба щось.
Дарували Горобці етажерку та стільці,
А Посмітюшки – сервіз, а Сороки – пір'я віз.
Дві Синиці – килимок і новісінький замок.
Від Граків одержав Шпак крісло, ковдру і гамак.
І пішло життя Шпачине, тільки з хати пісня лине.
Як захочеш, друже, й ти до Шпака коли зайти –
Я адресу, далєбі, дам з охотою тобі.
Слухай і запам'ятай: Виярок, Зелений Гай,
вулиця Крислата, а на вербі хата.

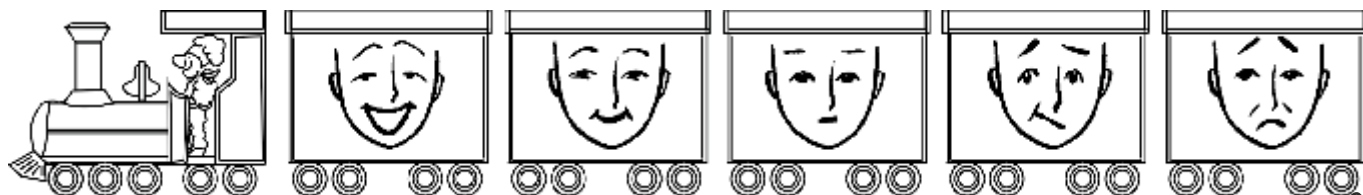
Прочитай вірш Н. Умерова «Що солодше?» у перекладі Д. Кононенка. Згадай, які лагідні слова ти знаєш. Скажи їх своєму/своїй сусідові/сусідці по парті.

«Що найсолодше?» – спитав я в хлоп'ят.
Хором весь клас відповів: «Шо-ко-лад!»
Згадали про цукор, про торт і халву,
Про «Баунті» й «Снікерс» й варення-айву.
Сергійко-товстун крок ступив наперед
І гучно сказав: «Найсолодше – це мед!»
А Олечка руку тягла знову вгору:
«О ні, найсолодше – це лагідне слово...»

Попроси батьків написати ці слова і фрази твоєю рідною мовою та вивчи їх разом з однокласниками та однокласницями.

ВІКНО		ДВЕРІ	
ЗЕМЛЯ		КІМНАТА	
МУЗЕЙ		ОСЕЛЯ	
ПАМ'ЯТНИК		ПОДАРУНОК	
ВІТАННЯ НА ВХОДИНАХ			
ВІТАЮ! – ВІДПОВІДЬ			
ДЕ ТИ ЖИВЕШ? – Я ЖИВУ...			
ДЯКУЮ, ДУЖЕ СМАЧНО!			
ЗАХОДЬ У ГОСТІ! – ДОБРЕ!			
ЛАСКАВО ПРОСИМО! – ВІДПОВІДЬ			
НЕ ХОЧУ, ДЯКУЮ!			
ПРИГОЩАЙТЕСЬ!			
СІДАЙ! – ДЯКУЮ!			
ЯК СПРАВИ? – ДОБРЕ			

ТРАДИЦІЇ ГОСТИННОСТІ В МОЇЙ СІМ'Ї

Розкажи, як у твоїй сім'ї заведено зустрічати гостей, які прийшли ненадовго відвідати вас. Щоб тобі було легко підготувати розповідь, спробуй відповісти на такі запитання:

1. Ваші гості приходять на запрошення чи без нього?
2. Як твоя сім'я зустрічає гостей, які завітали до вашої оселі?
Якими словами заведено їх зустрічати?
3. Чи повинні гості приносити з собою якесь частування, квіти або дрібні дарунки?
4. Де саджають гостей у домівці? Чим їх пригощають?
5. Хто з членів сім'ї розмовляє з гостями?
6. Як проводжають гостей?

Прочитай та вибери якості, які характеризують гостинну людину. Поясни, як ти розумієш подані слова.

БАЙДУЖІСТЬ	ВВІЧЛИВІСТЬ	ВІДКРИТІСТЬ
ПОЧУТТЯ ГУМОРУ	ГРУБІСТЬ	ДБАЙЛИВІСТЬ
ДОБРОТА	ЗЛІСТЬ	НЕТАКТОВНІСТЬ
ПОХМУРІСТЬ	СКРИТНІСТЬ	СКУПІСТЬ
ТАКТОВНІСТЬ	УВАЖНІСТЬ	ЩЕДРІСТЬ

Подумай, які ще якості знадобляться гостинній людині. Напиши їх і добери до них слова, протилежні за значенням.

Поясни, як ти розумієш прислів'я:

Будинок без гостя – млин без води. (Азербайджанське)

Гість їсть не те, що чекав, а те, чим пригощають. (Вірменське)

Той, хто ображає гостя, плює собі в обличчя. (Грузинське)

Приймаючи гостей, у збитках не будеш. (Естонське)

Щедрість душі господаря приховає бідність частування. (Казахське)

Не красна изба углами, а красна пирогами. Не так гарна хата кутами, як пирогами. (Російське)

Якщо в хату прийде гість – на годинник не дивись. (Татарське)

Любиш у гостях бувати – люби ж гостей і зустрічати. (Українське)

Прочитай вірш А. Костецького «У гостях». Спробуй дати оцінку тому, як поведилися господаря та її гості.

У Віті – день народження.
 Ми всі туди запрошені
 І ввечері, о шостій,
 Прийшли до нього в гості.
 Нам відчинила двері
 Мала сестричка Віті
 І зразу запитала:
 – Хто ноги з вас не витер?
 В нас килим не для того,
 Аби його бруднити!
 Ану, біля порога
 Знімайте черевики!
 Та подарунки зразу
 Давайте, я схочу.
 Та кришталеву вазу
 Не скиньте! Я вас знаю!
 Ви думаете – просто
 Отак ходити в гості?
 А це – наука справжня,
 Відповідальна справа!..
 І меблі у вітальні
 Не мацайте руками,
 І пальцями по стінах
 Не мажте – будуть плями... –
 І ще сестриця Віті
 Щось стала говорити.
 Та ми її не слухали –
 Хіба ж це варто слухать?!
 Ми від її гостинності
 Помчали геть щодуху.
 Бо й справді: ох непросто
 Отак ходити в гості!

Гість – той, хто відвідує, провідує кого-небудь з метою побачитися, поговорити, разом провести час

Гостинність – готовність привітно зустріти гостей, оточити їх увагою та турботою

Привітність – ласкаве, щире ставлення до іншої людини

Такт, тактовність – відчуття міри й пристойності, що виражається в словах і вчинках людини

Традиція – те, що успадковано від попередніх поколінь (ідеї, погляди, смаки, звичаї) й передається нащадкам

ЯК НЕ СТАТИ НЕЧЕМОЮ

У гості зрідка ходите
 До друзів ви своїх
 І шану там знаходите,
 Вам раді хазяї.

Аби не бути нечемою,
 Я слухаюсь поради –
 Щодня не слід бувати там,
 Де зустрічають радо.

(В. Орлов, переклад О. Тимохіної)

Спробуй скласти зі своїм/своєю сусідом/сусідкою по парті діалог «Запрошую тебе в гості» нерідними для вас мовами, використовуючи слова й вирази, з якими ви познайомилися під час нашої минулої подорожі.

Традиція гостинності в українців склалася дуже давно. Український дім був завжди відкритий для мандрівників, бідних і нужденних людей, що прийшли здалеку. За старих часів люди вірили, що гість, який прийде в будинок, обігріється біля вогнища й поїсть, може вважатися близькою людиною. А якщо він з'їв шматок хліба й дрібку солі, то вже ніколи не зможе образити гостинного господаря, що поділився з ним найдорожчим. Гість обов'язково повинен був переступити поріг помешкання, зайти хоч би на хвилинку й сісти. Його спочатку пригощали хлібом із сіллю, водою або склянкою вина, а вже потім починалася бесіда, причому ввічливі господарі ніколи не запитували, навіщо людина прийшла до їхньої оселі.

Родичі й односельці приходили в гості тільки на запрошення та в суворо визначені дні. До приходу гостей готувалися святкові страви, дарунки. Було заведено, щоб гості теж приходили в будинок не з порожніми руками – з хлібом, солодощами. Під час гуляння гостей садовили на найзручніші місця, а особливо поважних – на почесне місце – покуть. Господар та господиня розважали гостей і спеціально запрошували покуштувати кожну нову страву. Без такого запрошення жоден гість не смів узяти що-небудь зі столу або вийти з-за нього. Коли до столу виносили хліб із сіллю, гості повинні були зрозуміти, що гуляння закінчено й потрібно прощатися. Словами «дякуємо за хліб, за сіль, за кашу й за милість вашу» вони дякували господарям за гостинність. Господарі повинні були «віддаровувати» гостей, які йшли додому, хлібом, пирогами, дрібними дарунками. Важлива була не цінність дарунків, якими обмінювалися господарі й гості, – це був знак взаємної поваги й дружби.

(За А. Пономарьовим)

Намалюй дарунок, з яким ти хотів/хотіла би відвідати хворого/хвору друга/подругу. Розкажи, чому саме цей дарунок ти хотів/хотіла би подарувати. Як ти будеш поводитися на цих відвідинах?

Прочитай розповідь про те, як Незнайко ходив у гості. Яких помилок він припустився? Розкажи Незнайкові, як правильно потрібно поводитися, щоб не образити гостинних господарів.

Одного дня Незнайко вирішив піти в гості до своїх знайомих у Простоквашине, щоб подивитись, як вони влаштувалися в новій оселі. Він вирішив не попереджати про свій прихід – адже йому завжди мають бути раді. Коли Незнайко підходив до будинку, він побачив Дядька Федора і Матроскіна, які кудись поспішали. Вони, побачивши гостя, одразу повернулися й запросили його увійти до помешкання.

Надворі було брудно, і Матроскін попросив гостя витерти взуття. Незнайко був такий голодний, що навіть не почув, що йому сказали, і побіг до столу. На столі стояли самовар, мисочка зі сметаною, горщик з медом і тарілка з млинцями. Не встиг Дядько Федір сісти поряд з гостем, як від млинців нічого не залишилося. «А чи немає у вас ще чого-небудь поїсти?» – запитав Незнайко. Матроскін трохи побурчав, але вийняв із печі шматок пирога, залишеного для Шарика, і налив гостю кухоль молока. Незнайко тим часом почав роздивлятися помешкання. «Чого це ви за будинком не стежите? – діловито запитав він. – Ось тут на стелі пляма – напевно, дах протікає, а тут віконниця хляпає й двері скриплять». Господарі промовчали.

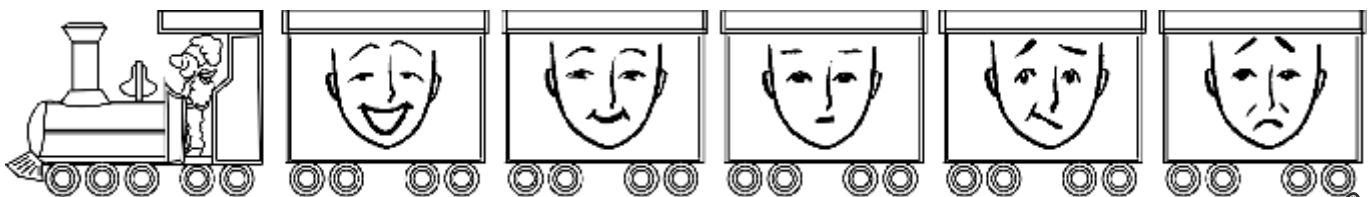

Пиріг був таким смачним, що Незнайко навіть не міг більше розмовляти з господарями, тільки жував і жував та ще просив добавки молока. Як тільки наївся, встав з-за столу й пішов до виходу. «Ну, радий був вас побачити, до зустрічі», – сказав і зачинив двері, а Матроскін з Дядьком Федором полегшено зітхнули.

Зіграй у гру «Так чи ні?» із однокласниками, родичами чи сусідами. Якщо вони згодні з цими твердженнями – плескають у долоні.

- ☺ Беру їжу з великої тарілки спеціальною ложкою та кладу собі в тарілку.
- ☺ За столом сміюся, штовхаючи сусіда, голосно розмовляю.
- ☺ Їм поспіхом, голосно плямкаючи, ковтаю великі шматки.
- ☺ Не розмовляю, коли мій рот набитий їжею.
- ☺ П'ю обережно, не розливаючи напій.
- ☺ Сиджу за столом, поклавши лікті на стіл і розмахуючи ногами.
- ☺ У гостях сідаю туди, куди мені скажуть, і чемно спілкуюсь із присутніми.

ДЕРЖАВНІ СВЯТА УКРАЇНИ. ПАМ'ЯТНІ ДАТИ ХАРКІВЩИНИ

Життя було б нудним і нецікавим, якби люди не придумали свята. Саме у святах краще за все можна побачити традиції кожного народу. Якісь свята люди почали відзначати давно, деякі – нещодавно. Свята бувають різні:

- сімейні – це ті, які відзначаються членами тільки твоєї сім'ї, родичами та близькими друзями;
- календарні – ті, що пов'язані із сезонними змінами природи й господарською діяльністю людини;
- релігійні свята – це свята, пов'язані з важливими подіями або шануванням пам'яті людей, які прославилися праведними вчинками. В давнину – із шануванням надзвичайних сил або об'єктів природи, наприклад Сонця;
- державні свята – це офіційні свята, які відзначають усі жителі якої-небудь країни. Ці дні, як правило, оголошуються вихідними.

Державні свята є й у нашій країні. Деякі з них також святкуються в інших країнах світу. Так, наприклад, Новий рік (1 січня), День праці (1 травня). А є державні свята, які відзначають тільки в нашій країні. Це – День Соборності України (22 січня), День Конституції України (28 червня), День Незалежності України (24 серпня). День Незалежності святкується дуже урочисто як день народження нашої держави.

Є пам'ятні дати, які не є святами для всіх жителів нашої країни, але їх пам'ятають і відзначають жителі нашого краю. На Харківщині є десятки міст, сотні сіл та селищ, у яких місцева громада щорічно святкує день свого населеного пункту. Наприклад, День Харкова відзначають 23 серпня.

Держава – організація суспільства, яка здійснює управління, охорону країни, забезпечує дотримання прав громадян і дбає про їхній добробут

Підкресли, які з написаних нижче свят ти відзначаєш зі своєю сім'єю. Яке з них є найулюбленішим святом у твоїй родині? Розкажи, як ти проводиш цей день.

Новий рік (1 січня)	Міжнародний день сім'ї (15 травня)
День Соборності України (22 січня)	День Європи (3-тя субота травня)
Міжнародний жіночий день (8 березня)	День Незалежності України (24 серпня)
День пам'яті та примирення (8 травня)	День знань (1 вересня)
День Матері (2-га неділя травня)	День Батька (3-тя неділя вересня)
	День захисника України (14 жовтня)
	День міста (селища, села)

Конституція –
основний закон держави,
що визначає її основи,
права та обов'язки громадян

Соборність –
духовна спільність
багатьох людей, що
проживають разом

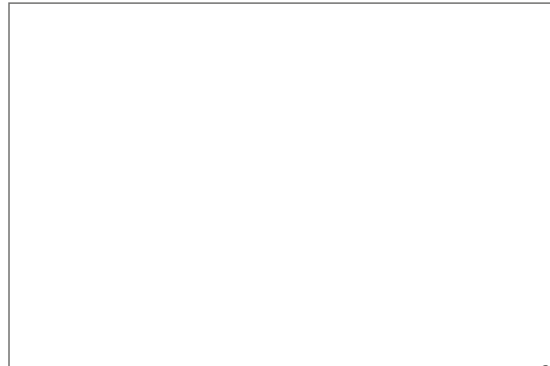
Прочитай вірш Л. Огурцової «Конституція країни» в перекладі Д. Кононенка. Які свої права, що забезпечує Конституція України, і свої обов'язки перед державою ти вже знаєш? Як ти вважаєш, навіщо людині знати свої права й обов'язки?

У людини є свої права
Правдиві говорить слова.
Вітчизну право є любити,
У Божий храм завжди ходити.
І мову рідную вивчати,
Читати нею і писати.
Є право – в Раду обирати,
На виборах голосувати.
В Законі не одна глава,

Що захища людські права.
Татарин ти чи вірменин –
Країни ти громадянин.
Перед Законом всі рівня,
Усі ми – друзі, всі – рідня.
І Президент в своїй державі
Віднині є гарантом права.
Державні символи любім –
Наш Прапор, Тризуб-герб і Гімн!

Розфарбуй державний прапор України, прапори міста Харкова та Харківської області. У вільному віконці намалюй прапор твого населеного пункту або вигадай разом із батьками прапор твоєї родини. Роздивись уважно всі прапори, знайди в них спільне й особливе.

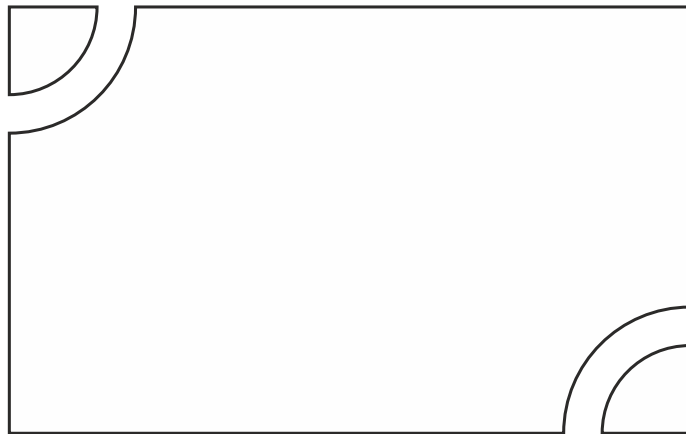

У кожного міста нашого краю є свій герб. Прочитай текст про герб Харкова і розфарбуй малюнок із ним. Дізнайся в батьків, учителя, який герб у твого населеного пункту і що він означає. Намалюй той герб, що існує, чи придумай новий герб твоєму місту, селищу чи селу.

Герб – емблема, знак, на якому зображені предмети, що символізують його володаря (людину, місто, країну тощо)

Ми з вами живемо на дуже гарній і багатій землі. У нас чудовий плодючий ґрунт, який має назву «чорнозем», і сприятливий клімат, що дає змогу розвивати сільське господарство. Не випадково герб нашої області символізує добробут. На зеленому полі щита зображені ріг достатку, наповнений плодами, і золотий жезл зі срібними крилами, оповитий зміями срібного кольору. Зелений колір символізує надію, радість, добробут. Ріг достатку символізує природні багатства. Жезл був приналежністю давньогрецького бога Гермеса, покровителя торгівлі. Змії, які обвивають жезл, символізують мудрість.

Одним із найулюбленіших свят є Новий рік. Розкажи, як ти його зазвичай святкуєш. Придумай і запиши новорічне sms-привітання, яке б ти направив/направила нашим сусідам/сусідкам, що живуть в інших країнах.

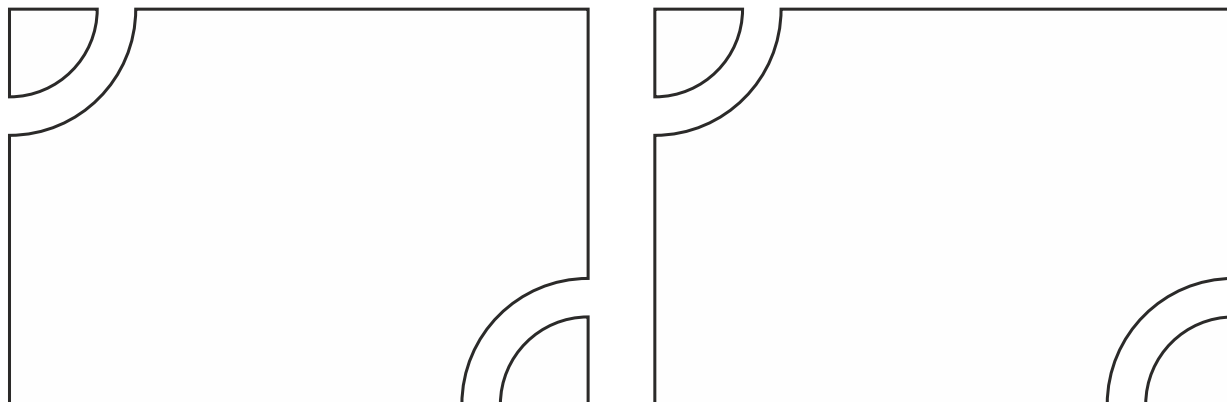

У нашій країні, як і в багатьох інших країнах світу, відзначають День Матері. Знайди його в календарі. Також випиши з календаря свята, з якими можна вітати твого тата та інших членів родини, наприклад їхні професійні свята.

Намалюй в одному «віконці» подарунок, який би ти хотів/хотіла подарувати бабусі, мамі чи сестричці, а у другому – дарунок для братика, дідуся чи тата. Розкажи, чому саме ці дарунки тобі подобаються.

Придумай свято, яке тобі хотілося б зробити державним, щоб його святкували всі мешканці нашої країни.

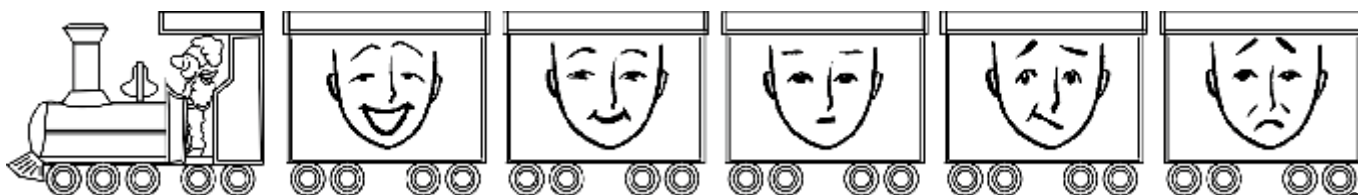

Прочитай вірш О. Грицай «Наша мати». Поміркуй і розкажи, про яку другу маму йде мова у вірші.

НАША МАТИ

– Що на світі наймиліше? –
Раз мати спитала.
– Ти, дорога наша мамо, –
Діточки сказали.
– Вам, дітоньки мої любі,
Ще о тім би знати,
Що, крім мене, ще і другу
Маму слід кохати.
Бо та друга – всім нам мати,
Нас вона повила,
Хлібом, сіллю і водою
Нас вона кормила.
Її мова, любя, мила,
Нас все забавляла,

Її дума – голубила,
Пісня – до сну клала.
А та мати – Україна!
Любіть її, діти,
Та уквітчайте собою,
Як городчик квіти!
І для неї ви, дітоньки,
Ростіть на потіху,
А вирощи – не забудьте
Про рідненьку стріху.
А у тім просторім світі
Добра научайтесь,
Рідної своєї мови
Й пісні не цурайтесь!

ТРУДНОЩІ І СЕКРЕТИ СПІЛКУВАННЯ. ВЗАЄМОДІЯ В КОЛЕКТИВІ

Прочитай вірш Анатолія Костецького «Велосипед». Подумай, чому герою вірша стало сумно. Що ти порадиш хлопчику? Чого вчить цей вірш? Придумай інший кінець для цієї історії.

ВЕЛОСИПЕД

Славкові, що з квартири сорок, велосипед купили вчора.
Він зразу в двір його потяг, прудкого та дзвінкого,
Все хизувався ним, та нас не підпускав до нього.
Просила Іра: «Славчик, дай, проїду до паркану!»
А він Ірині: «Не займай, бо дам – так враз одстанеш!»
Просив Юрко: «Ну дай хоч раз проїду метрів двісті!»
А він Юркові: «Ач який! Свого купи та їзди».
І я просив. Та він: «Моє!» – і нам кататись не дає...
Ну й що, нехай! А ми зате разом в кіно ходили,
Разом у нашому дворі співали скільки сили,
А потім грали у квача, аж поки вечір не почавсь.
А що Славко? Він сам-один сидів з велосипедом
І вже кататись не хотів. Отак йому і треба!

З'єднай правильно частини прислів'їв про дружбу. Згадай які-небудь прислів'я про дружбу твоєю рідною мовою.

Не друг той, що медом маже,

боляче б'є. (Азербайджанське)

Камінь друга

а той, хто допомагає. (Англійське)

Не той друг, хто жаліє,

у того друзів не буває. (Датське)

Можна жити і без брата,

треба пробачати. (Єгипетське)

Хто завжди каже «мені»,

той без друга залишиться.
(Татарське)

Хто друга без недоліків шукає,

а той, що правду каже. (Українське)

Щоб зберегти друга,

але не без друга. (Французьке)

Розкажи про своїх друзів. Які риси їхнього характеру тобі найбільше подобаються? Буває так, що друзі тебе засмучують? Як ти ставишся до недоліків друзів? Якщо між тобою і друзями відбувалися сварки, як ви потім мирилися?

Прочитай вірш Римми Доктор «Про дружбу». Розкажи, що подружки робили неправильно. Підкресли у вірші ті головні слова, які повинні допомогти дівчаткам жити в злагоді й дружбі.

Дві дівчинки-подружки – як нерозливвода!
Та тільки часто сваряться – і в цьому вся біда!
Дівчатка дуже дружні, дружніш від них нема!
Одна взяла скакалку, а друга – відніма!
Одна співає пісеньку, а друга: «Не кричи!»
Одна читає книжечку, а друга: «Помовчи!»
Одну гукають з вулиці, – «Нехай і та іде!»
Одній вмиватись хочеться, а друга не дає!
Вони ніяк не вирішать: «Хто перша?»

в їхній грі,
І дві подружки-дівчинки нудьгують у дворі.
Вони, на жаль, не слухають матусиних порад,
Що дружби в них не буде, як ігри йдуть невлад,
Що слід би цим дівчаткам себе ж бо поважать
І в іграх поступатися – собі ж не заважать.
Живуть у нас дві дівчинки – як нерозливвода,
І вірю я – сваритися не будуть вже вони!

Продовж речення.

Якщо мій друг/подруга захворів/захворіла, я _____

Коли мені потрібна допомога, я _____

Якщо у мого/моєї друга/подруги станеться радісна подія, я _____

Мені подарували конструктор, і я _____

- ☺ Знати одне одного – це не означає знати про друга/подругу все. Це означає ставитися одне до одного із симпатією й довірою, вірити одне одному.
- ☺ Докоряй другові/подрузі наодинці, а хвали на людях.
- ☺ Добрий/добра друг/подруга не той/та, що тільки говорить гарні слова, а той/та, хто ще робить гарні вчинки.

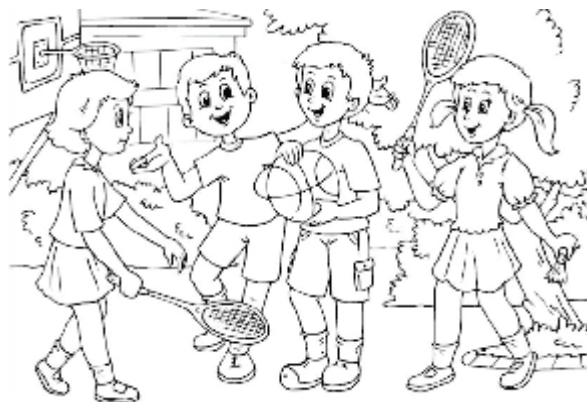
Прочитай слова «Пісні про дружбу» (слова і музика О. Янушкевич, М. Яскової) і заспівай її разом з однокласниками/однокласницями.

ПІСНЯ ПРО ДРУЖБУ

Знають всі: коли є друг –
Все світлішає навкруг,
Якщо сам не підведеш –
Друзів більше ти знайдеш.

Приспів:

Дружать сонце і земля,
Дружать луки і поля,
Дружать діти на землі
І великі, і малі!

Разом ходим на гурток,
Поспішаєм на каток.
Нам незгоди не страшні –
З другом весело мені.

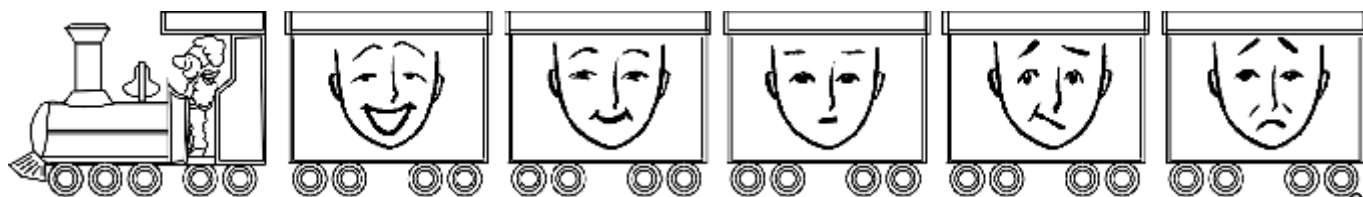
Приспів.

Де єднає дружба всіх –
Там лунають пісня й сміх,
Свято нам несуть у дім –
Буде весело усім.

Приспів.

- ☺ Перш ніж вступати в суперечку, подумай, може, варто уникнути її, адже мир завжди кращий за сварку.
- ☺ Якщо уникнути суперечки неможливо, то пам'ятай, що частіше в суперечці виграє той/та, кому вдається зберегти спокій.
- ☺ Прагни зрозуміти і поважай точку зору іншої людини. Спробуй поставити себе на її місце. Виявляй співчуття й щиру зацікавленість у цій людині.
- ☺ Якщо все ж сварка сталася і ти образився/образилася на друга/подругу, поговори зі своєю образою й попроси її піти. А ще ти можеш намалювати свою образу, потім порвати цей малюнок і викинути.
- ☺ Пригадай що-небудь хороше з того, що твій/твоя друг/подруга зробив/зробила колись для тебе. Подумай, коли ти почувався/почувалася краще – коли ти був/була разом з другом/подругою чи зараз, коли ти один/одна?
- ☺ Завжди пам'ятай, що першою крок назустріч робить людина, яка є мудрішою і хоробрішою.

ДЕ І ЯК ВЧИЛИСЯ РАНІШЕ ДІТИ НА ХАРКІВЩИНІ

Нещодавно ти був/була першокласником (-цею) і вперше переступив/переступила поріг школи. Пригадай цей день і подумай, чому ти прийшов/прийшла до школи. Вибери зі списку свій варіант відповіді або допиши його.

- Мені сказали, що всі діти повинні ходити до школи
- Мені набридло ходити в дитячий садок
- Мені дуже хотілося вчитися й пізнати щось нове
- Мені було нудно сидіти вдома й хотілося знайти нових друзів
- Мені потрібно було підготуватися до дорослого життя
- Мені хотілося спілкуватися із вчителями

Запитай своїх батьків, бабусь і дідусів, чому вони ходили до школи. Чи збігаються їхні відповіді з твоїми?

Напиши, у яких школах навчалися твої батьки, бабусі та дідусі. Не забудь вказати назву школи й місце її розташування.

Прослухай переклад слів пісеньки «Чого навчають у школі», яку написав донецький поет М. Пляцковський. Чого ти вже встиг/встигла навчитися у школі?

Букви в зошиті пишуть,
Гарно, впевнено читають –
Вчать у школі. (3 р.)
Додавати і ділити,
Менших себе боронять
Вчать у школі. (3 р.)
До «п'яти» додати «два»,
По складах читають слова
Вчать у школі. (3 р.)
Вміти книжку берегти,
Бути чемними завжди
Вчать у школі. (3 р.)

Кут накреслити як слід,
Показати «захід», «схід»
Вчать у школі. (3 р.)
Міцно змалечку дружить,
Все життя у дружбі жить
Вчать у школі. (3 р.)
Знати кожен материк
І не плутать міст і рік
Вчать у школі. (3 р.)
Точну відповідь знайти,
Нелегкий маршрут пройти
Вчать у школі. (3 р.)

Астронóмія – наука про зірки, планети тощо – все, що ми бачимо на небі

Геомéтрія – розділ математики, який вивчає форми й закони їхнього вимірювання

Грамáтика – наука про закони мови

Діалéктика – наука, яка осмислює світ у всій його суперечності, складності й розвиткові

Риторика – красномовство, мистецтво красиво й переконливо висловлювати свої думки

Чи знаєш ти, що школи виникли в далеку давнину? Школу називали «розсадником знань і корисних навичок». Вона й сьогодні є необхідною сходинкою в розвитку будь-якої людини. Назва «школа», а також багато предметів, які входять у програму сучасного навчального закладу, прийшли до нас із Давньої Греції. Вчителів, які викладали письмо й лічбу, афінські школярі називали «граматистами», викладача музики – «кіфаристом» тощо. Навчання тривало 6–8 років. Воно починалося з семи років. Потім школярі переходили в інші навчальні заклади – гімназії. З часом в усіх нечисленних школах Європи стало обов'язковим викладання семи «вільних мистецтв»: граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, астрономії й музики. І будь-яка людина, що поважала себе, мала опанувати знання з цих предметів. Ці ж самі предмети вивчали також і в давніх школах, які існували на Харківщині 100–200 років тому.

Розпитай своїх близьких про те, в яких школах і як вони навчалися, коли їм було 7–9 років. Склади усну розповідь про це, відповідаючи на питання:

1. Хто з близьких розповів тобі про своє навчання в школі?
2. У якому населеному пункті розташовувалася школа?
3. Вона була велика чи маленька?
4. Які предмети вивчалися в школі? Чи збігаються вони з тими, які вивчаєш ти?
5. Чи ставили раніше вчителі оцінки? Які вони були?
6. Чи була шкільна форма? Який вигляд мали раніше учень й учениця?
7. Що найбільш запам'яталося зі шкільного життя?
8. За що твої близькі можуть сказати школі «дякую»?

Прочитай сміховинки-загадки про лісову школу і навчання, відгадай пропущене слово. Як ти гадаєш: чому в лісі Сову вважають найрозумнішою? Чи почувався/ почувалася ти коли-небудь у класі, як Зайчик із сміховинки? Пофантазуй разом із однокласниками/однокласницями: якщо б вам запропонували розіграти сценку «Лісова школа», ролі яких тварин хотів/хотіла би зіграти кожен/кожна із вас?

Найкращий учень

- Мамо, – сказав Горобчик, – я вже став найкращим учнем у класі!
- Це добре, – відповіла мама-Горобчиха. – Ти вже розумніший за Сову?
- Ні, просто Сова до школи не ходить, бо вона удень...

Зайчик у школу не прийшов

У лісовій школі вчителька Сорока викликає до дошки Зайчика.

- Зайчик сьогодні до школи не прийшов! – почувлося із задньої парті.
- Хто це сказав? – запитала вчителька.
- Я, Зайчик!
- А чому ти не прийшов сьогодні до школи?
- Бо на першій парті сидить...

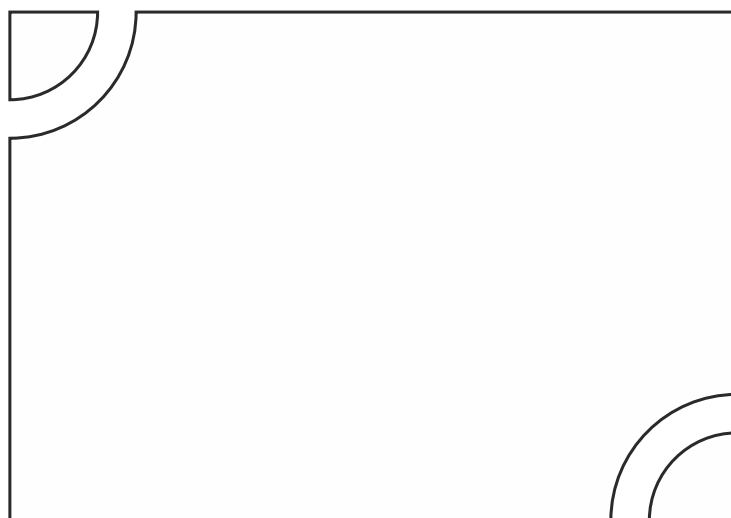
Прочитай лічилку-замовлянку Марії Чумарної «Віночок-дзвіночок». У яких випадках чи ситуаціях ти можеш використовувати цей вірш?

Віночок-дзвіночок по колу ходив,
Слова-замовлянки між діток водив:
Хай буде у тебе веселим цей день,
Хай серце співає щасливих пісень,
Хай друга сьогодні для себе знайдеш,
Хай дружбу і щирість в собі збережеш!

Прочитай вірш Марійки Підгірянки «Школа». Вона порівнює учнів із бджілками. А з чим чи з ким ти можеш порівняти вчителів, учнів, школу? Розкажи про це або намалюй.

Школо наша, школо,
Приголуб нас, мила,
Пригорни усіх нас,
Як голуб під крила.
Ти нас всіх научиш,
Як у світі жити,
Як зло оминати,
Як добро чинити.
Бджілоньки – на квіти,
Дітоньки – до школи.
Там збирають мудрість,
Як мед в полі бджоли.

Відгадай «шкільні» загадки.

На уроках, в книжці, в школі
Почерпнеш ти їх доволі.
І назавжди у житті
Стануть друзями тобі. (внненѢ)

Біла рілля,
Чорне насіння,
Хто вміє – той посіє,
Хто знає – відгадає. (омчѢиЦ)

Не куц, а з листочками, не сорочка, а зшита, не людина, а навчає.
(кнжнѢ)

Прочитай шкільні частівки, які були написані твоїми однолітками. Розкажи, яка тобі найбільше сподобалася й чому.

Нині техніка – що треба,
Не потрібні й казки!
Есемесками тепер
Шле весь клас підказки.

Дружно ми вчимо англійську,
Є і успіх, і прогрес.
Замість «так» тепер повсюди
Хором кажем слово: «Єс!»

Ми ходили з класом в цирк,
Фокуси дивилися.
Після фокусів у всіх
Щоденники десь ділися.

Навчатись на відмінно
Ми будемо віднині.
Батькам своїм на радість,
На славу Україні!

Спробуй придумати свою шкільну частівку та запиши її.

Four empty rectangular boxes for writing a school rhyme.

Розкажи, як ти розумієш ці прислів'я.

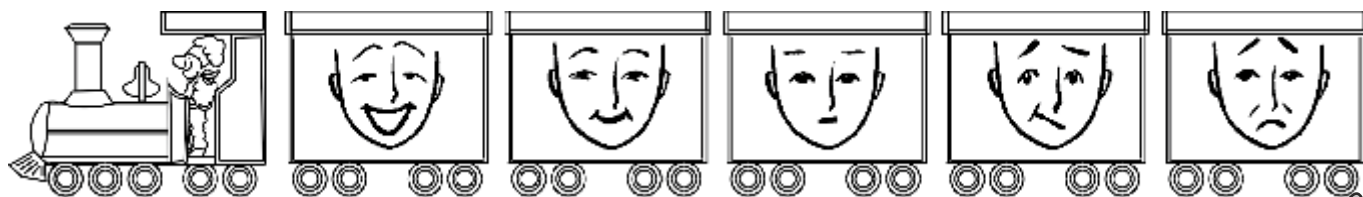
Хороша книга схожа на доброго друга. (Єврейське)

Огрендим – деме, анъладым – де. Не кажи, чого вчився, кажи, про що дізнався. (Кримськотатарське)

Науки не идут к буке. Науки не йдуть до буки. (Російське)

Ein voller Bauch studiert nicht gern. Повний живіт навчанню заважає.
(Німецьке)

Чого Івась не навчиться, того й Іван не буде знати. (Українське)

ВУЛИЦЯ, ДЕ РОЗТАШОВАНА ТВОЯ ШКОЛА. ЛІТОПИС ШКОЛИ

Прочитай коломийки про школу. Доповни тими, що знаєш ти чи твої рідні, або придумай кілька рядків про свою школу.

Приїжджайте до Бичкова, коли не бували,
Побачите, яку школу у нас збудували.

Школо наша, наша школо, ти найкраща в світі!
Коло тебе завжди діти, немов бджоли в квіті.

Відгадай загадки.

Чарівний незвичайний дім,
Приємно й затишно у нім.
Там дітям роздають щодня
На блюдці золотім знання.
Завжди стрічає радо вас,
Гостинно відчиняє клас,
Віконцями сія довкола
Святиня, храм, а просто...
(вложп)

В кожній школі він живе,
На уроки діток зве.
Поки вчаться – він мовчить,
А перерва – то кричить.
(жоніваєт)

В спеку, дощ і навіть сніг
На шкільний спішать поріг.
Вчителі їх вчать читати,
Віднімати, додавати. (іпінєнл 'іньл)

Літопис –
послідовний
запис будь-
яких подій;
історія чого-небудь

Коломійка –
народна пісенька
з двох рядків
по 14 складів
у кожному, приспівка
до танцю

Намалюй школу, у якій ти навчаєшся, або приклей її фотографію.

Напиши повну назву школи і її адресу.

Подумай, чому вулиця (бульвар, майдан, провулок, проспект), на якій розташована твоя школа, має таку назву. Розпитай про це дорослих.

Чи добре ти знаєш вулицю, на якій побудована твоя школа? Якщо хочеш перевірити себе, дай відповіді на питання:

1. Скільки дерев росте перед фасадом школи?
2. Скільки на вулиці одноповерхових будинків?
3. Скільки твоїх однокласників живуть на цій вулиці?
4. У який колір пофарбовані сусідні зі школою споруди?
5. Ця вулиця з одностороннім чи двостороннім рухом транспорту?

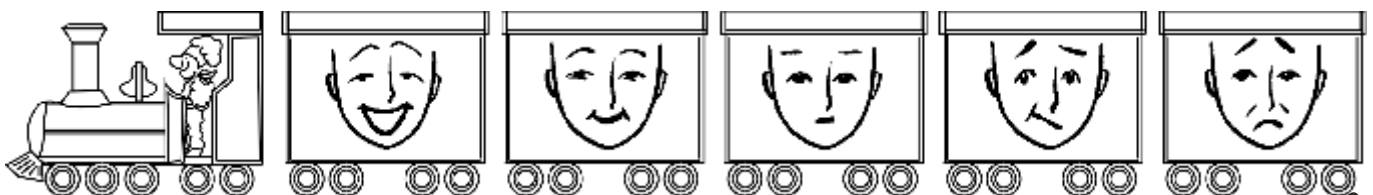

Послухай розповідь учителя про історію школи, у якій ти навчаєшся, і спробуй переказати її за планом:

1. Яку назву має школа? Яка її адреса?
2. Коли була побудована твоя школа?
3. Якщо відомо, то хто був її будівельником/будівельницею (архітектором/архітекторкою, засновником/засновницею тощо)?
4. Чи є в школі музей? Чому або кому він присвячений?
5. Чи працюють у школі гуртки або спортивні секції?
6. Чим прославилася школа? Чи є в ній цікаві традиції?
7. Які відомі люди навчалися у твоїй школі?

Напиши, як би ти хотів/хотіла прославити свою школу, коли виростеш. Що ти хотів/хотіла би зробити для неї?

МУЗЕЙ

Експонат – предмет, що виставляється на виставці, у музеї

Експозиція – експонати, розміщені в музеї або на виставці в певному порядку

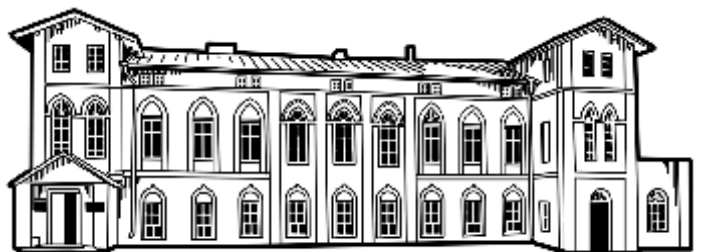

Музей – установа, що займається збиранням, вивченням, зберіганням й експонуванням предметів – пам'яток історії і культури. Слово «музей» (грецькою – «мусейон») у Давній Греції означало «храм муз». Греки називали музами богинь-покровительок істориків, астрономів, поетів, співаків, танцюристів та інших представників творчих професій. Розрізняють декілька видів музеїв: історичні, етнографічні, літературні, природознавчі, художні та ін. В останні сторіччя в музеї перетворилися навіть цілі фортеці, палаці, храми, які були архітектурними шедеврами, а також деякі будинки і квартири, у яких народилися, жили і творили відомі люди – учені, письменники, художники.

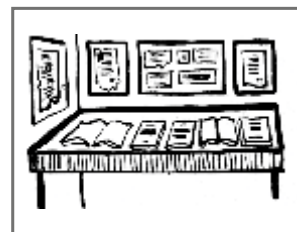
Вітріна – місце за вікном магазину, шафа чи ящик під склом для показу різних предметів, товарів

На Харківщині налічується понад сотню найрізноманітніших музеїв. У Харкові обов'язково потрібно відвідати Історичний музей ім. М. Ф. Сумцова, де зберігається багато реліквій, у тому числі величезний прапор гетьмана України Івана Мазепи. Тут розташований Харківський художній музей, де багато картин і скульптур майстрів, які творили в різних куточках світу, й зокрема роботи нашого земляка – художника Іллі Рєпіна. На батьківщині ж Рєпіна, у місті Чугуєві під Харковом, є дитяча художня школа, картинна галерея, меморіальний музей художника й парк, названі його ім'ям. У селі Пархомівці Краснокутського району розташований унікальний художній музей, створений учителем П. Ф. Луньовим, де є шедеври світового мистецтва. Харківський літературний музей відомий не тільки своїми постійними експозиціями, присвяченими поету й філософу Григорію Сковороді та письменникам нашого краю, а й веселими пізнавальними програмами для дітей будь-якого віку. У селі Сковородинівці збереглися могила Г. Сковороди, будинок, де він провів останні дні, парк, де він гуляв. Тут зараз Національний музей-заповідник. Музей природи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна дивує відвідувачів і скелетами доісторичних тварин, і багатющим гербарієм, що збирався понад 200 років. Музеї дають можливість наживо зустрітися з минулим, подумки поспілкуватися з людьми, яких давно немає на світі.

З'єднай правильно малюнки експозицій і назви видів музеїв. Як ти думаєш, навіщо потрібні музеї? Чому люди приходять у музей?

АРХІТЕКТУРНИЙ

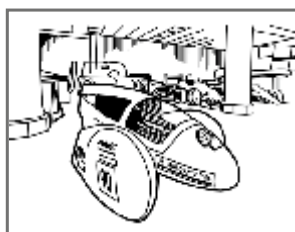
НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ

ІСТОРИЧНИЙ

ПРИРОДОЗНАВЧИЙ

ЛІТЕРАТУРНИЙ

ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКИЙ

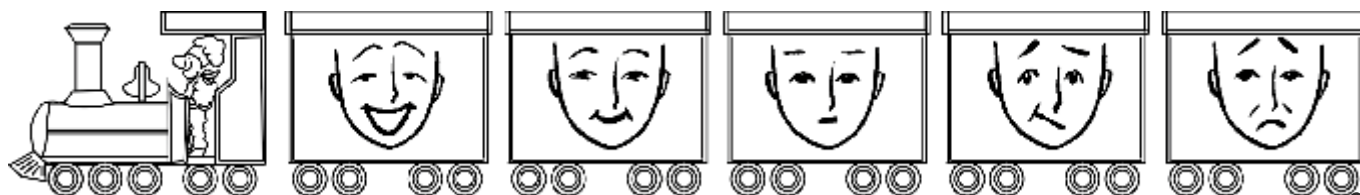

Які музеї є у твоєму населеному пункті? Напиши, у яких музеях Харківщини ти вже побував/побувала.

Давним-давно люди придумали правила поведінки в музеях, з якими ти, напевно, вже знайомий/знайома. Щоб переконатися, що ти добре їх знаєш, перевір себе за тестом, обираючи тільки один варіант відповіді.

- Чи можна розмовляти в музеї і як?
 - а) голосно, б) як завжди, в) тихо, г) не можна говорити.
- Як знайомитися з експонатами музею?
 - а) чіпати руками, б) не підходити до них, в) розглядати.
- Як рухатися під час перебування в музеї?
 - а) тихо, неквапливо, б) шумно, підстрибуючи, в) штовхаючись, бігом.
- Коли екскурсоводу ставлять питання?
 - а) наприкінці екскурсії, б) під час паузи, в) під час розповіді.

РЕМЕСЛА, ЯКІ БУЛИ РОЗВИНЕНІ НА ХАРКІВЩИНІ. ГОНЧАРНЕ МИСТЕЦТВО

Ремесло – робота з виготовлення яких-небудь виробів ручним способом, що потребує спеціальних навиків; заняття, професія

Орнамент – візерунок, прикраса на якому-небудь предметі, речі

Кераміка – виріб із глини, що пройшов випалювання

У нашому краї завжди були добре розвинені ремесла. Секрети майстерності передавалися від батьків до дочок та синів – так утворювалися династії. Поступово з'явилися групи людей, які були найкращими в якомусь ремеслі. Наприклад, вірмени й греки вважалися чудовими пекарями та перукарями, євреї славилися як найкращі кравці, кожум'яки, шевці, ювеліри, крамарі, українці були відомі своїми гончарними виробами, вишивкою, ткацтвом. Особливо популярні були харківські коци – килими з довгим ворсом. Російські майстри вважалися найкращими теслями, а ромські – ковалями. У Харкові 100 років тому були Циганська вулиця та Циганський провулок, де розташовувалися майстерні ковалів. Зараз там пустир, однак поруч – вулиця Кузнечна, що 300 років нагадує містянам про людей цієї давньої професії.

На жаль, за останні 100 років багато секретів майстрів нашого регіону було загублено, і сьогодні рідко можна побачити ремісничі майстерні на вулицях наших міст. Проте продовжує розвиватися декоративно-ужиткове мистецтво. Також повертаються давні українські традиції: виготовлення ляльок-мотанок, шиття з клаптів (зараз це називають «печворк»), соломоплетіння, виготовлення витинанок. У гуртках, невеликих майстернях відроджуються й розвиваються вишивка, плетіння, виготовлення мережив і гобеленів, художнє різьблення (по каменю, по дереву, по кості), виробництво кераміки, ювелірне мистецтво, художня обробка шкір, художнє кування, пірографія (випалювання по дереву, шкірі). Не так давно до нас прийшли зі Сходу мистецтво виготовлення батику (розпис фарбами по шовку), орігамі (виготовлення виробів з паперу), ікебани (складання художніх композицій із квітів та іншого рослинного матеріалу).

Напиши назви ремісничих спеціальностей, які ти знаєш. Вибери з них ті, які особливо були розвинені у твоєму регіоні.

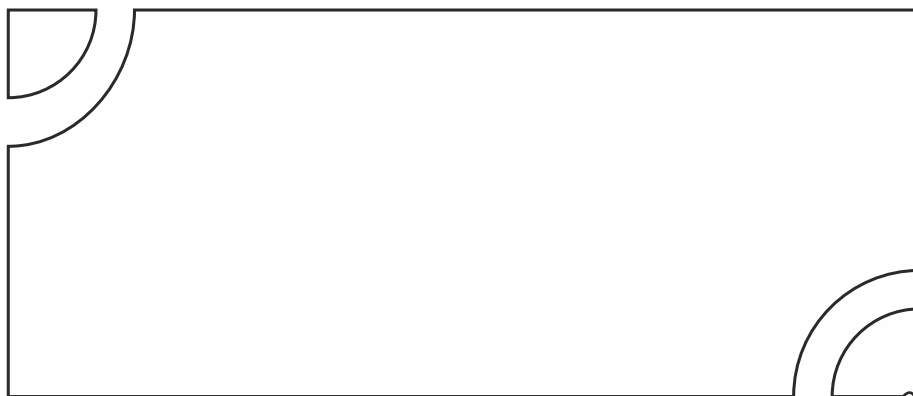
На Харківщині було розвинене плетіння з соломи. В основному плели літні головні убори – брилі, які носили чоловіки й хлопчики. Крім того, у селянському побуті зазвичай використовували солом'яне господарське начиння, наприклад плетені миски. Такі миски плели із джгутів, що туго скріплювали між собою, тому ці вироби були настільки міцними, що навіть не пропускали воду. За такою ж технологією плели кошики, які використовували під час сівби, збору врожаю або для зберігання будь-чого. Для збереження продуктів кошики дуже добре підходили: адже солома – матеріал, що «дихає», а це важливо для руху повітря при зберіганні. Із соломи робили також різні прикраси, наприклад різдвяних «павучків».

Одним з найдавніших ремесел, якого навчилися прадавні люди, було виготовлення різних виробів із глини. Адже глину можна знайти скрізь, вона легко ліпиться – з неї можна зробити будь-який предмет, а після випалювання вона стає твердою, як камінь. Первісні люди ліпили горщики з глини, сушили їх на сонці, потім обкладали їх усередині й зовні солом'яною й обпалювали. З часом люди придумали, як робити з глини не лише кухонний посуд, а й будівельний матеріал – вогнетривку цеглу, черепицю, розписні плитки (кахлі), архітектурні прикраси, керамічні труби для перших водопроводів. З'явилися гончарний круг, спеціальні гончарні печі. Поступово гончарство з ремесла перетворилося на мистецтво виготовлення кераміки. Гончарне ремесло було настільки популярним серед українців, що інколи ним займалися цілі села. Наприклад, у селі Опішні, що на Полтавщині, створений Національний музей гончарства. На Слобожанщині відомі осередки гончарства були на Валківщині і на Нововодолажчині. У Харкові, Ізюмі та деяких інших містах краю є райони, які й досі називаються Гончарівка. Харківську Гончарівку увічнив класик української літератури Григорій Квітка-Основ'яненко у комедії «Сватання на Гончарівці». Щорічно в Україні святкується неофіційний День гончаря.

Придумай і намалюй який-небудь геометричний або рослинний орнамент, яким би ти прикрасив/прикрасила глиняний посуд.

Подумай і пронумеруй, у якому порядку проходить процес підготовки та виготовлення виробів із глини.

- Виготовлення виробу на гончарному крузі.
- Висихання виробу на повітрі.
- Заготівля глини та її очистка.
- Обпалювання виробу у печі.
- Перемішування глини з різними домішками.
- Розписування виробу.

З'єднай малюнки з назвами різних українських керамічних виробів.

	БАКЛА́ГА	
	БАРИ́ЛО	
	ГЛЕК	
	ГО́РЩИК	
	ДВІЙНЯ́ТА	
	КУМАНЕ́ЦЬ	
	КУ́ХОЛЬ	
	МАКІ́ТРА	
	МІ́СКА	
	ПЛЕСКАНЕ́ЦЬ	
	ТАРИ́ЛЬ	
	ТІ́КВА	

Відгадай загадки.

Із землі робився, на кружалі вертівся,
На вогні пікся, на базарі бував,
Людей годував, напував;
Як упав, то й пропав, ніхто не поховав.
(жињѧц┘)

Біля тіла – вухо,
Голови не маю.
Молоко, сметану, квас
Добре зберігаю.
(жињѧц┘)

Прочитай, як давні греки називали деякі свої керамічні вироби. Постарайся правильно підписати під малюнками назву кожного зображеного предмета.

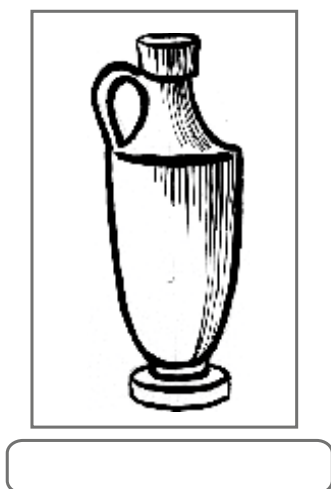
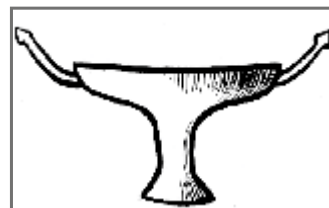
Гідрія – посудина з трьома ручками для перенесення та зберігання води.

Кілік – чаша для пиття.

Канфáр – посуд для пиття.

Лекіф – посуд для оливкової олії.

Піксіда – шкатулка для рум'ян та іншої косметики.

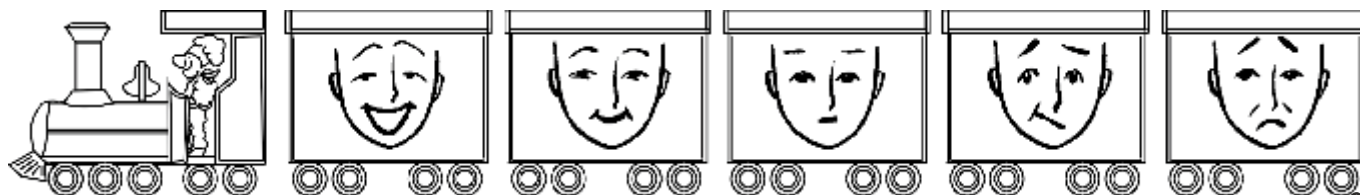

Розкажи, як ти розумієш українські прислів'я.

У розбитому горщику каші не звариш.
Горщик не боїться горнила.
Є глина – буде і хлібина.
Ремесло не за собою носити,
а в руках мати.
Усякий гончар над своїм горщиком пан.

Постарайся вдома виліпити з пластиліну чи будь-якої іншої пластичної маси форму глиняного посуду, яка сподобалася тобі найбільше.

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ. ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

Природа – це вода,
повітря, сонце, каміння,
рослини, тварини,
людина

Природні ресурси –
об'єкти живої
та неживої природи,
придатні для
використання людиною
(земля, клімат,
рослинний, тваринний
світ та ін.)

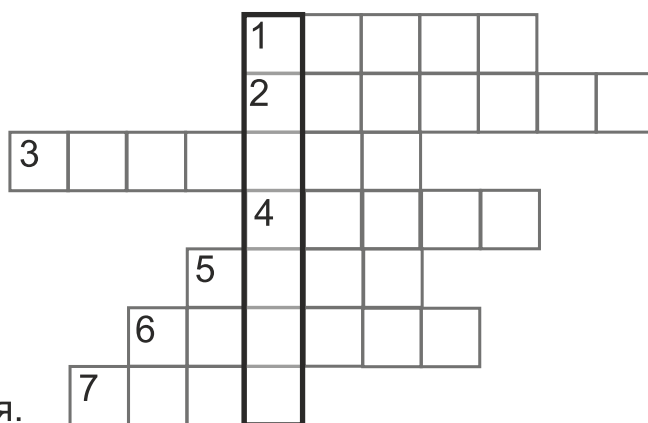

Ресурс – 1) запаси,
джерела чого-небудь;
2) засіб, до якого
вдаються за необхідності

Відгадай кросворд і прочитай
по вертикалі загадане слово.

1. Перелітні й зимуючі.
2. «Зелені друзі».
3. Свійські та хижі.
4. Тече з витoku до гирла.
5. Втамовує спрагу.
6. Ти сам.
7. Залізна. Тверда. Плавиться.

1. Птахи. 2. Рослини. 3. Тварини. 4. Річка. 5. Вода. 6. Людина. 7. Руда.

Усе, що нас оточує, – це природа. У природі все взаємопов'язане й немає нічого зайвого. Їй потрібні хижакі, отруйні рослини, красиві птахи, дощ, чисте повітря та багато іншого. Людина нерозривно пов'язана з природою і є її частиною. Природа годує, напуває, одягає, зігріває, лікує, збагачує духовний світ людини. Вона дає матеріал для виготовлення багатьох необхідних речей, наприклад деревину, глину, метал та інше. Усе, що дає нам природа, можна назвати природними ресурсами.

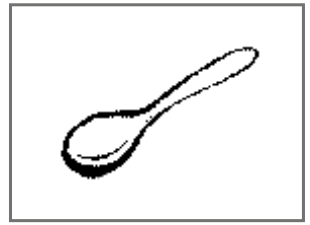
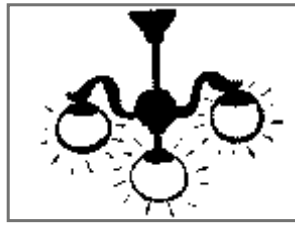
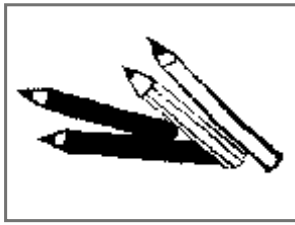
Природні ресурси не безмежні, причому деякі з них не можна відновити (наприклад, ґрунт, корисні копалини), а деякі підлягають відновленню (рослинний і тваринний світ). Хоча інколи буває дуже важко виправити порушену людиною рівновагу в природі – повернути родючість ґрунтів, насадити ліси, відновити джерела прісної води, зупинити зміни клімату та інше.

Розкажи, які природні ресурси є у твоєму регіоні.

Подумай і напиши, з чого, на твою думку, зроблені предмети на малюнках.

Корисні копалини так міцно увійшли в життя людини, що ми часом не замислюємося, звідки береться сіль, із чого зроблені ложка або ніж, керамічна чашка або чому в тебе у квартирі газ. Тобі навіть у голову не може прийти, що звичайний будинок – це музей корисних копалин. Адже для його будівництва використовуються вапняк, граніт, мармур, пісок і різні метали.

Усі ці корисні для людини речовини видобуваються із землі, з дна морів та океанів, де вони залягають у вигляді гірських порід, руд і мінералів. Тому їх назвали копалинами – адже їх необхідно викопати, перш ніж використовувати.

Людина використовує корисні копалини в різних формах: природних мінералів (коштовне каміння), рідких (нафта) або газоподібних речовин (природний газ), а також металів і сполук, які виробляються з порід і руд. Наприклад, вугілля, залізо, алюміній, мідь, свинець і багато інших.

Кожна корисна копалина має своє позначення, за яким її завжди можна знайти на карті.

(За О. Голубєвою)

Порадсья з дорослими й з'єднай назву корисної копалини, що добувається на Харківщині, і те, для чого вона використовується.

ВАПНЯК

ГЛИНА

МІНЕРАЛЬНА ВОДА

ПІСОК

ПРИРОДНИЙ ГАЗ

РЕМОНТ

ЇЖА, ЛІКУВАННЯ

КЕРАМІЧНИЙ ПОСУД, КАХЛІ

ОПАЛЮВАННЯ ПРИМІЩЕНЬ

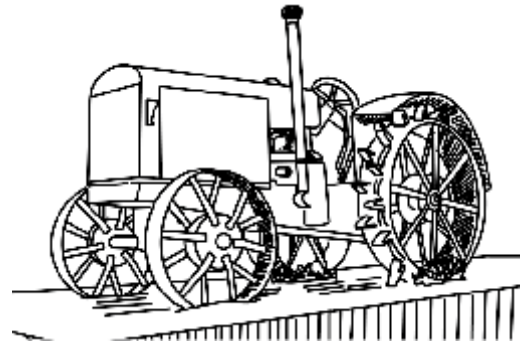
СКЛО, ДОРОГИ, БУДІВНИЦТВО

Слобожани здавна вміли раціонально використовувати природні ресурси – особливості рельєфу, ґрунтів, клімату, водойм. Там, де були степові ділянки, розводили овець, коней. На родючих чорноземах займалися землеробством – сіяли жито, пшеницю, просо, бобові, баштанні культури. Люди придумали правила розумного землекористування: щоб одержувати високі врожаї, на землі, де росли кавуни й дині, на другий рік вирощували цибулю, на третій – зернові, а потім ділянку на рік залишали відпочивати. І сьогодні господарі, посадивши соняшник або кукурудзу, наступного року саджають на цьому місці квасолю або горох, щоб земля не виснажувалася. Працювати на землі людям допомагають машини, які здавна виробляють у Харкові.

100–200 років тому Харківщина славилася вівчарством. Великі луки й левади (низинні місцевості біля річок) використовували для випасу корів, биків, коней, овець, кіз та для заготівлі сіна на зиму для годівлі худоби. Овець періодично стригли, і в Харкові проходили величезні «вовняні» ярмарки. Розвиток скотарства сприяв поширенню ремесел, пов'язаних із обробкою шкіри та вовни. З вовни виготовляли різні тканини, ткали килими. Зі шкіри шили взуття, робили сідла, футляри. Люди, які мають прізвища Кушнар'єв, Кушнір, Кушніренко, – нащадки фахівців з вичинки шкіри й пошиття хутряних виробів.

У давнину в тутешніх лісах люди збирали мед диких бджіл, згодом почали робити вулики й доглядати за бджолами на пасіках. Мисливство й рибальство також були здавна звичними заняттями для жителів цих місць. Сьогодні не тільки селяни, а й містяни нерідко вирушають на риболовлю чи полювання, збирають гриби, ягоди, лікарські рослини.

Відгадай загадки про овочі і фрукти, які ростуть на городах і в садах багатьох жителів Харківщини. Намалюй, які овочі і фрукти любиш ти.

З мене листя обдирають,
Мене квасять, в борщ кидають,
Пироги зі мною печуть
І в салат мене січуть!
(капустя)

Для зеленого борщу
Кисле листя посічу.
Що за листя – всі впізнали,
Коли борщ покуштували.
(шавель)

У землі вона зростає
І брунатний колір має.
Її смажать і печуть,
Її варять і товчуть.
Овоч цей всі люблять дуже,
Як же він зветься, друже?
(картопля)

В нас деревина така у дворі,
Фрукт цей з дитинства
дають дітворі,
Корисне, доступне
та дуже смачне,
Багате залізом та поживне.
(яблуко)

Розкажи, як сьогодні у твоєму регіоні використовуються природні ресурси.

Людина – невід’ємна частина природи, тобто вона сама є природним ресурсом і багатством нашого регіону. Саме її діяльність розвиває, зберігає або, навпаки, нищить і руйнує століттями створені природою багатства. Спробуй відповісти на запитання: які якості треба мати людині, щоб наступні покоління могли продовжувати користуватися природними ресурсами Харківщини? Вибери або впиши свій варіант відповіді.

БАЙДУЖІСТЬ

СМІЛИВІСТЬ

ДБАЙЛИВІСТЬ

УВАЖНІСТЬ

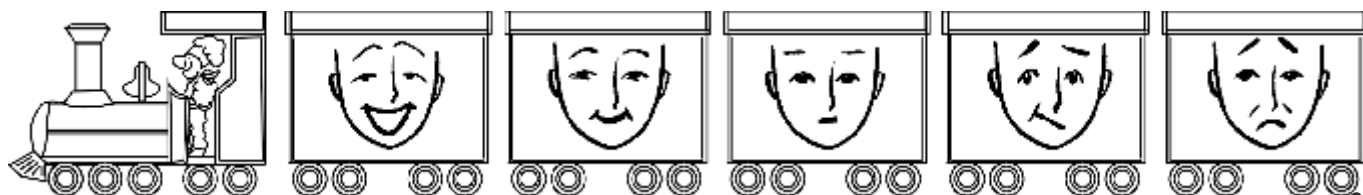
ЖАДІБНІСТЬ

ЧЕСНІСТЬ

ЖОРСТОКІСТЬ

ЧУЙНІСТЬ

ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ

ЛІС – БАГАТОПОВЕРХОВИЙ БУДИНОК. ЛІС У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Прочитай вірш С. Смирнова «Прогулянка лісом» і розкажи, чи був/була ти сам/сама коли-небудь у лісі. Яке в тебе склалося враження про ліс? Що цікавого ти там побачив/побачила?

Дощ пройшовся над селом,
Дітки, не сумуйте.
Ми підем у ліс гуртом –
Кошки готуйте.
Звірі і комахи там,
Дерева є високі.
Заспівають птахи нам
І струмки-потоки.
Ось вам зайчик-стрибунець
Насторожив вуха.
В хащі шаснув горобець –
Зайчик нишком слухав.
Нумо гляньте он туди –
Там руда лисичка.
Вже знайшла чийсь сліди
В лісі біля річки.
Подивіться, їжачок
Назбирав грибочків.
Кожушок із голочок,
З голочок сорочка.

Скре-ке-ке, скре-ке-ке!
Хто гойдає віти?
Що там сталось? Що таке?
То сорока, діти!
Ох і диво на пеньку!
Це гриби – опеньки,
В темнім лісі, в холодку
Поросли густенько.
Он в дуплі сова сидить,
Часу не марнує.
Вдень вона тихенько спить,
А вночі полює.
Виліз на високий пень
І наставив роги
Велетенський жук-олень
В лісі край дороги.
Що, втомилися, малі?
Треба повертатись.
Нас чекають у селі –
Буде що згадати!

Відгадай загадки і ти дізнаєшся про деяких мешканців лісу. Там, де це потрібно, напиши відгадки, щоб закінчити віршики.

В мене довгий хоботок,
З квітів я беру пилок.
Ще яскраві крильця маю,
Безтурботно я літаю. (жигетѠ)

Швидко бігаю в траві,
Спробуй ти мене влови!
Міцно хвостик мій тримай,
Бо втечу я, так і знай.
Я тваринка непроста –
Проживу і без хвоста. (єждітѠ)

Заповзята трудівниця,
Вона праці не боїться.
Дуже сильна ця комаха
Називається _____. (єхедлѠ)

У лісі тваринка живе полохлива,
Добра, пухнаста, та дуже ляклива.
Вушка вона притискає свої,
Шурхіт усякий лякає її. (ѠтѠѠ)

Відкриваються щоночі
Величезні її очі.
Землю темрява вкрива –
Полювать летить _____.
(сѠѠ)

Його дзьобик – молоток,
В лісі чути: ток-ток-ток.
Він з кори комах виймає,
Про дерева щиро дбає. (лѠѠѠ)

Рослини не люблять самоти. Вони рідко ростуть на віддалі одна від одної. Частіше вони збираються тисними компаніями, великими групами, або, як кажуть ботаніки, «співтовариствами». Ліс – це спів-

товариство, адже тут всі живуть разом, спільно. Життя всіх його мешканців тісно взаємопов'язане. Назва лісу залежить від того, які дерева там ростуть. Якщо більше хвойних – це хвойні ліси. У

листяному лісі переважають листяні дерева. Якщо дерева зростають упереміж – мішані ліси. У кожному природному співтоваристві – свій особливий світ його мешканців: рослин, тварин, інших живих організмів.

У лісі можна побачити дерева, чагарники, трав'янисті рослини різної висоти. Вони утворюють «поверхи», перетворюючи ліс на багатопверхову будівлю. Верхній ярус-поверх займають дерева. У світлих лісах у верхньому ярусі ростуть дуб, сосна, в'яз, лісові яблуні й груші. Підлісок (середній ярус) утворюють невисокі дерева й чагарники – глід, терен, шипшина, вільха, ліщина (лісовий горіх). Плоди дерев і чагарників правлять їжею тваринам і птахам, які мешкають у цих ярусах. А листя, яке щороку обпадає, коли дерева та чагарники готуються до зими, поступово згниває та перетворюється на родючий перегній, тому в лісах багата трав'яниста рослинність, яка утворює найнижчий «поверх».

У першому ярусі нашого лісу можна побачити гриби, трав'янисті рослини. Трав'яний покрив утворюють орляк звичайний, щитник чоловічий, суниця лісова, конвалія травнева, нечуйвітер волохатенький, золотушник звичайний, фіалка, жовтець, пролісок, шавлія дібровна та інші квіти і трави.

Ліс – хороше укриття для звірів. У наших лісах живе багато тварин. Зустрічаються лось, олень благородний, козуля, кабан, вовк, куниця, лисиця, ласка, горностаї, їжак, заєць, миша, білка. У лісі птахи заселяють усі яруси, розміщуючи гнізда на землі, у кущах, у кронах і дуплах дерев. На землі гніздяться солов'ї, звичайні вівсянки, лісові жайворонки, вільшанки. У дуплах селяться дятли, синиці, граки, мухоловки, горобці, сови. На деревах роблять гнізда сороки, горлиці, орли, яструби.

Вкажи стрілкою, до якого «поверху» лісу належать ці рослини.

ДУБ

ГРИБ

ЛИПА

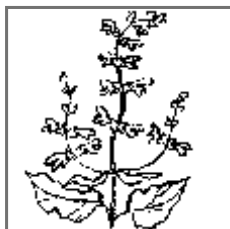
ВЕРХНІЙ

НИЖНІЙ

СЕРЕДНІЙ

ЛИЩИНА

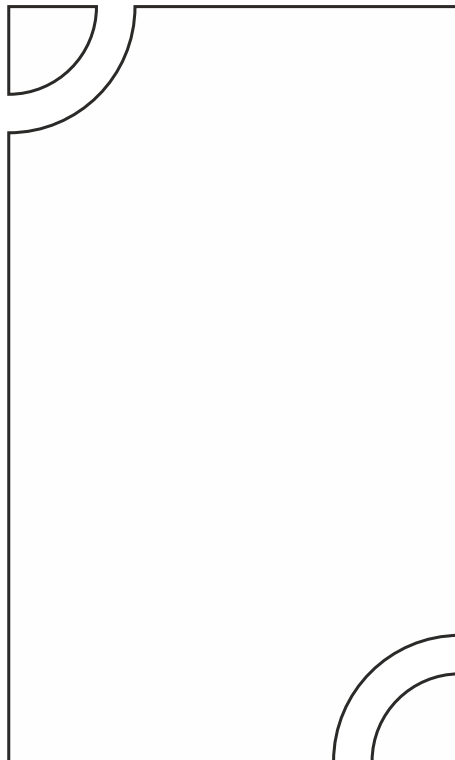
ШАВЛІЯ

ТЕРЕН

Намалюй яку-небудь рослину або тварину, що водяться у нашому лісі.

Запиши назви тварин, які мешкають у лісі.

Розкажи, як ти розумієш прислів'я.

Н үη δεν μπορεί να είναι άχρηστη, άχρηστος μπορεί να είναι ο νοικοκύρης. *Нема поганої землі, є господар нікчемний. (Грецьке)*

Якщо хочеш отримати плоди, дбай про коріння. *(Корейське)*

Зрубані дерева – розлетілись птахи. *(Татарське)*

Не береги паростки – не бачити й лісу. *(Узбецьке)*

Зрубати дерево – п'ять хвилин, виростити – сто років. *(Українське)*

Умій полювати, умій і про дичину дбати. *(Українське)*

Чоловік сосну рубає, а по грибах тріска б'є. *(Українське)*

Подумай і наведи приклади нешанобливого ставлення людини до лісу.

Пограй у гру «можна – не можна»: якщо можна робити в лісі щось із переліченого, поряд із твердженням намалюй жовту квіточку чи зелений листочок, а коли не можна – червону квітку.

- брати в руки змію;
- голосно включати музику або кричати;
- допомагати дорослим висаджувати дерева;
- залишати сміття;
- збирати ягоди;
- збирати лікарські рослини;
- зрізати їстівні гриби;
- зривати квіти;
- кидати каміння в лісову криницю;
- кричати, голосно розмовляти;
- ламати гілки дерев та кущів;
- милуватися квітами;
- підгодовувати тварин взимку;
- пити чисту джерельну воду;
- розпалювати багаття;
- рубати молоді ялинки;
- руйнувати гнізда птахів;
- слухати спів птахів;
- ставити пастки;
- топтати мухомори.

Прочитай у лівому стовпчику, що ліс дає людині. Постарайся написати у правому стовпчику, що людина дає лісу.

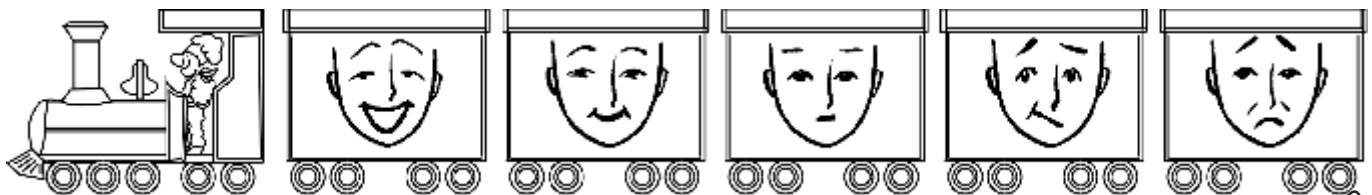
Ліс дає людині:

- чисте повітря;
- лікарські рослини;
- їжу: гриби, горіхи, ягоди;
- деревину для будівництва, виробництва паперу, предметів побуту;
- місце відпочинку;
- красивий пейзаж;
- оберігає ґрунт від обвалів і утворення ярів;
- зберігає вологу.

Людина дає лісу:

Подумай, навіщо людині потрібний ліс. Чи може людина обійтися без лісу? А ліс без людини? Як людина повинна піклуватися про ліс?

ЩО ДАЮТЬ РОСЛИНИ ЛЮДИНІ. «ЗЕЛЕНА АПТЕКА» В НАШОМУ РЕГІОНІ

Серед рослин лісу багато таких, які допомагають людині впоратися з хворобами. Такі рослини називаються лікарськими, тому що вони містять цілющі речовини. Лікування різними рослинами відоме з давніх часів – ліс був першою аптекою, у яку наші предки прийшли за ліками. Людина, яка уміла лікувати травами, вважалася мудрою й навіть чаклункою, до неї ставилися з великою повагою. Серед перших книг, створених людьми, були «травники», у яких описувалися різні рецепти ліків з рослин.

Практично будь-яка рослина – дерево, трава, чагарник – може бути ліками, а може стати шкідливою для здоров'я людини. Тому необхідно знати властивості рослин і вміти правильно їх заготовляти, щоб не завдати шкоди природі та людині й зберегти корисні властивості зелених ліків. Сьогодні з лікарських рослин роблять відвари, настої, сиропи, порошки, краплі, мазі від різних хвороб, корисний чай. Використовують лікарські рослини й при виготовленні лікувальних кремів, зубних паст, мила, шампунів тощо.

Напиши, які ти знаєш лікарські рослини. Згадай, коли ти хворів/хворіла, чим тебе лікували дорослі?

Розкажи про одну з лікарських рослин, яку ти знаєш. Намалюй її.

Прочитай уривок із вірша Г. Бойка «Зелена аптека».

Аптека зелена, зелена аптека!

Від тебе й від мене вона

недалеко.

Зелена аптека лежить навкруги...

Зелені горби і зелені луки,

Зелені сади, і ліси, і поля –

Уся наша рідна квітуча земля!

Зелена аптека –

це трави і квіти,

Що в кошик збирають дорослі і діти.

Слід кожному знати:

крушина, фіалка,

Конвалія, м'ята, бузина, кам'яниці,

Вільха, деревій,

шипшина й суниці...

Зелена аптека, що бачиш навкруг, –

Це наш помічник і хороший

наш друг!

Відгадай загадки Катерини Перелісної, Марії Познанської й ти дізнаєшся про назви деяких лікарських рослин, що ростуть на Харківщині.

Дуже прості в мене квіти,

Але ніжні, запашні,

Люблять бджоли їх і діти –

Колючки їм не страшні.

Восени ж, як скину листя,

Ягідками приберусь, –

Кожна гілка як в намисті...

Я _____ зовусь.

(юнипшип)

Зубів не має, а кусає.

(крупя)

Сидить Марушка в семи кожушках,

Хто її роздягає, той сльози проливає.

(вльрип)

Живе вона в лісочку,

Має червону сорочку.

Хто йде, той поклониться.

(впинлс)

Стала на галявині в жовтім сарафані,

Підросте, всміхнеться,

для вітрів вбереться

В платтячко біленьке,

пишне та легеньке.

(кльбьа)

ЯК ЗБИРАТИ ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ

- ☺ Збирай тільки ті рослини, які не є рідкісними, такими, що перебувають під особливою охороною держави.
- ☺ Перш ніж збирати рослини, поцікався, яка їхня частина (коріння, листя, стебла, квіти, плоди) має лікувальні властивості. Постарайся акуратно зірвати або зрізати тільки потрібну тобі частину, не виривай рослину з корінням.
- ☺ Збирай рослини подалі від дороги, у суху погоду. Стеж, щоб зібрані рослини були чистими.
- ☺ Не виривай всі рослини, які ти бачиш на галявині, відразу, інакше на наступний рік тобі нічого буде тут збирати.
- ☺ Суши лікарські рослини в тіні, у добре провітрюваному приміщенні, розклавши їх на чистій тканині або білому папері. Періодично перевертай їх, щоб вони висихали рівномірно.
- ☺ Висушені рослини зберігай в окремих полотняних мішечках у темному, прохолодному та сухому місці.

Зberi в кошик лікарські рослини, які ростуть у твоєму населеному пункті або його околицях. Якщо якихось рослин немає, домалюй їх або напиши назву. Розфарбуй знайомі тобі рослини.

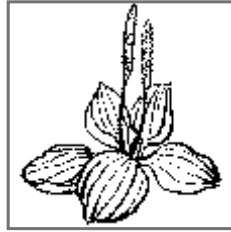
КРОПИВА

КОНВАЛІЯ

КУЛЬБАБА

ПОДОРÓЖНИК

МАЛІНА

М'ЯТА

ЦИБУЛЯ

ПОЛІН

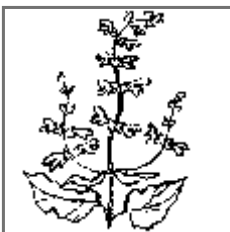
ЧАСНІК

ЧЕБРЕЦЬ

СМОРОДИНА

ШАВЛІЯ

ЗВІРОБІЙ

ЛІПА

ГЛІД

КАЛЕНДУЛА

Прочитай вірш Неоніли Гуменюк «Сила лікарських рослин».

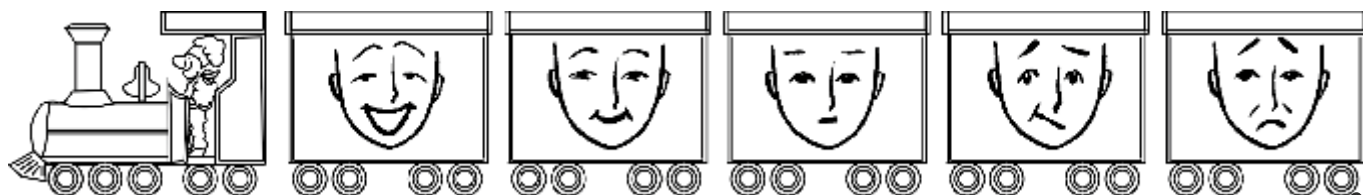
Запишалась бузина:
 – В світі я така одна,
 З мого запашного цвіту
 Чудодійні вийдуть ліки,
 Із ягід – смачне варення,
 Хто ж корисніший за мене?
 – Не хвались, – сказав їй глід, –
 Мої ягоди та цвіт
 І листки, як доведеться,
 Дуже помічні від серця. –
 Обізвалася шипшина:
 – Є й в мені цілюща сила. –
 Ну а жовтий звіробій
 Вихвалявся і собі:
 – Сто хвороб мене боїться.
 – Годі, годі, зупиніться,
 Перестаньте сперечатись, –
 Це стара калина-мати

Заспокоїла рослин. –
 Здавна всі ми як один:
 І жасмин, і дев'ясил
 Додають здоров'я й сил,
 Живокіст, беріз бруньки
 Зцілюють всіх залюбки.
 Материнка, валер'яна –
 Також ліки непогані.
 І медунка, й зелен-м'ята
 Теж уміють лікувати.
 Із ромашки та малини
 Відвари будуть теж смачними,
 Горобина, подорожник –
 Ліки з них зробити можна,
 Щоб прогнати всі недуги,
 Дякують за це нам дуже.
 Ми разом – велика сила,
 Звуть нас – лікарські рослини.

ЯК ТРЕБА ГОТУВАТИ ВІДВАРИ З ТРАВ

1. Необхідні для відвару частини рослини подрібнюють.
2. Потрібну кількість кладуть в емальований, скляний або керамічний посуд.
3. Заливають водою й накривають кришкою.
4. Ставлять посудину на киплячу водяну баню.
5. Нагрівають, періодично помішуючи, протягом 15–20 хвилин.
6. Після цього посудину з відваром охолоджують при кімнатній температурі.
7. Відвар проціджують через сито й віджимають залишки рослин.

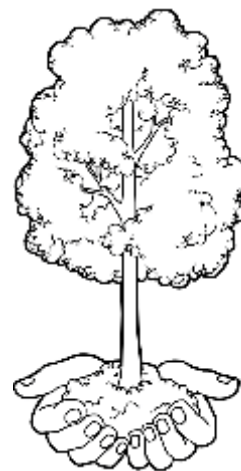

РЕСУРСИ І СКАРБИ НАВКОЛО ТЕБЕ

Прочитай текст «Подарунки від природи». Подумай: які «подарунки природи» навколо тебе є відновлюваними, а які ні? Розкажи, як ти уявляєш собі вітряні або сонячні електростанції. Як твоя родина заощаджує енергоресурси?

Ти вже знаєш, що одним зі скарбів твого краю є природні ресурси: вода, земля, корисні копалини, ліс, повітря тощо. Також важливо пам'ятати про особливість природних ресурсів – вони вичерпуються досить швидко, а відновлюються довго (ґрунт, тваринний і рослинний світи), а деякі взагалі не можуть бути відновлені (корисні копалини). Є два варіанти, як зберегти ресурси, – заощадження та використання альтернативних (інших, замінних) ресурсів. Наприклад, колись для виробництва електроенергії спалювали велику кількість вугілля, газу, інших невідновлюваних ресурсів. Згодом навчилися використовувати для цього течію рік (згадай Дніпрогес!) та енергію вітру і сонця, будуючи вітряні електростанції та сонячні батареї. Таким чином заощаджуються корисні копалини і використовуються альтернативні джерела постачання енергії, які є нескінченними, – коливання вітру, сонячне світло, течія рік. Дедалі більше людей у світі пересідають на велосипеди або купують електромобілі, тому що запаси нафти, з якої виробляють паливо, стрімко вичерпуються. Україна багата на природні ресурси. А ось те, на скільки років вистачить її ресурсів, залежить від розумного використання та бережливого ставлення кожного мешканця нашої країни – і дорослих, і дітей.

Наступним «скарбом» є матеріальні ресурси – це всі речі, які створені працею людини з природних матеріалів і якими вона може користуватися за необхідності щодня: від стільця, на якому ти сидиш, побутової техніки, домашнього начиння, електрики, водопроводу, грошей, квартири, школи до великих заводів та космічних станцій. Згадай свій дім, кімнату та поміркуй:

1. Які матеріальні ресурси є у твоїй кімнаті?
2. Які матеріальні ресурси використовує мама під час приготування їжі на кухні: від найдрібніших до великих?
3. Чи є у вашому будинку матеріальні ресурси, якими користуються всі мешканці: сусіди, листоноша, гості вашого будинку?
4. Яким має бути ставлення до матеріальних ресурсів, якщо ти ними нечасто користуєшся? Чи відрізняється твоє ставлення до речей, коли ти приходиш до когось у гості?

Проведи впродовж тижня цікаві експерименти – спостереження «Скарбничка ресурсів моєї сім'ї». Під час цих експериментів тобі знадобиться допомога

дорослих. Поміркуйте разом із близькими: що можна зробити, щоб економити воду та електроенергію?

1. Під час вечірньої чистки зубів, якщо ти звик/звикла не виключати воду під час цієї процедури, постав під кран велику миску чи іншу посудину й збери воду, яка витікає впродовж цих 3 хвилин. Потім разом із дорослими перелий цю воду у пляшку або мірну посудину і ти дізнаєшся, скільки літрів води було зібрано. Якщо ти додаси це число до такого ж самого – отримаєш кількість води, що витрачаєш кожного дня, а потім вже легко порахувати, скільки це виходить за тиждень і за місяць. Іншого дня спробуй зробити те ж саме, але під час чищення зубів відкривай воду, тільки щоб ополіскувати обличчя, зуби і щітку. Так само поміряй, скільки витекло води під час процедури. Запиши ці дані й порахуй, скільки води щодня ти витрачаєш без необхідності, забираючи її від мешканців прісних водойм.

Коли вода тече постійно: за день: _____, за тиждень _____

Коли вода відкривається за потреби: за день: _____, за тиждень _____

2. Попроси близьких показати, як користуватися лічильниками води та електроенергії. Якщо ваша родина не використовує лічильники (наприклад, лічильники води), ти можеш попросити близьких взяти інформацію з квитанції за минулий місяць і порахувати дані за тиждень, просто поділивши показник на 4 (середня тривалість 1 місяця = 4 тижні). Якщо ж у тебе є можливість подивитися на показники лічильників, запиши їх, а потім за тиждень разом із близькими знов занотуй дані й від цього числа відними попереднє. Таким чином ти дістанеш інформацію про те, скільки ресурсів твоя родина витратила за тиждень дарма, а батьки допоможуть тобі порахувати, скільки це коштує й що можна було б купити на ці гроші, якщо зекономити.

Скільки літрів гарячої води використовує родина? _____

Скільки літрів холодної води використовує родина? _____

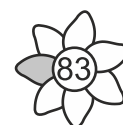
Скільки кіловатів електроенергії витрачає родина? _____

За теоретичними підрахунками, близько 7 % території України (понад 4 млн. га) займають відходи. Щорічно утворюється близько 12 млн. тонн твердих побутових відходів, 7 % яких утилізується (знищується). Решта – залишається на звалищах. Якщо уявити нашу країну як одне велике яблуко, можемо подивитися, який вигляд мають 7 % її території. Правда, шкода витрачати таку частину на сміття?

Як ти гадаєш: навіщо треба сортувати сміття? Як сортування сміття може допомогти природі і твоїй родині? Як можна зменшити кількість відходів у твоїй родині?

Які секрети збереження природних ресурсів є у твоїй родині? Про які корисні способи збереження ресурсів ти сьогодні дізнався/дізналася?

Подумай і напиши варіанти, як ти особисто можеш економити та зберігати ресурси вже сьогодні.

Ти, напевно, розмовляв/розмовляла з близькими про те, яким світ був за часів їхнього дитинства. Цікаво, що вони робили у твоєму віці, які справи їм довіряли батьки? Поділися своїми враженнями з однокласниками/однокласницями і зберіть разом «скарбничку спогадів» про дитинство ваших родичів.

Пофантазуй і намалюй звичайний день твого дідуся чи бабусі, коли вони були у твоєму віці.

Розповіді твоїх близьких – це не просто цікава історія. Це джерело інформації – ще один із видів ресурсів, які є навколо нас. Більше того, інформація, незважаючи на те, що навколо тебе, у школі, і в Інтернеті її дуже багато, є також дорогим ресурсом. Цінність інформації залежить від її правдивості (достовірності) і

своєчасності – часу, коли вона була отримана. Поміркуй, чи були у твоєму житті ситуації, коли отримана інформація була надана запізно або ти, навпаки, раніше зазначеного строку «подарував/подарувала» інформацію, наприклад про приємний сюрприз для іменинника/іменинниці на день народження. Розкажи, чи доводилося тобі отримати неправдиву інформацію, яка тобі завдала шкоди або засмутила. Чому достовірність інформації є дуже важливою?

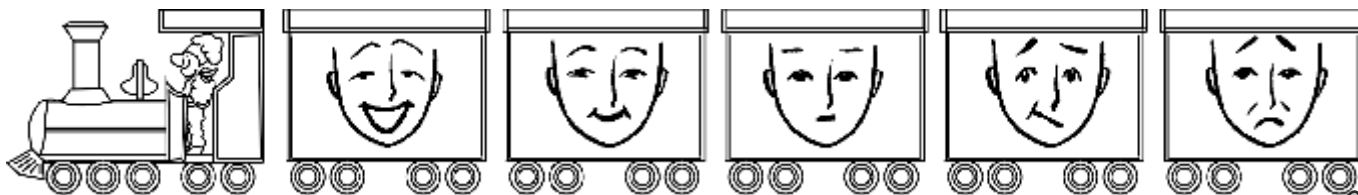
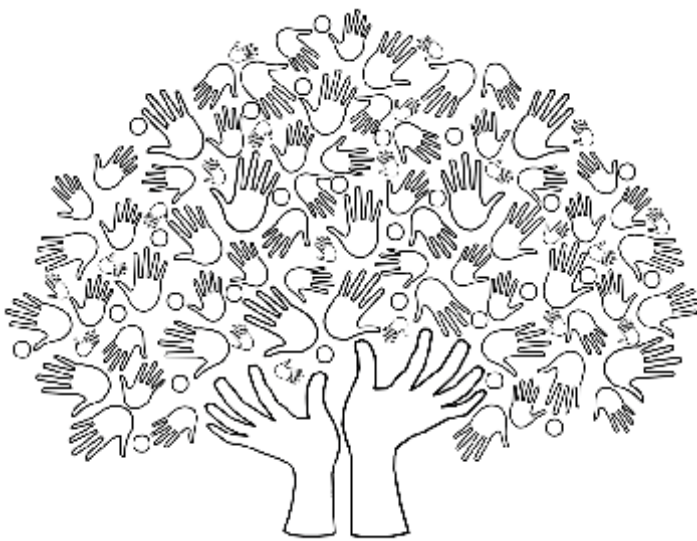
Ще одним подарунком природи і важливим ресурсом на нашій планеті є людина. Вона здатна сама розпоряджатися іншими ресурсами і створювати нові. Від ставлення людини до природи залежить стан нашої планети. Ще однією особливістю є те, що людина – це теж ресурс, який сам себе неупинно розвиває. Постійно навчаючись, якісно виконуючи свої щоденні обов'язки, сумлінно працюючи і розвиваючи співпрацю з іншими, людина прагне зробити своє життя, а значить і цілий світ, кращим. Хоча ми схожі, але кожна унікальна. Від спілкування та співпраці з будь-якою людиною ти можеш збагатитися більше, ніж від виграшу в лотерею. Нові знання, досвід, а також співчуття й допомога в складних ситуаціях, любов і розуміння – все це не отримати від інших ресурсів й не купити ні за які гроші.

Зробити добру справу для інших людей кожна дитина може вже сьогодні – для цього не треба чекати, поки ти подорослішаєш. Об'єднайтеся у пари й поміркуйте: який добрий вчинок ви можете зробити вже цього тижня одне для одного? Яку добру справу ви могли б зробити всім класом для іншого класу або для якоїсь людини чи родини, яка потребує допомоги або дружньої підтримки?

Розглянь «дерево добрих справ» на малюнку. Нехай кожна долонька на ньому буде символізувати будь-який твій добрий вчинок, зроблений для іншої людини, або емоційну підтримку. Як тільки ти зробиш добру справу – зафарбуй одну долоньку, а якщо їх не буде достатньо – домалюй. Таким чином ти зможеш стежити за тим, як це дерево квітне й зростає. Ділися з іншими ідеями, як можна допомагати людям, і розповідай, що ти вже встиг/встигла зробити.

РЕСУРСИ: ЦІННІ І БЕЗЦІННІ

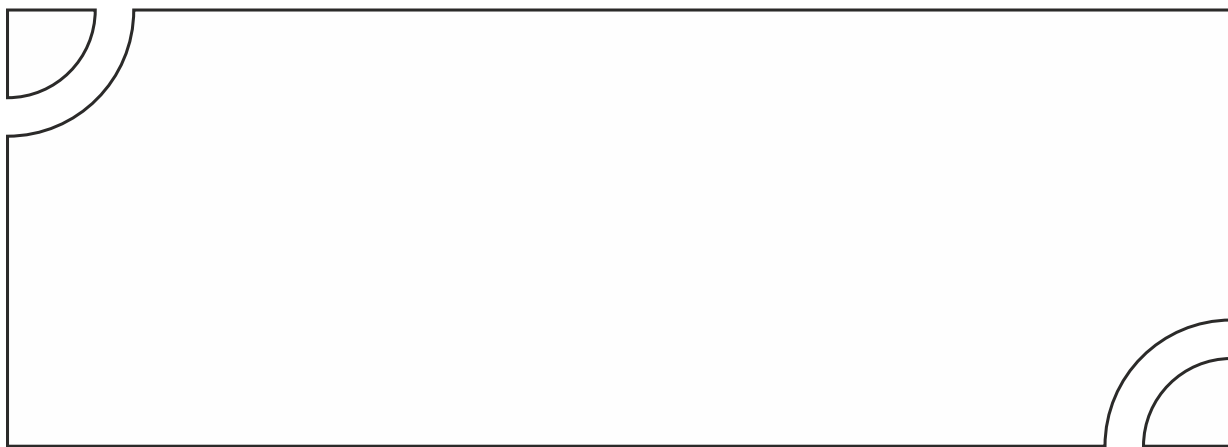

Прочитай текст. Порахуй, скільки років виповнилося гривні. Чи знаєш ти історію виникнення наших грошей? Як змінювалася гривня за час свого існування? Розкажи про купюру гривні, дизайн якої тобі подобається найбільше.

Гроші – найбільш популярний і очевидний матеріальний ресурс. Тобто той, який можна потримати в руках, а також придбати на нього матеріальні цінності – різні речі та послуги. Наприклад, про нього одразу згадують, коли хочуть втілити свою мрію, започаткувати власну справу або зробити щоденні покупки. Ти вже знаєш, що в нашій країні гроші називають гривнями. Сучасна гривня була введена в Україні 1 вересня 1996 р.

Наразі за розробку дизайну, облік та друк грошей у країні відповідає Національний банк України. Ти міг/могла чути цю назву у розмовах дорослих чи в новинах. Скорочено цей банк називають НБУ. Спробуй запропонувати новий дизайн будь-якої гривні. Намалюй нижче гроші майбутнього: який, на твою думку, вигляд буде мати гривня за 15–20 років? Можливо, колись саме «твоїми» гривнями ми будемо сплачувати покупки!

Спробуймо провести експеримент «Важливий постачальник/постачальниця». Цією важливою людиною станеш саме ти! Кожного тижня твоя сім'я купує якісь продукти в магазині. Пропонуємо тобі стати відповідальним/відповідальною за придбання (постачання) хліба для своєї родини. Твої завдання:

1. Відвідай разом із батьками магазин, де зазвичай ви купуєте продукти, і запиши, скільки коштує в ньому ваш улюблений сорт хліба. _____
2. Разом із близькими подивися, скільки коштує цей сорт хліба в будь-якому інтернет-супермаркеті, і запиши ціну. _____
3. Звернись до батьків із проханням видати тобі гроші для придбання цього товару. Важливо, щоб ти оплачував/оплачувала ці покупки окремим чеком, навіть коли ви йдете з батьками в магазин/супермаркет разом.

4. Збирай чеки з кожної покупки хліба. Якщо чек тобі не видали, кожного разу записуй суми, що ти витратив/витратила. Може статися, що в деякі дні або в різних магазинах вартість буде різною.

5. Запиши нижче, скільки ти витратив/витратила на придбання хліба: чек № 1 ____, чек № 2 ____, чек № 3 ____, чек № 4 ____, чек № 5 ____

6. Порівняй вартість хліба, що ти придбав/придбала в різних магазинах, супермаркетах та інтернет-магазинах.

7. Подумай, де вигідніше робити покупки, щоб зекономити гроші вашої родини. Що ще впливає на рішення, де придбати товари?

Кожного року 15 березня людство відзначає Всесвітній день захисту прав споживачів. Саме цього дня в 1962 р. в Конгресі США виступив Джон Ф. Кеннеді з промовою, у якій вперше охарактеризував поняття «споживач» і назвав чотири основних права споживача, які сьогодні є засадничими у відповідних законах усіх країн:

- Право на інформацію: споживач має право на повну і достовірну інформацію про послуги та продукти, які він купує, щоб діяти розумно і відповідально. Споживачі повинні бути захищені від неточних, оманливих рекламних відомостей, розміщених у оголошеннях, на етикетках, упаковці.

- Право на безпеку, тобто захищеність від продуктів, виробничих процесів і послуг, шкідливих для здоров'я або життя.

- Право на вибір: свідомий і вільний вибір товару споживачем захищає це правило, керуючись найкращим співвідношенням «ціна – якість».

- Право бути почутим: споживач має право обстоювати свої споживчі інтереси та впливати на розвиток ринку товарів і послуг.

Пізніше додалися ще деякі правила, одне з них – право на відшкодування споживачеві моральних збитків, матеріальної шкоди, якщо це заподіяно неякісними або небезпечними товарами і послугами, а також можливість користуватися правовою допомогою для задоволення своїх вимог. Про свої права можеш більше дізнатися із Закону України «Про захист прав споживачів» за посиланням: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>

Згідно із Законом України «Про захист прав споживачів» під час придбання будь-якого товару ти маєш право на заміну товару або повернення тобі грошей, якщо куплений товар, наприклад хліб, виявився неякісним або має вичерпаний термін придатності. Однак для цього ти обов'язково маєш мати чек, що підтверджує твою покупку. Тож завжди вимагай чек на покупку й зберігай його.

У нас із тобою залишився ще один помічник, останній вид ресурсів, який не можна придбати за гроші, на відміну від праці людини, матеріальних та деяких природних ресурсів. Давай поміркуємо, про що йде мова. Пропоную тобі відгадати декілька загадок.

Що біжить без опочину,
Не стає ні на хвилину.
Не старіє, не вмирає,
А все нищить, забирає?(свн)

Стоїть на місці, але завжди іде. Що це?
(жиннито)
Вчора було, сьогодні є і завтра буде.
(свн)

З давніх-давен люди цінували час. Адже цей ресурс не можна придбати навіть за найвищу ціну. Його не можна позичити. Але легко втратити. Також можна приділити або подарувати. Тому так важливо вміти його рахувати і ним розпоряджатися. Нумо потренуємося це робити. Нижче є приблизний список дій твого дня. Разом із рідними поміркуйте і впишіть, скільки часу (хвилин) потрібно витратити на кожну дію. Якщо якась активність там не зазначена – допишіть. Потім упродовж наступного дня або декількох днів відчуй себе справжнім/справжньою дослідником/дослідницею: потоваришуй з годинником, стеж за часом у цей день і записуй результат у хвилинах навпроти кожної справи з твого списку. Так ти дізнаєшся, скільки насправді часу витратив/витратила на всі справи впродовж дня.

Дія	А. Скільки часу потрібно (на мою думку)	Б. Скільки часу я насправді витратив/витратила	Різниця А – Б =
Гра на планшеті/ комп'ютері			
Гурток			
Зарядка або спортивні заняття			
Перегляд мультфільмів			
Підготовка завдань			
Спілкування з друзями/ подругами			
Хатні справи (миття посуду, прибирання тощо)			

Подивись на результати твоєї таблиці й порахуй, як і на що ти використовуєш свій час. Зазвичай навіть доросла людина часто не помічає, куди витратила цей дорогоцінний ресурс, який вже не можна повернути. Іноді ми «губимо» цілі роки, якщо скласти всі вкрадені у себе хвилини. Поміркуй, наскільки ефективно ти використовуєш свій час і вмієш ним керувати. Такі спостереження впродовж тижня можуть допомогти тобі відшукати «крадіїв часу» й спробувати їх перемогти.

Я дуже хочу познайомити тебе з методом Pomodoro, тобто «методом помідорчика». Він був вигаданий студентом-італійцем Франческо Чірілло, який хотів працювати добре, не втомлюючись навіть від нудних завдань. Як? Все просто: Франческо ставив звичайний таймер у вигляді помідора на 30 хвилин, упродовж яких він робив якусь справу. З 30 хвилин ти працюєш всього 25, потім відпочинок 5 хвилин. Далі знову працюєш і знову відпочинок. Тобто 30 хвилин = 1 помідорчику. Після чотирьох таких помідорчиків відпочинок має бути тривалішим – десь 20–30 хвилин. Таким чином, ти точно знаєш, скільки часу витрачаєш, наприклад, на якесь завдання. А також точно відомо, що скоро відпочинок і твій мозок встигне підготуватися до наступної активності.

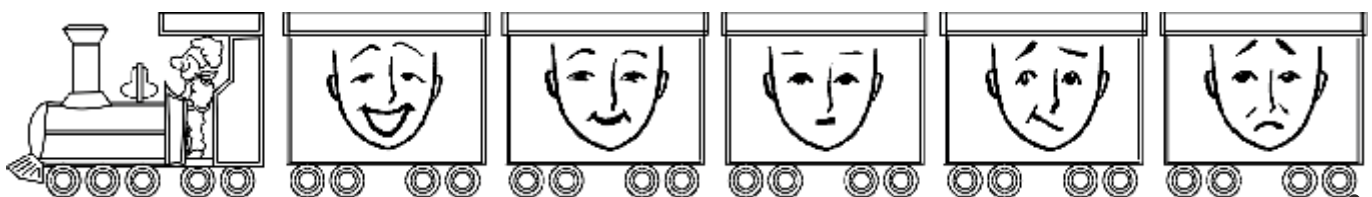
Якщо «метод помідорчика» тобі до вподоби, спробуй його використати, особливо коли треба виконати якесь нудне або важке завдання. Для цього зроби ось що:

☺ напиши список справ, які ти маєш виконати за день (або за вечір після школи), особливо ті, що тобі не дуже до вподоби. Пам'ятай, що вгорі списку мають бути найважливіші, нижче – менш важливі;

☺ відміть справу/завдання, над якими зараз будеш працювати. Одне завдання може тривати більше від одного «помідорчика», – так тобі буде легко потім зрозуміти, скільки насправді часу ти витратив/витратила;

☺ постав сам/сама або попроси рідних поставити таймер на 25 хв. і починай працювати. Перерва 5 хв. обов'язкова;

☺ по закінченні справи/дії/завдання постав у списку відмітку про виконання і затанцюй танок перемоги! Бажаю успіху!

БУДУЄМО МІСТО МАЙБУТНЬОГО

- Реконструкція –
- 1) серйозна переробка, перевлаштування чого-небудь;
 - 2) відновлення чого-небудь, наприклад, будівлі, події за допомогою збережених креслень або описів

Колéга/колежáнка – товариш/товаришка по навчанню чи роботі

Ескі́з – попередній, незакінчений малюнок, начерк

Ти вже знаєш, що споруди, які ми бачимо довкола, проектують архітектори. Уяви, що ти архітектор, якому доручили разом із колегами (твоїми однокласниками/однокласницями, також архітекторами) придумати проект нового міста, у якому тобі хотілося б жити в майбутньому, коли ти виростеш. Подумай, у якій групі архітекторів тобі хотілося б працювати, й об'єднайся з учнями/ученицями, чиї відповіді збігаються з твоїми.

- 1) Архітектори-містобудівники (створюють плани нових міст, селищ, реконструюють старі міські райони тощо);
- 2) Архітектори об'ємних споруд (проектують житлові будинки, театри, школи, магазини, заводи, фабрики тощо);
- 3) Ландшафтні архітектори (проектують сади й парки, міські сквери, бульвари, басейни, фонтани).

Продумай правильну послідовність дій архітектора, що проектує місто і його майбутні будівлі разом зі своїми колегами.

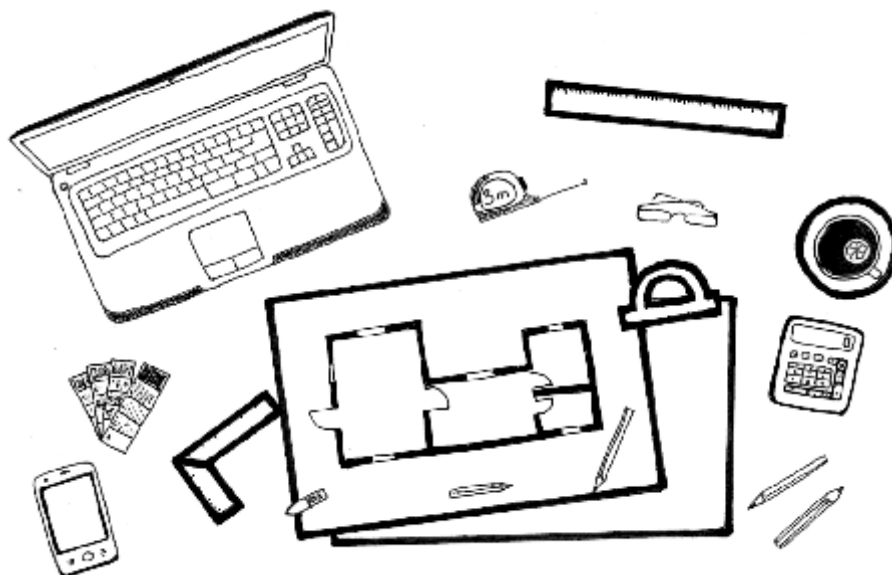
- 1. Зібрати команду фахівців-будівельників, які побудують те, що задумав архітектор.
- 2. Придумати ідею.
- 3. Погодити спільний план міста.
- 4. Зробити ескізи майбутніх споруд.
- 5. Зробити розрахунки кількості будівельних матеріалів, необхідних для будівництва.
- 6. Зробити креслення з усіма розмірами.
- 7. Домовитися про взаємодію з архітекторами з інших груп.
- 8. Подати ідею і захистити її.

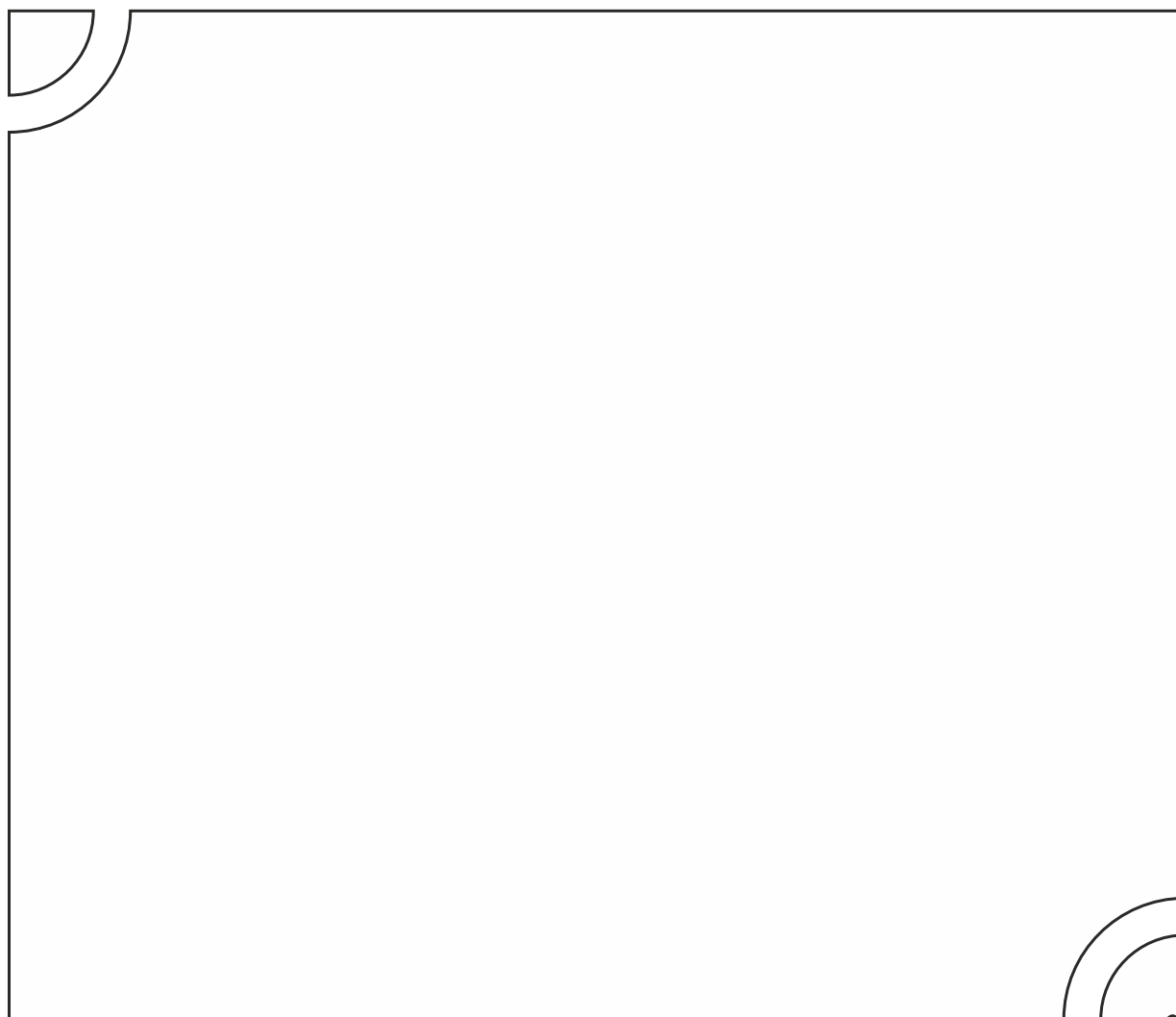
Напиши, які будівельні професії ти вже знаєш.

Розглянь малюнки, подумай та познач предмети, за допомогою яких архітектор-початківець створить ескіз споруди.

Зроби свій перший план міста майбутнього або ескіз споруди, яку ти хотів/хотіла би бачити в ньому.

Якщо щось у тебе поки що не виходить, не сумуй: головне – бути наполегливим/наполегливою, учитися й не боятися невдачі, тоді згодом усе піде на лад. Згадай, адже ще 2–3 роки тому ти не вмів/вміла робити багато того, що легко робиш зараз. Прочитай про це вірш Оксани Сенатович.

А щоб знав ти, а щоб знав ти,
І герої-космонавти
Теж маленькими були –
І ось так, як ти, росли!
Їхні мами теж, бувало,
Мали клопотів немало,
Бо не завжди у малят
Все виходило на лад:
Хтось у лівий черевик
Праву ногу пхати звик,
Хтось, бувало, навіть торт

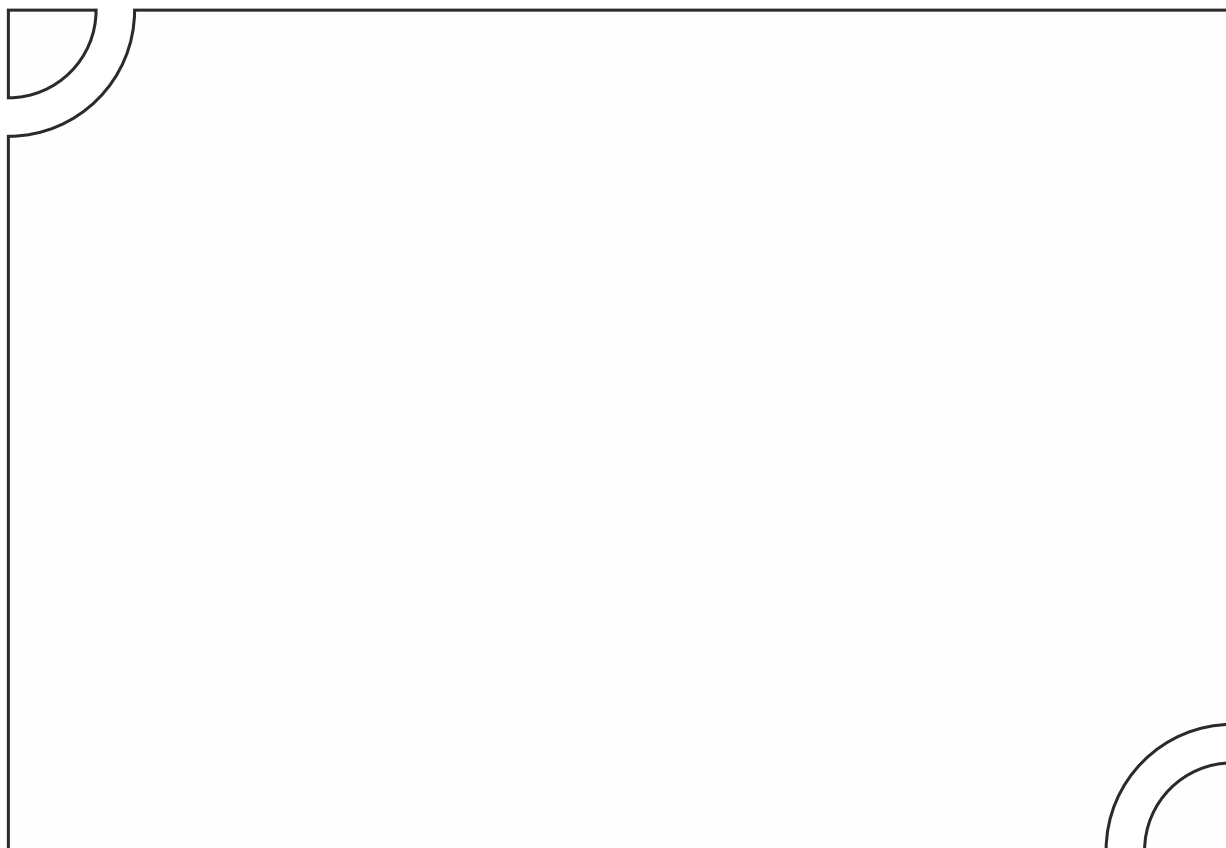
Ніс до вуха, а не в рот.
Хтось, майструючи ракету
У кімнаті на паркеті,
Молотком, бувало, бах,
Бах у пальчик, а не в цвях!..
А щоб знав ти, а щоб знав ти,
Всі герої-космонавти
Теж колись були такі –
Дуже вперті малюки...
Та сьогодні їхні мами
Не натішаться синами.

Коли багато людей працюють над однією спільною справою, інколи їм буває дуже важко домовитися між собою. Розкажи, як вам працювалося в групі? Як ви домовлялися про спільні дії? Що допомогло вам налагодити співпрацю?

Прикрасимо наше майбутнє місто кольорами. Уяви, що ти та всі твої однокласники/однокласниці – прекрасні квіти, з яких потрібно скласти вінок. Подумай, якою квіткою хотів/хотіла би бути ти. Намалюй її.

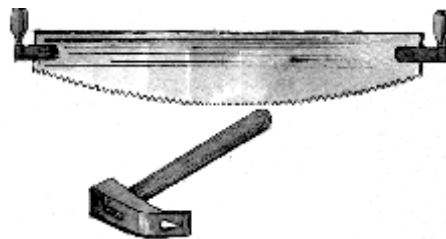

Прочитай вірш із вірменського фольклору в поетичному перекладі Л. Ганішевської. Розкажи, яка народна мудрість закладена в ньому.

ТЕСЛО І ПИЛКА

Не будь як тесло, бо воно кожен раз
До себе й до себе – забуло про нас!
А будь ти як пилка – до нас і до себе –
В житті про усіх турбуватися треба.

Подумай про свої досягнення за минулий рік. За що ти хотів/хотіла би вручити медаль собі? Яку відзнаку ти хотів/хотіла би вручити комусь з однокласників/однокласниць? На стор. 95 розміщені малюнки медалей. Виріж їх, розфарбуй і підпиши, кому призначена ця нагорода та за що.

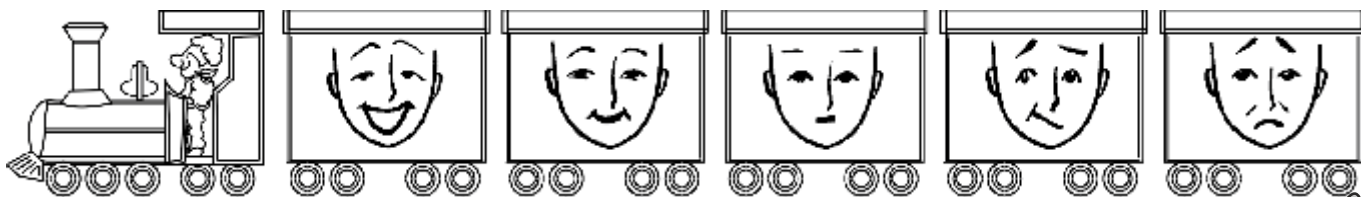
Подумай, за що ти хотів/хотіла би подякувати своїм друзів чи подрузі.

Розкажи, чого ти чекаєш від літа та канікул. Як ти їх проведеш?

Під час подорожей, які ми зробили за минулий навчальний рік, ти зміг/змогла багато чого дізнатися про місце, у якому живеш, відкрив/відкрила для себе дивовижний світ пам'ятників та архітектури Харківщини, познайомився/познайомилася з цікавими людьми. Мені було дуже приємно бути поряд із тобою! Я щиро радію тому, як ти виріс/виросла за цей рік і наскільки ти порозумнішав/порозумнішала. А головне – як ти поступово вчишся успішно спілкуватися з різними людьми, бути справжнім/справжньою другом/подругою і добрим/доброю сусідом/сусідкою. Не забувай моїх добрих порад тоді, коли ти підеш у гості до друзів, сусідів або вирушиш у цікаву подорож. Я з нетерпінням чекатиму на зустріч із тобою і сподіваюся, що ти зможеш розповісти мені багато цікавого про те, як минули канікули, що нового ти дізнався/дізналася, з ким ще встиг/встигла познайомитись і потоваришувати.

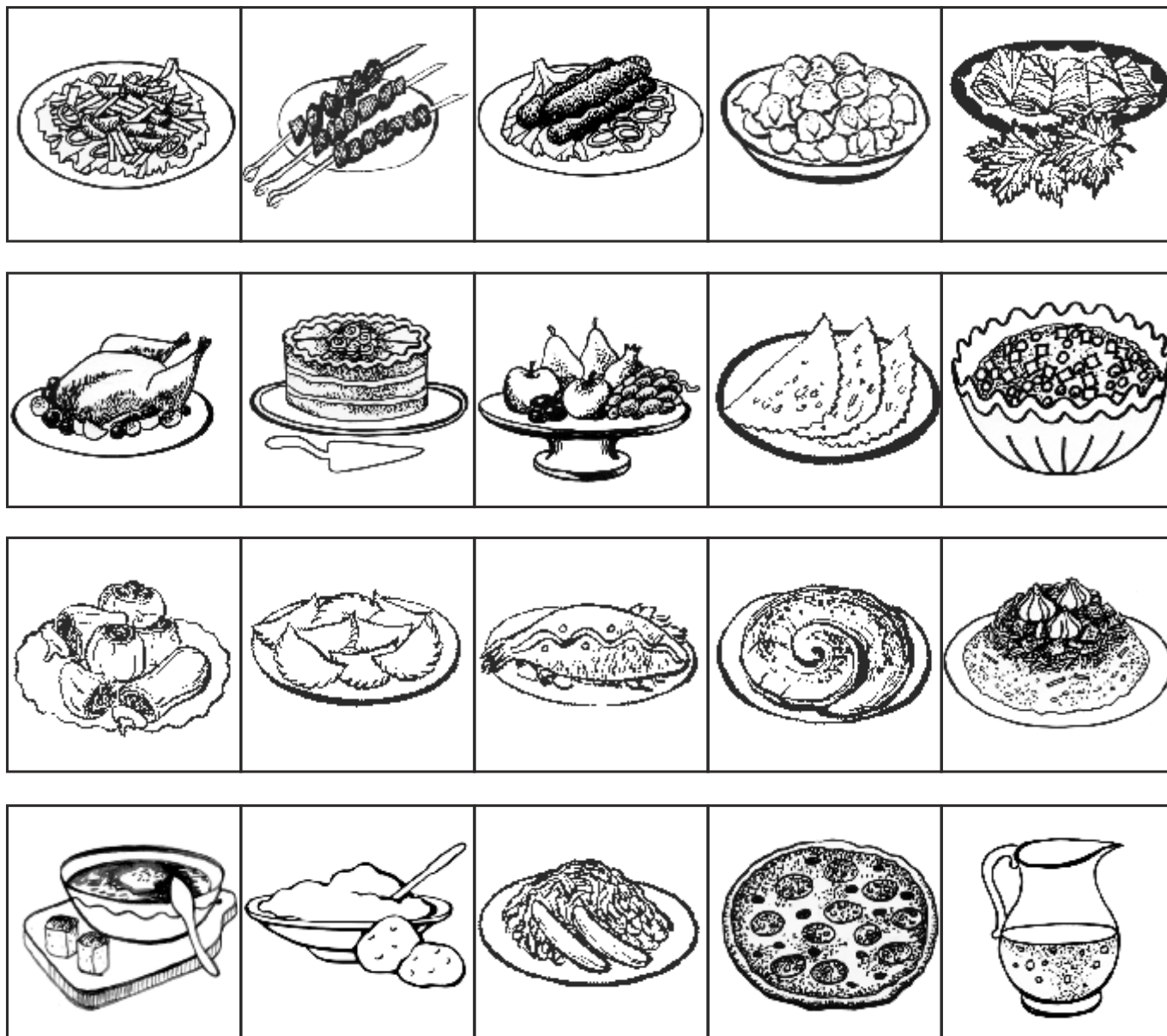

ЛІТЕРАТУРА

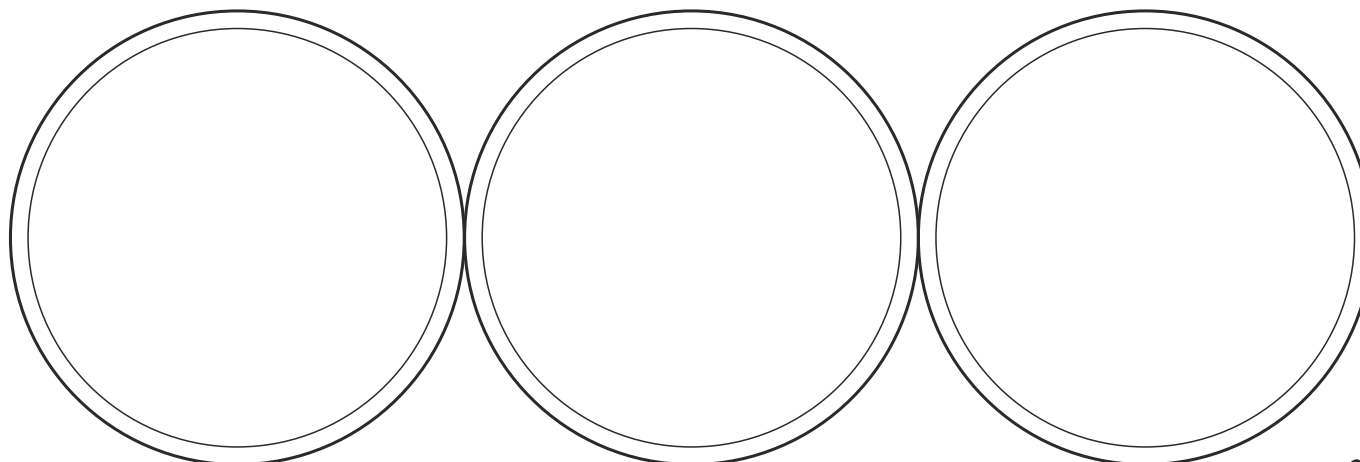
- Астахова О. В. Свята та побут Слобожанщини: альбом / О. В. Астахова, Т. М. Крупа, В. А. Сушко. – 2-ге вид., доп. – Харків : Колорит, 2008. – 143 с. : іл. – (Сер. «Українська колекція»).
- Батьківщини, здрастуй! Вірші та народні пісні / Переклади з кримсько-татарської мови Данила Кононенка. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2008. – 120 с.
- Бібліотека української поезії. – <http://poetyka.uazone.net/>
- Бибик Н. М., Коваль Н. С. Ознакомление с окружающим во 2 классе четырехлетней начальной школы. Пособие для учителя. – К.: Радянська школа, 1987. – 96 с.
- Богодучів : до 350-річчя з часу заснування міста [Текст] : бібліогр. посіб. / уклад.: Г. М. Єрофєєва, Л. О. Сашкова. – Х.: ХОУНБ, 2012. – 219 с.
- Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : Навч. посібник. – Вид. 2-е, переробл. і допов. – К.: Вища школа, 2002. – 407 с.
- Бойко Г. Віршики для малюг. [Електронний ресурс] / Г. Бойко. – Режим доступу : <http://virshik.pp.ua/tag/hrytsko-bojko/>
- Боряк О. О. Україна: етнокультурна мозаїка / О. О. Боряк. – К.: Либідь, 2006. – 328 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови. – <http://www.slovnuk.net/>
- Вдовиченко И. И. Античные расписные вазы из крымских музеев. – Симферополь : Сонат, 2003. – 128 с.
- Вірші про Харків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sch17.kharkivosvita.net.ua/files/Kharkov_3551.pdf
- Вірші про Харків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://my-edu.ru/cat/ukrainskaja-literatura/suchasna-literatura-khark-vshhini>
- Вовчанськ : до 335-річчя з часу заснування міста [Текст] : бібліогр. покажч. / уклад. : Г. М. Єрофєєва, Л. О. Сашкова, Л. М. Конопля. – Харків : ХОУНБ, 2009. – 165 с.
- Гончарство : весела абетка. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://abetka.ukrlife.org/gon4arstvo.htm>
- Гуменюк Н. Сила лікарських рослин. [Електронний ресурс] / Н. Гуменюк. – Режим доступу : <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=586368>
- Демченко Г. Новосілля. [Електронний ресурс] / Г. Демченко – Режим доступу : <http://virshik.pp.ua/zahadky-ta-vyhadky>
- Загадки про засоби зв'язку і пересування. [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://zagadki.at.ua/publ/zagadki_pro_ljudinu/trudova_dijalnist_ljudini/zvagadki_pro_zasobi_i_shljakhi_peresuvannja/13-1-0-33
- Загадки про овочі і фрукти. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://mama-tato.com.ua/article/a-437.html>
- Згуровська Л. Крым. Природоведческая книга. – Симферополь : Бизнес-Информ, 2001. – 352 с.
- Зелена аптека : Комплект наочних посібників для дошкільних закладів і початкової школи. – Харків : Ранок, 2005. – 14 арк.
- Історія міста Харкова з найдавніших часів до кінця XIX ст. : навч. посібн. для середн. загальноосвітн. навч. закладів / уряд. О. Є. Кононенко. – Харків : Торнадо, 2001. – 128 с.
- Кераміка : Український центр народної культури «Музей Івана Гончара». [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://honchar.org.ua/old/keramik.htm>
- Кононенко О. Є. Харківознавство: навч. посібн. для учнів загальноосвітніх навч. закладів / О. Є. Кононенко, Л. С. Шульженко; за ред. Л. Д. Покровської. – Харків : Гімназія, 2002. – 304 с.
- Костецький А. У гостях. [Електронний ресурс] / А. Костецький. – Режим доступу : <http://www.planeta.co.ua/ua/tales/kostetskiy28.php>
- Коцюбинський М. Два цапки. [Електронний ресурс] / М. Коцюбинський. – Режим доступу : <http://abetka.ukrlife.org/kocub.html>
- Красоткіна Н. Вірші. [Електронний ресурс] / Н. Красоткіна. – Режим доступу : <http://krasotkina.com> Культура добросусідства. Місце де ми живемо : Робочий зошит для 2 класу ЗОШ АР Крим / авт.-укладачі М. А. Араджионі, К. В. Алмазнікова, Л. Ф. Кравцова, Л. В. Наумова, Н. Ю. Оленко. – Сімферополь : АнтикаВ, 2009. – 88 + IV с.
- Культура добросусідства : Место, где мы живём. Рабочая тетрадь для 2-го класса общеобразовательных школ Автономной Республики Крым / Авторы-составители: М. А. Араджионі, Л. Ф. Кравцова, Е. В. Алмазнікова, Л. В. Наумова, Н. Ю. Оленко. – Сімферополь : АнтикаВ, 2007. – 88 + IV с. илл.
- Лабага О. П. Золоте перо. Система авторських віршованих доробок до уроків та позакласних заходів в початковій школі : навчально-методичний посібник / О. П. Лабага. – Біла Церква, 2014. – 116 с.
- Литовченко Л. Де пливе у даль віків колиска. [Електронний ресурс] / Леся Литовченко. – Режим доступу : http://obukhiv-school5.edu.kiev.ua/nashi_tradicii/obuhiv-moye_ridne_misto
- Масенко Т. Зелена чаша. [Електронний ресурс] / Т. Масенко. – Режим доступу : <http://www.pisni.org.ua/songs/8283909.html>
- Мій краю рідний : Збірник художніх творів про природу. – К.: Радянська школа, 1986. – 186 с.
- Муравська І. Р., Бутузова С. Ю. Моя Україна. Робочий зошит з українського народознавства для молодшого шкільного віку. – Харків : НМЦ «Школяр», 1997. – 80 с.
- Муравський шлях – 97: Матеріали комплексної фольклорно-етнографічної експедиції по селах Богодучівського, Валківського, Краснокутського та Нововодолазького районів Харківської обл. / уряд. М. М. Красиков, Н. П. Олійник, В. М. Осадча, М. О. Семенова. – Х.: ХДІК, 1998. – 360 с.
- Орлов В. Чарівна парасолька / Пер. з рос. О. Г. Тимохіної. – Донецьк : Стакер, 1998. – 326 с.
- Орлов В. 300 забавок, віршів, головоломок / Пер. з рос. О. Г. Тимохіної. – Донецьк : Стакер, 1999. – 320 с.
- Парамонов А. Ф. Харьков. Харьковская область. Путеводитель / А. Ф. Парамонов. – Харків : Біблекс, 2008. – 256 с.
- Під одним небом: Фольклор етносів України. – К., 1996. – 256 с.
- Пономарьов А. Українська етнографія. – К.: Либідь, 1994. – 318 с.
- Пошивайло О. М. Етнографія українського гончарства. – К.: Молодь, 1993. – 408 с.
- Пословицы и поговорки народов мира / Сост. М. П. Филипченко. – Москва : АСТ. Хранитель; СПб.: Сова, 2008. – 381 с.
- Прислів'я і приказки народів світу. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://prikazka.pp.ua/world.html>
- Прислів'я про природу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chitalochka-ru.ru/mudrost-naroda/poslovitsyi-i-pogovorki-raznyih-narodov-oprirode>
- Саратов И. Е. История Харьковских гербов / И. Е. Саратов. – Харків : Майдан, 2008. – 328 с.
- Саратов И. Е. Харьков, откуда имя твое? / И. Е. Саратов. Харків : Фактор-Друк, 2003. – 248 с.
- Саяний М. І. Зміївщина – Слобожанщини перлина / М. І. Саяний. – Харків : Кроссрод, 2009. – 288 с.
- Сенатович О. Сини-космонавти. [Електронний ресурс] / О. Сенатович. – Режим доступу : http://www.logopedu.com.ua/article/147_Ychimo_virshi
- Скарбниця народної мудрості / Уряд. Т. М. Панасенко. – Харків : Фоліо, 2009. – 286 с.
- Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. Вибрані праці / уряд., підгот. тексту, передмова, післямова та примітки М. М. Красикова. – Харків : АТОС, 2008. – 558 с.; 30 с. іл.
- Україно, мене моя! : Сповідь: поезії, писанки... : Зб./ Уряд. та приміт. О. Є. Шевченка. – К.: Веселка, 1993. – 327 с.
- Український декламатор : Збірка віршів для української молоді / Уряд. Н. і О. Зінкевичі. – К.: Смолоскип, 2006. – 400 с.
- Український дитячий фольклор / Упор. В. Г. Бойко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 248 с.
- Український словоспів. Посібник-хрестоматія / Уряд. О. П. Долинна, О. В. Низковська, В. І. Осадча та інш. – К.: АВДІ, 2007. – 376 с.
- Умеров Н. Моя Батьківщина. Вірші / Переклад українською мовою О. Г. Тимохіної. – Сімферополь : ДОЛЯ, 2002. – 128 с.
- Умеров Н. Золота осінь. Вірші і казки / Переклад українською мовою Д. Кононенка і О. Тимохіної. – Сімферополь : Кримнавчдержпедвидав, 2006. – 128 с.
- Уроки доброти : Комплект наочних посібників для дошкільних закладів і початкової школи. – Харків : Ранок, 2006. – 20 арк.
- Фольклор кримських караїмів. – Сімферополь, 2005. – 160 с.
- Харків – моя мала Батьківщина: навч. посібн. з народознавства / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; за ред. І. Ф. Прокопенка. – Х.: ОВС, 2003. – 544 с.
- Харків, місто моє (Література рідного краю): зб. віршів поетів XX – XXI ст. про Харків / уряд. І. М. Перепеляк, М. К. Возіянов, І. В. Буракова, Н. В. Ганіна. – Харків : ХОНМІБО, 2005. – 100 с.
- Харьковская область / под ред. А. П. Голикова, А. Л. Сидоренко. – Х.: РИП «Оригинал», 1993. – 128 с.
- Читай українською : дитяча бібліотека. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://ditky.in.ua>
- Чугуїв : до 375-річчя з часу заснування міста [Текст] : бібліогр. посіб. / уклад.: Г. М. Єрофєєва, Л. О. Сашкова. – Харків : ХОУНБ, 2013. – 352 с.
- Янушкевич О. Пісня про дружбу. [Електронний ресурс] / О. Янушкевич. – Режим доступу : http://vkmonline.com/minusovki/minusfile/128519/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0_%D0%AF%D0%BD%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%9F%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B1%D1%83 <http://www.pcdigest.net/ures/book/sis.shtml>
- <http://www.mama-tato.com.ua/article/a-438.html>
- http://www.ukraine.pedagog.org.ua/databank/item_949
- <http://uaua.info/content/articles/>
- http://abetka.ukrlife.org/z_animl.htm
- <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=134098>
- <http://maluk.in.ua/>
- <http://1sent.best-party.ru/articles/184>
- http://www.ukraine.pedagog.org.ua/databank/item_949
- <http://www.litword.ru/>
- <http://www.allproverbs.ru/>
- <http://www.boloto.info/>
- <http://mirslovari.com/>
- <http://ua.wikipedia.org/>

ДОДАТОК ДО ПОДОРОЖІ 14 (наклей на сторінку 43)

ДОДАТОК ДО ПОДОРОЖІ 28 (до сторінки 93)

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ

Алтей

Валеріана

Глід

Звіробій

Калина

Конвалія

Кропива

Кульбаба

Лопух

Малина

Мати-й-мачуха

М'ята польова

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ

Обліпиха

Первоцвіт

Подорожник великий

Полин

Розторопша

Ромашка аптекарська

Смородина

Цикорій

Чебрець повзучий

Чистотіл

Шавлія

Шипшина

Навчальний посібник
Культура добросусідства. Частина 2 : Місце, де ми живемо. Харківщина
Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів

Автори-укладачі видання:

М. А. Араджионі, М. М. Красиков, К. О. Мірошникова, Д. В. Ротфорт, К. А. Юр'єва, Т. М. Ячина.
Художники: С. Землянкіна, І. Зіновкіна, П. Кучеренко, Н. Лушина, М. Михалюк, В. Шиллер.
Редактори: М. А. Араджионі, Р. І. Євтушенко, М. М. Красиков.
Дизайн: М. Г. Козлова. Коректор: Н. М. Овчарук.

Підписано до друку 27.06.2018 р. Формат: 60x84^{1/8}. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Arial. Ум. друк. арк. 9,76. Наклад 1000 прим.

Видавництво ТОВ «Контекст Україна».
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4964 від 20.08.2015 р.
08200, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Паризької комуни, 3.

Надруковано у друкарні ТОВ «ЛітДім»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 5139 від 01.07.2016 р.
03148 м. Київ, вул. Жмеринська, б. 22, оф. 22, тел. 0672097170

Видання адаптованого посібника здійснене в рамках виконання проекту «The culture of good neighbourhood promotion through Ukrainian educational institutions» Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток» за фінансової підтримки Посольства Королівства Норвегії в Україні (проект UKR-17/0024)

Norwegian Embassy